

DOSYA Birinci Meclis'in 100. Yılı

>> s.8

Pandemi ile Mücadelede Türkiye de mi
Sınıfta Kaldı?

>> s. 2 Rozerin Ürper

"Ellerimizi Yıkamak mı? Bazı İnsanlar Bir
Haftadır Çocuklarını Yıkayamıyor."

>> s. 3 Evan Hill ve Yousur Al-Hlou

Korona Günlüğü

>> s. 4 Sencer Başat

Çorba: Yarasa Çorbası

>> s. 5 Can Batman

1920 Meclisi

>> s. 8 Akın Atauz

Büyük Millet Meclisi İttifaklar Meclisidir

>> s. 9 Ali Bilge

23 Nisan 1920 ve Büyük Millet Meclisi:
Yüzüncü Yılında Hatırlamak ve Anlamak

>> s. 11 Emel Akal

Birinci Meclis Dönemi Ankara Basını

>> s. 14 Aytül Tamer Torun

Birinci Meclisin Meşruluğu ve
Yasallığı Üzerine

>> s. 18 Temuçin F. Ertan

Meşruiyet, Siyaset ve Medya: Büyük Millet
Meclisi Hükümetinin İstanbul'la Temasları,
Bilecik Görüşmesi ve Sonrası

>> s. 21 İdil Çetin

Mecliste İlk Kadın Milletvekilleri

>> s. 24 Elif Mahir Metinsoy

Anafartalar Çarşısı: Yıkıklarımızın
Anısına, Yıkılmayanlara Selamla

>> s. 27 Necati Yalçın

Yaşasın Kartpostalların Kardeşliği:
Post-Crossing

>> s. 30 Ömür Kurt

Evin Salonu 'Bekleme Odası', Sinema
Salonu 'Muhteşem Güzellik'tir

>> s. 32 İrfan Demirkol

Çiçek Hastalığı

>> s. 32 Oya Özgün Özder

Ankara'nın Apartmanlı Tarihi

>> s. 28 @ankaraapartmanları

Başlangıç yerimiz Kuğulu Park...
Çok partili hayata gerçekten
geçebildiğimiz 1946 sonrası ile
ilgili hikâyemiz. Bu tema dahilinde,
yakınımızda hangi binaları
sayabiliriz? Kızılay yönünde aşağıda
Celal Bayar'ın bugünkü bahçesi
olarak kullanılan, eski bahçesinde,
gölgesinde kaldığı devasa bir iş
merkezi olan köşkü... Bu bir... İkincisi
belki Protokol Yolu'ndan yukarıda
İsmet İnönü'nün yine bahçesinde
aynı devasalıkta bir siteye yer açmış
Pembe Köşk'ü... Başka?

Dünyadan Güzel Şeyler - 9 Dayanışmanın Sürdürülebilirliği

>> s. 6 Sine Çelik

Tam otuz gündür çıkmadığım evimden gözlemleyebildiğim kadarıyla,
tüm dünyayı etkisi altına alan, bütün bildiklerimizi unutturan, yaşamı
sorgulatan Covid-19 mücadelesinin gün yüzüne çıkardığı, izolasyon süreci
uzadıkça çığ gibi büyüyen dayanışma inisiyatiflerinden bahsedeceğim.

Konur, Kent, Çatalhöyük

>> s. 31 Deniz Nazlım

Ankara da diğer her yer gibiydi. Eskiye duyulan özlem her geçen gün
artıyordu. Koronavirüs, sokakları boşaltmadan önce zaten sokaklar
elimizden kayıp gitmiş, değişimin simgesel halleri ortaya çıkmıştı. Bu
hal elbette Konur'dan izlenebiliyordu. // Salgından önce sokağın hangi
kafesine gitsem, eski dostlardan kiminle sohbet etsem özlem hep aynıydı;
heykel çevresinde dost beklemenin, Mülkiye önünde bağdaş kurmanın,
eski kitapçının kaldırımlarında sohbet etmenin keyfi.

Pandemi ile Mücadelede Türkiye de mi Sınıfta Kaldı?

Rozerin Ürper

Geçtiğimiz günlerde tüm dünyada pandemi olarak kabul edilen corona virüs Türkiye'ye de geldi. Zaten ülkeye ilk geldiği andan itibaren birçok alanda tartışmaya ve eleştiriye yol açan virüs, aynı zamanda birçok emekçinin de oturup kara kara nasıl geçineceğini düşünmesine sebep oldu. Çünkü var olan bu pandemi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de patronların fırsatçılığının önünü açtı ve binlerce emekçi ücretsiz izinlerle, işten atılmalarla açlığa mahkûm edildi.

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıktığı söylenen covid-19 tüm dünyada gündem haline gelmişken, Türkiye kendisine geç gelmesiyle övündü. Aslında birçok insan Türkiye'ye geç gelmesiyle birlikte tüm dünyada alınan önlemleri göz önünde bulundurup, ülkenin bu durumdan daha az hasar alarak çıkmasını bekliyordu. Ancak durum hiç de öyle olmadı.

Umreden gelen katile ile birlikte gece saat üç sularında birçok öğrenci yurtlarından atıldı. Çünkü gelen katile, içerisinde öğrencilerin olduğu yurtlarda karantinaya alınacaktı. Elbette ki bu durum birçok öğrencinin tepkisine sebep oldu. Ancak durum öğrencilerin tepkisiyle kalmadı, gelen katile binlerce öğrencinin para vererek yıllarca kaldığı yurtları "ahır" olarak nitelendirdi ve karantinadan kaçma teşebbüsünde bulunarak polise tükürdü.

Coronanın ülkeye gelmesiyle birlikte eleştiriler çığ gibi büyümeye devam etti. Okulların tatil edilmesi sonrası, iş yerlerinin de kapatılması bekleniyordu. Öyle de oldu. Birçok iş yeri kapattı, ancak işçiler evlerine ücretsiz izinle yollandı veya işten atıldı. Virüsün kendilerini ekonomik olarak etkilemesinden korkan fırsatçı birçok şirkette, hiç de sağlıklı olmayan ortamlarda üretime devam kararı aldı. Bu durum AKM'de devam eden inşaatta çalışan bir işçinin covid-19 şüphesiyle hastaneye kaldırılması üzerine işçilerin iş bırakması, İzmir Akar tekstilde iki işçinin corona virüs testinin pozitif çıkması üzerine iş bırakmalarına karşı patronun sopayla saldırması ve virüs sebebiyle güvencesiz, sağlıksız ortamda çalışmaya bırakılan işçiler, Antep, Muş ve daha birçok yerde aynı durumları yaşamaları üzerine artık birçok insanın da gündemine oturdu. Sosyal medyada ücretli izin hakkı ve işten atılmaların yasaklanması talebi ile kampanyalar başlatıldı. Sistemin hâlâ kendisini çalışmak zorunda bırakmasına isyan eden emekçi bir tır şoförünün video yayınlamasıyla birlikte göz altına alınması üzerine, o güne dek halkın taleplerini duymayan devletin aslında duyup görmezden geldiğini ve göz dağı olarak emekçi şoförü göz altına aldığı herkes anlamış olacak ki, taleplerle beraber göz altına tepkiler sosyal medyada çığ gibi büyüdü. Sağlık personellerinin yetersiz ekipmana sahip olduklarını söylemesi ve hatta birçok sağlık

personelinin virüs kapması da sürecin aslında iyi yönetilmediğinin bir göstergesi. Virüsün sağlık emekçilerinin yaşamları üzerindeki ağırlığına halk her gece saat dokuzda cama çıkıp alkışlar ve ıslıklar eşliğinde teşekkür ediyor, sağlık emekçileri bunca teşekkür minnettar olduklarını ancak yeterli sağlık ekipmanının sağlanması gerektiğini duyurmaya çalıştılar. Ve evet, yine bir sosyal medya kampanyasıyla. Ancak durum sadece sağlık personelleri ile kalmadı. Birçok emekçi hâlâ işe gitmek durumunda...

Sağlık Bakanlığının başlattığı evde kal kampanyası ile gözler hâlâ işe gitmek durumunda kalan emekçilere, hâlâ sınırda olan mültecilere ve geçtiğimiz aylarda meydana gelen depremle hâlâ hiç de sağlıklı olmayan uygunsuz koşullarla konteynır ve çadırlarda kalan depremzedelere çevrildi. Virüsten korunmak için evde kalmak kişisel bir korunma yöntemi. Ancak devletin de sahip çıktığı evde kal kampanyası için uygun koşulların sağlanmadığı ve buna niyetin de olmadığı ortada ne yazık ki.

“Bu pandemi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de patronların fırsatçılığının önünü açtı ve binlerce emekçi ücretsiz izinlerle, işten atılmalarla açlığa mahkûm edildi.”

Sağlık Bakanlığı her gece vaka sayısını açıklarken, yaşlıların bu virüsten en çok etkilenenler arasında olduğunu belirtti, ardından İçişleri Bakanı Soylu'nun yaptığı açıklamayla 65 yaş üstü için sokağa çıkma yasağı getirildi. Bu yasak sonrası birçok trolün sokakta gördükleri yaşlı insanların videolarını çekerek onlarla alay ettiğine tanık olduk. Ancak olaya bunun sanki keyfi bir durumdan kaynaklandığı gözle bakılması elbette yine tepkiye sebep oldu. Birçok yaşlı -özellikle yalnız- vatandaşın kronik rahatsızlıklarından kaynaklı ya da belirli ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkması gerektiği, sokağa çıkma yasağı ilan edilince gözden kaçtı. Bu ve bunun gibi birçok durumu incelerken olguların kökenine bakmak gerektiğini unutmamak gerekiyor. Sonuçta tüm dünyada pandemi ilan edilen ve tedavisi henüz bulunamayan bir virüsten bahsediyoruz. Ancak durum öyle kötü yönetiliyor ki, pandemi ile mücadele listesinde sadece dua ve yakalanmamak gibi tedbirlerden başka elimizde hiçbir şey yok.

İşten çıkarmalar ve ücretsiz izinler sebebiyle CHP'li belediyelerin kampanya başlatmasıyla ortada kalan ailelere umut verilmişti ki, Cumhurbaşkanı yaptığı açıklamayla belediyelerin yardım kampanyası yapmaya yetkilerinin olmadığını söyledi. Ardından halktan yardım istedi ve bir IBAN yayınladı. Aslına bakılırsa halk yıllardır toplanan vergilerin bugünler için olduğunu biliyor, ancak o paraların çarçur edildiğini de biliyordu. Tam bu noktada tepkiler yine çığ gibi büyüdü ve yardım talep eden halktan para istemek sosyal medyada halkın gündemine oturdu. Biri öğrenci, iki vatandaş sosyal medyadaki tepkisi nedeniyle göz altına alınıp serbest bırakıldı.

Tüm bunlar Türkiye'de olup biterken aslında dünyanın da bu pandemide sınıfta kaldığını söyleyebiliriz. Ancak tüm bunların sebebini kapitalist sisteme yüklemek yanlış olmaz. Virüsün getirisi olan bir diğer şey ise, sınıf ayrımlarının aslında ne kadar da kabak gibi ortada olduğu. Bir yandan işe gitmek, hayatı var etmek zorunda kalan emekçiler ve bir yandan da evde kendi kendine test yapan ve kendini izole etmesinin sonucu asla aç kalmayacak burjuvalar. İtalya, İspanya, ABD ve Çin'de olanları da göz önüne getirecek olursak, zaten yakınlaşmakta olan bir ekonomik krizin virüsle birlikte artık kapıda olduğunu söylemek mümkün. Hatırlarsanız, virüs öncesi derinleşmekte olan ve toplumsal bir patlamanın koşullarını oluşturan ekonomik kriz, birçok insanın intihar etmesine ve neredeyse her gün birçok vatandaşın geçinemediğini dile getirmesine sebep olmuştu. Kenya'da yayımlanan bir belgeselde, virüsten korunmak için ellerini 20 saniye yıkamanın bir lüks olduğunu dile getiren bir vatandaş, ABD'de virüsün Çin virüsü olduğunu dile getiren Donald Trump'ın ırkçı söylemleri sonrası Çinlilere yapılan ırkçı saldırılar, virüsten kaynaklanan ölümlerin sayısının çitayı aşmasının önüne geçilememesi ve evsizlerin hâlâ sokakta yatması, Arjantin'de sağlık emekçilerine yeterli ekipman sağlanması talebinin susturulmaya çalışılması, İran'da artık çözüm yolu olarak askerlerin ve tankların sokağa çıkması, İtalya'da sağlık sisteminin yetersiz kalması ve emekçilerin hâlâ çalışıyor olmasından kaynaklı isyan edip çalışmayı durdurması ve yine İspanya'da sağlık sisteminin çökmesi gibi birçok ülkede aslında benzer sorunların olduğunu görebiliyoruz. Borsalara, burjuva basınına ve halkın durumuna bakacak olursak, birçok ülke pandemi ile mücadelede sınıfta kaldı. Hatta öyle ki önde gelen burjuva medyasında "Sistemi en az kazananlar ayakta tutuyor!" başlığıyla yer aldı. Hatta "Biz hayatı üreten bu insanlara hiçbir şey vermezken ya emekçiler sistemi durdurursa ya uyanırsa!" söylemleri de aslında uyanılması gereken bir süreçte olunduğunun bir göstergesi.

Türkiye'de 14 günlük kuluçka sürecinin bitmesi ile durumun bugüne dek nasıl kontrol altında tutulduğu veya tutulmadığı konusunda eleştiriler artıyor. Yaşadığımız bu teknoloji devrini ve virüsün bulaşması tehdidini de düşünecek olursak, artık halk tepkilerini sosyal medyadan dile getirmeye çalışıyor. Ancak tüm bu süreç bittikten sonra bizi toplumsal bir patlamanın beklediği aşikâr.

“Ellerimizi Yıkamak mı? Bazı İnsanlar Bir Haftadır Çocuklarını Yıkayamıyor.”

Evan Hill ve Yousur Al-Hlou / The New York Times, 19 Mart 2020 - Çeviren: Derman Gülmez

Fotoğraf: Ivor Prickett

Suriye'nin harap edilmiş kuzeybatısında, koronavirüs, yerlerinden edilmiş kamplarda zaten yayılıyor olabilir ve uluslararası tepki haftalarca geride kaldı.

Maarat Mısırın, Suriye - İç savaştan kaçan bir milyon insanın çamurlu çadır kamplarına ve terk edilmiş binalara sığındığı kuzeybatı Suriye'de, koronavirüsün yayılması harap olmuş bir bölgede hiç görülmemiş felaketlere yol açabilir. Dünyadaki sağlık otoriteleri tarafından önerilen önleyici tedbirler olan el yıkama ve sosyal mesafeyi unutun. Kamplarda çok az veya nerdeyse hiç su yok ve aynı çadırda bir düzine kadar insan yaşıyor.

"Ellerimizi yıkamamızı mı istiyorsun?" Maram Yardım ve Kalkınma Vakfı'nın İdlib direktörü Fadi Mesaher sordu. "Bazı İnsanlar Bir Haftadır Çocuklarını Yıkayamıyor. Açık havada yaşıyorlar."

Suriyeli doktorlar, virüsün zaten salgının ayırt edici özelliklerini taşıyan ölüm ve hastalıklarla kamplara girdiğine inanıyor. Ancak, bir düzineden fazla uzman ve Suriyeli tıp uzmanına göre, uluslararası tepki yok denecek kadar yavaş oldu. Dünya Sağlık Örgütü, bir aydan daha uzun bir süre önce Suriye hükümetine ilk kez teslim edilmesine rağmen, kuzeybatı muhalefetine koronavirüs test kitlerini henüz teslim etmedi. Doktorlar, gecikmenin muhtemelen virüsün benzersiz bir tehlikeli ortamda haftalarca fark edilmeden yayılmasına yol açtığını söyledi. Suriye Amerikan Tıp Derneği'nin bölgedeki hastanelerini yöneten Dr. Mohamed Ghaleb

Tennari, "Şu anda benzer vakalarımız var ve insanların öldüğünü görüyoruz," dedi. "Ancak ne yazık ki teste sahip olmadığımız için bu vakaların gerçekten korona olduğunu doğrulayamayız." 2012'den bu yana Cumhurbaşkanı Beşar Esad hükümetinin kontrolü dışında olan ve ülkenin son isyancı cebi olan İdlib Eyaleti'nde yaklaşık üç milyon kişi toplandı. Esad'ın kuvvetleri ve Rus müttefikleri geçen baharda bölgeyi geri almak için son bir hamle başlattı ve Aralık ayı başında yenilenen bir saldırı yaklaşık bir milyon insanı evlerinden sürdü. Birleşmiş Milletler, bu insanların yaklaşık üçte birinin büyük kamplarda veya çadırlarda yaşadığını tahmin ediyor. Geri kalanı yol kenarlarında uyuyor, bitmemiş, terk edilmiş binalarda oturuyor veya diğer ailelerle mahalleleri paylaşıyor. İki hafta önce bir ateşkes yapıldı ama hiç kimse uzun süreli olacağını beklemiyor. Esad, saldırıya devam edeceğini söylerken eyaletteki isyancı gruplar direnmeye söz verdiler.

İl genelinde, hastaneler ve tıbbi tesisler sekiz yıllık savaşla azalmıştı. Suriye hükümeti ve Rus savaş uçakları hastaneleri ve klinikleri defalarca bombaladı, çatışma boyunca muhalefet bölgelerinde yüzlerce sağlık çalışanını öldürdüler. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, Aralık ayı saldırısı başladığından beri, kuzeybatıdaki 84'ten fazla hastane ve tıbbi tesis hasar gördü, yıkıldı veya kapatılmaya zorlandı. Var olanlar ise ihtiyaç duyulan malzemedensiz durumda. Bağımsız bir grup olan Yardım Koordinasyon Biriminin Erken Uyarı ve Yanıt Ağı'nın gözetim koordinatörü Dr. Naser Almhawish, İdlib şehrinde, İdlib Merkez Hastanesi'ndeki bir laboratuvarın koronavirüsü test etmeye hazır olduğunu ancak test kitlerinden yoksun

olduğunu söyledi. Suriyeli doktorlar, maske ve eldiven gibi daha fazla koruyucu ekipman istedi, ancak Dünya Sağlık Örgütü'nden ilk yeni sevkiyat ancak salı günü ulaştı.

Geçen hafta Türkiye'den geçtikten sonra İdlib'i ziyaret ettiğimizde virüs için herhangi bir tarama noktası görmedik. Tarım arazilerine ve rüzgârlı yamaçlara dikilen resmi olmayan kamp alanları, sınırdan küçük Maarat Mısırın kasabasına giden yolu kapladı. Kasaba hastanesinde, gözleri yorgunluktan kızarmış doktorlar bodrum ameliyathanelerinde çalışırken bir grup insan yukarıda bekledi. Hastanede Suriye Amerikan Tıp Derneği'nin medya asistanı Abd al-Razzaq Zaqzouq, "Ne yazık ki, Suriye'nin kuzeyinde karantina alanlarımız yok. Suriye'nin kuzeyinde bir korona vakası varsa, durum trajik olacak," dedi. Bölgedeki doktorlar, İdlib eyaletindeki bir milyon insanın virüse yakalanacağını, 100.000 ila 120.000 kişinin ölebileceğini ve 10.000'in üzerinde insanın solunum cihazlarının yardımına ihtiyacı olacağını tahmin ediyor. İlde şu anda 153 solunum cihazı var. "Karantina sistemleri olan İtalya ve Çin'i görmüşsünüzdür. Onlar bile bütün bu vakaların baskısına direnemedi. Öyleyse gözünüzün önüne getirin, savaş halindeyiz ve uygun bir sağlık sistemimiz yok, bu sorunlu bir durum," dedi doktor Tennari.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Türkiye'nin güneyindeki sınır ötesi çabalarının sözcüsü Hedinn Halldorsson Çarşamba günü yaptığı açıklamada, DSÖ'nün gelecek hafta test kitlerinin İdlib'e gelmesini beklediğini, kaç kitin gönderileceğini veya tam olarak ne zaman geleceklerini bilmediğini söyledi. Bu arada Türkiye'deki laboratuvarlara örnek gönderilebileceğini söyledi. Yetkili, gecikmenin DSÖ'nün öncelikle devlet sağlık kurumlarına kit dağıtmasından kaynaklandığını söyledi. "Kuzeybatı bir ülke değil," dedi. Halldorsson, bir çatışma bölgesine malzeme tedarik etmenin önündeki engeller göz önüne alındığında,

“Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, Aralık ayı saldırısı başladığından beri, kuzeybatıdaki 84'ten fazla hastane ve tıbbi tesis hasar gördü, yıkıldı veya kapatılmaya zorlandı.”

bir ay gecikmenin kötü olmadığını söyledi. "Zorlukları düşündüğünüzde, bunun oldukça makul olduğunu düşünüyorum" dedi. "Bunun asıl ayrıntılarını bilmiyorum, ama yakında orada olacaklar, tek bildiğim bu." Ayrıca sınır tarama kontrol noktalarının yakında kurulacağını ve ne zaman veya ne kadar olduğunu bilmesede daha koruyucu ekipmanların teslim edileceğini söyledi. Pazar günü, bir muhalefet organı olan İdlib Sağlık Müdürlüğü, "burada olmasa bile, yakın gelecekte kurtarılmış bölgelere salgının yayılma olasılığının yüksek olduğunu," söyledi.

Açık kalan okulların ve üniversitelerin kapatılması, tasfiye dışında kafe ve restoranların kapatılması, grup dualarının durdurulması, sosyal ziyaretler ve gereksiz seyahatler ve hapşırma ve öksürme, ellerin yıkanması ve yaşam alanlarının nasıl temizleneceğine dair tavsiyeler de dahil olmak üzere öneriler yayınladı. Ancak bu önerilerin çoğu çadır kamplarında imkânsız. Sınır Tanımayan Doktorlar için kriz koordinatörü Michel Olivier Lacharité, "Yaşlı veya hasta olan biri varsa, kendilerini nasıl uzak tutacaklarını anlamıyorum," dedi.

İdlib Şehri'nin 30 mil kuzeyindeki Türkiye sınırına yakın Atmeh kampında kanalizasyon yollarda açıkça akıyor ve düzenli çöp toplama işlemi yok. Kocası, ebeveynleri ve 10 aylık kızı ile birlikte yaşayan Amina Alkaeed, kocasının küçük evleri

için bir banyo yaptığını, ancak yakınlarda 40 kişinin ellerini yıkamak için yeri olmayan beş tuvaleti kullandığını söyledi. Kadınlar her gün bir tanktan su sürahileri doldurmak ve ekmek almak için toplanıyorlar. "Ve bu ekmek bir torbaya sarılmış. Bu torba virüsü taşıyor olabilir. Sonra virüs bu insanlara aktarılacak," dedi Amina. Kamp kliniği küçük, kalabalık ve aşırı yüklü. Kamp sakinlerini eğitmek için gelen yardım işçilerinin maske veya eldiven giymediğini veya ellerini sterilize etmediğini de söyledi. "Bu virüs, kuzey Suriye'de bir ay içinde son 10 yılda rejimin öldürdüğünden daha fazla insanı öldürebilir," dedi. Uzmanlar, bu koşulların virüsün bulaşmasını önemli ölçüde kolaylaştıracağını söyledi. Lacharité, yıllarca süren çatışmalarla zaten vurgulanan hastaneler

"Bölgedeki doktorlar, İdlib eyaletindeki bir milyon insanın virüse yakalanacağını, 100.000 ila 120.000 kişinin ölebileceğini ve 10.000'in üzerinde insanın solunum cihazlarının yardımına ihtiyacı olacağını tahmin ediyor."

ve kliniklerle, ölüm oranının muhtemelen daha donanımlı ülkelerdekenden çok daha yüksek olduğunu söyledi.

İdlib, 2017 yılında El Kaide'den ayrılan ve sivil toplum aktivistlerine karşı şiddet uygulayan bir cihatçı örgüt olan Hayat Tahrir al-Sham'ın etkin kontrolü altındadır. Ancak yakın zamanda imajını geliştirmek için çaba sarf etmişti. Grup, koronavirüs için hazırlanma hakkında herhangi bir açıklama yapmadı. Bu hafta Suriye yardım grubu Violet, İdlib'in müdahalesinin ön cephesinde olacak yaklaşık 40 hemşire ve ambulans şoförü için eğitim toplantıları düzenledi. Violet onları iki takım halinde organize etmeyi planlıyor: sabun, broşür ve el dezenfektanını teslim alacaklar ve virüs olduğundan şüphelenilen kişilere bunları ulaştıracaklar. Ancak küresel bir dezenfektan alımı, Violet'in çok fazla satın alamamasına sebep oldu, diyor Violet'in kurucusu Fouad Issa. Beklendiği gibi, vakalar katlanarak artmaya başlarsa, bu insanlar da hızlı bir şekilde bunalacaklardır. Gönüllü ve tıbbi çalışanlar, test kitleri ve koruyucu giysiler nihayet geldiğinde bile çok geç olabileceğinden korkuyor. Maram Vakfı'ndan Mesaher, "Tanrı korusun, korona bölgemize girerse, o zaman en büyük trajedi olacaktır," diyor.

Vivian Yee Beyrut'tan röportaja katkıda bulundu.

Korona Günlüğü

Sencer Başat

Hapislikte çoğu sonradan okunmayan günlükler tutulur. Salgın günlerindeki ev hapisliğinde de bir tür kendine yetme sınavı verilirken günlükler yazılabilir.

Hapisteyken kendine yetme; geçmişe dönme, kendinle hesaplaşma ve aynanın gözünde durma anlamında insana verilen güzel bir armağan. Oradaki insanın temel motivasyonu; sağlıklı olması, görüşe gelene sağlıklı görünmesi ve sağlığı arayıp bulması. Hem fiziksel hem de ruhsal anlamda kendi kendine yetmenin temel dayanağı doğrudan kendisi.

Zaman her yerde ve her ortamda değerli ve bize sunulmuş diğer bir armağan. Hapiste belki de daha değerli, gün sayma alışkanlığı olanların aksine. Dokumacılık önerir ünlü şair hapiste, okumayı önerir. Üretmek belki de daha önemlidir artık, kendine yetmek anlamında.

Salgın günlerinde kendine yetme daha bir anlamlı, herkese yetme sorumluluğunda. Kendini yeniden üretmek için önümüze serilen bir fırsat. Saatlerce sosyal medyada gülmek ve hüzünlenmek bir seçim. Fark etmeden üretme şansı varken, hızlıca tüketmek de bir seçim. Hem zamanı hem kendimizi hem de kendimize yetme fırsatını tüketmek adına.

Korona günlerinde, yıllardır okumak istediğimiz ve bunun için sürekli bahane yarattığımız kitapların sayfasına parmak izimizi bırakalım. Yıllardır aramadığımız dostlarımızı ve sevdiğimizimizi arayalım ve hallerini hatırlarını soralım. El işi resimler ve motifler yapalım rengârenk kâğıtlardan ve kartonlardan, yapbozlara vuralım kendimizi binlik, iki binlik; korona günleri bittiğinde arkadaşlarımıza hediye etmek için.

Taze kokulu karabuğday ekmekler yapalım, fırından çıktığında yeni doğmuş bir çocuk kokusu olsun üzerinde. Otlu peynirler saralım tülbentlerimize, salgın bittiğinde dostlarla açacağımız şarap şişelerine dostluk etsin diye.

Korona günlerinde, bilgisayarımızı temizleyelim, beynimizi aklayalım, ellerimizi temizler gibi virüslerden. Kitaplığımızı düzenleyelim, raflarının tozunu alalım, birkaç yıldır sadece satın alıp ilk sayfasını okuduğumuz dergileri kutusundan çıkararak sevindirelim. Bazısı siyah beyaz bazısı renkli fotoğraf albümlerimizi, dijital fotoğraflarla karşılaştıralım, zaman adı verilen şeyi biraz daha anlamak için. Elbise dolaplarımızı havalandıralım, anılarımız günün kokusuna bakakalsın aniden.

Korona günlerinde, tepemizden halı silkeleyen yaşlı komşumuza ekmek ve süt alalım, köşe başındaki topal genç kıza bir karikatür kitabı hediye edelim kolayına kaçmadan ve kolaycılık yapmadan. Suluboya resimler ve karakalemler yapalım, hastanelerin duvarlarını süslemek için, kendimizin

oyynamaya kıyamadığı oyuncaklar kargolayalım kimsesizler yurdundaki çocukların sevinçlerini hissedebilmek için.

Korona günlerinde, günlük tutalım. Sonradan okuduğumuzda ne yaşadığımızı kendimize dürüstçe açıklamak için. Günlükleri günlük yazalım, tembellik yapmamak için. Kolaycılığa kaçmadan aklımıza her geleni yazalım, aklımızın yeniden ürettiklerini saklamadan.

Korona günlerinde, en sevdiğimiz şarkıları söyleyelim en sevdiğimiz insanlara, müzik sistemlerimize söyletelim eskiden kalan besteleri. Bir kenara attığımız filmleri seyredelim tekrar. Belki daha anlamadığımız bir sahneyi anlayacağımız çıkar bu günlerde.

Korona günlerinde, bahçemize çıkalım. Uzun süredir sohbet edemediğimiz çiçeklerin toprağını temizleyelim. Ağaçlarımıza sarılarak onları ne kadar özlediğimiz hatırlatalım. Her düşen yaprak için onlara yüreğimizin ne kadar çok kıpırdadığını fısıldayalım.

Korona günlerinde, sokaktaki köpekleri besleyelim, normal günde gördüğümüzde karşı kaldırımdan geçtiğimiz, ayağımıza dolanan kedilere su verelim. Kuşları unutmayalım, yuvalarına el değmeyelim.

Korona günlerinde, sevgimizi yeniden üretelim, yeniden âşık olalım. Yeniden sevebilmeyi öğrenelim, en azından deneyelim.

Çorba

Yarasa Çorbası

Can Batman

Konumuz belli. Hemen bir yarasa çorbası tarifi ile başlayalım.

Malzemeler

- 1 büyük boy meyve yarasası (Akdeniz kıyılarında bol bulunur)
- 2 orta boy acı biber
- 1 iri kıyılmış beyaz soğan
- 5 yemek kaşığı soya sosu
- 2 çay kaşığı limon suyu
- 1 çimdik tuz
- 2 konserve kutusu hindistan cevizi sütü

Yapımı

Acı Sos için

Bir kapta iki çay kaşığı limon suyunu, beş yemek kaşığı soya sosunu ve kıyılmış soğanları güzelce karıştırın. Daha sonra ağzınızın tadına göre acı biberleri ekleyin.

Çorba için

Büyük bir tencerede içi temizlenmiş meyve yarasasını 120 dakika boyunca derisi yumuşayıp soyulabilir hale gelene kadar suda haşlayın. Suyu boşaltın, hindistan cevizi sütünü ve tuzu ekleyin. 10 dakika kadar yarasayı sütte haşlamaya devam edin. Kasenize aldığınız çorbanın üstüne acı sosu ekleyin.

Bu virüs çıktıktan hemen sonra Asya kökenli insanların görselleri sosyal medyada yukarılara tırmadıkça tırmandı. Çin'de ortaya çıkan COVID-19 virüsü bir anda Asya geneli ve Çin özelinde için ırkçı retoriği beslemeye başladı. Yarasa çorbasını içenlerin videolarının altları Çinlilere hakaret içeren mekanlara dönüşüverdi. Empirik tayfa biraz daha bilimsel kanıt sürmek amacıyla Çinlilerin ve diğer Asya ülkeleri vatandaşlarının böcek, sinek, fare yerken resimlerini paylaşarak günlük ırkçılık dozlarını da aldılar.

İşin garip tarafı Asya'nın diğer sakinleri de hemen atladı aynı trene. Japonya'da #ÇinlilerJaponyayaGelmeyin (#ChineseDon'tComeToJapan) bir anda yükseldi Twitter ırkçılık barometresinde. Daha dünya genelinde ülkeler sınırları kapatmamışken Singapur ahalisi hükümetlerine Çinlilerin ülkeye girmemesi için baskı uygulamaya başladılar. Bu baskının salgının bilimsel olarak izole edilmesi için yapıldığını düşünmek en basitinden saflık olur. Hong Kong'da, Güney Kore'de ve Vietnam'da restoranlar kapılarında Çinliler giremez yazılarını ve levhalarını astılar hemen.

Türkiye insanları da geri kalamazdı tabii bu durumdan. Çevirimiçi sözlükler ve forumlarda küfürler, asmalar kesmeler birbirleriyle yarışır

hale geldi. Güreşin yanına ırkçılığı da eklemek gerek artık sanırım ata sporunun yanına. Aydın arkadaşlar arasında "ırkçı değilim ama" diye başlayan cümleler tekrar duyulmaya başladı. Hiç bitmeyen ve aynı kulvarda sonsuza dek dönen bir bayrak yarışı gibi artık; Ermenilerden Kürtlere, sonra Suriyelilere. Onlardan da Çinlilere geçti bayrak. Bakalım Çinliler bayrağı kime yetiştirecek bu işler sakinleşince.

Amerika Birleşik Devletleri devlet bazında katıldı yangını körükleme işine. Trump kendisine "Çin Virüsü" hakkında soru soran gazetecilere "Kesinlikle ırkçı değil. Asla değil. Virüs Çin'den geldi. Bu sebeple. Daha kesin olmak istedim" dedi geçenlerde. Teksas senatörü John Cornyn de (fotoğraftaki insan) COVID-19 yerine ırkçı Çin Virüsü terimini kullanmakta ısrarlarını sürdürmekte "çünkü bu kültürün insanları yarasalar ve yılanlar ve köpekler ve bunun gibi şeyler yiyorlar. Bu virüsler hayvanlardan insanlara geçiyor ve bu sebeple SARS, MERS ve domuz gribi gibi virüslerin ve şimdi de corona virüsünün kaynağı da yine Çin."

Ya sabır diyerek başlayalım. 2019 yılında daha çok domuz gribi olarak bilinen hastalığa yol açan H1N1 virüsü Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC) kayıtlarına göre ilk olarak yine bu ülkede ortaya çıktı ve sonradan dünyaya yayıldı. Daha sonra yapılan matematiksel modellemeler aslında bu virüsün hali hazırda domuzlar arasında yıllardır görüldüğünü gösterdi. İsim de buradan geliyor zaten. Domuzların kıtalar arasında dolaşması yüzünden (herhalde keyiflerinden dolaşmıyorlar, değil mi?) bu hayvana özel virüslerin zamanla güçlü H1N1'e evrilmesi gribin asıl sebebi gibi duruyor. Cornyn'in bahsettiği MERS'in açılımı Middle East Respiratory Syndrome (Orta Doğu Solunum Sendromu). Bu senatörün coğrafyası mı zayıf yoksa haberimiz yokken ABD jeopolitiği Çin'i Orta Doğu'ya mı kaydırıldı? Şaşırmayız.

SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) gerçekten de ilk olarak Çin'de görülmüş ancak bu virüsün hayvanlardan insanlara yeme yoluyla

geçtiği yönünde kesin bilimsel bir sonuç yok. MERS virüsü hayvandan insana insanların deve eti yediği için değil aynı ortamlarda bulunduğu için geçmişti. Ebola'da vakti zamanında aynı dertten muzdaripti. Batı Afrika'da tespit edilen ilk hasta bir çocuktü ve yarasa yediği için değil yarasa dışkılarına maruz kaldığı için virüsü küçük bedenine almıştı. O günlerden ders alınmamışa benziyor. İlk çıktığı zaman "yamyam virüsü" Türkiye'de korku salmıştı. Afrikalılık, siyahılık, yabancılık Batı Avrupa'nın beyaz bedenlerini ayrıca titretmişti.

Bu pis Çinliler ne zaman bu hayvan pazarlarını kaldıracaklar? Kurban Bayramı bu yıl hangi günlere denk geliyor? Bu Çinliler ne zaman yarasa yemeği bırakacaklar. Teksas'ta da çingiraklı yılan mangalı güzelmiş öyle duydum. Asyalılar hayvanlarla içli dişli hocam. Köye gidince ahır yine bana temizletecek babam. Kanka, bu adamlar ne kadar iğrenç yaa! Yenir mi öyle şeyler!? Şu sosyal izolasyon bitse de kelle paçaya girsek. Olmadı yarım kokoreci gömeriz, di mi? Hacı, ben billurcuyum.

İrkçilik da evrensel, iki yüzlülüğü de. Bazı hayvanların yenmesi normal kabul edilirken bazılarının yenmesini uygarlık dışı olarak görmek kültür hegemonyasının daniskası. Bunu Kurban Bayramı'nda dinleri gereği inek kesmek isteyen Müslüman azınlığa saldıran Hindulara nasıl anlatacağız. Ya da ufak bir azınlığın yaşayış biçimini genelleştirenlere Bilal'e anlatır gibi mi anlatmak gerek. Neyi? 1.4 milyarlık Çin'de 56 adet resmi bu sayıdan da düzinelerce fazla devlet tarafından tanınmayan etnik grup olduğunu, köpek yiyenlerin çok ufak bir kesim olduğunu ve köpek etini de her cadde başında döner satar gibi satmadıklarını.

Hayvanları öldürüp plastikle sarmalayıp marketlerdeki dolaplarda satmak daha mı az acayip? Ya da besi çiftliklerine sıkıştırdığınız hayvanların yemine suyuna antibiyotikleri dayamak sizin için daha mı sağlıklı? Bu etleri tükete tükete değişen vücudunuza antibiyotiklere karşı dirençli bir bakteri girip milyonları öldürmeye başladığı zaman ne koyalım bu bakterinin adını?

Sevgili Büyük Boy Meyve Yarasası, Acaba hep başaşağı durduğun için mi bizden saymadık seni hiç ve hatta aksine kan emici yaptık seni sadece meyve atıştırdığın halde?

Sevgili John, Acaba asıl biz mi kan emici olduk sen ve senin gibiler sayesinde?

Dünyadan Güzel Şeyler - 9

Dayanışmanın Sürdürülebilirliği

Sine Çelik

Her şey çok hızlı ilerledi. Bundan iki ay önce hiçbir Avrupa vatandaşı aylarca sadece alışverişe gidebilmek için evden çıkabilecek olma halini aklına bile getiremezdi. Bugün İtalya'da izolasyon ikinci ayını tamamlamaya yaklaşırken, İspanya, Almanya, İsveç, Finlandiya, Hollanda gibi birçok ülkede de birinci ayını doldurdu. Ama bu yazı virüsün kendisi, ciddiyeti veya yayılmasının farklı ülkelerce yönetilme şekli ile ilgili değil. Köşenin adına yaraşır bir biçimde güzel ve umut verici şeyler anlatacağım. Bu bölümde, tam otuz gündür çıkmadığım evimden gözlemleyebildiğim kadarıyla, tüm dünyayı etkisi altına alan, bütün bildiklerimizi unutturan, yaşamı sorgulatan Covid-19 mücadelesinin gün yüzüne çıkardığı, izolasyon süreci uzadıkça çığ gibi büyüyen dayanışma inisiyatiflerinden bahsedeceğim.

Normalde cıvıl cıvıl olan Delft Meydanı, ortadaki yazı "mesafe" kelimesinin Hollandacası
Fotoğraf: Sine Çelik

Evlere servis yapabileceğini vitrininde duyuran kapalı bir restoran
Fotoğraf: duic.nl sitesinden alınmıştır.

Aslında bu bölüm için çok farklı planlarım vardı. Mutluluk ekonomisinden, Finlandiya gibi soğuk ve karanlık bir ülkenin nasıl üst üste iki sene Birleşmiş Milletler tarafından dünyanın en mutlu ülkesi seçilebildiğinden ve insanların mutluluk anlayışının doğa ile nasıl bağdaştığından söz edecektim. Hatta bu konu için bir arkadaşımın ufak bir röportaj yapmıştım. Fakat yeni Corona virüsüne bağlı Covid-19 hastalığının dünyaya yayılarak yüz binin üzerinde can almasıyla gündem öyle hızlı değişti ki, mutluluk konusu önümüzdeki sayılara kaldı.

Salgın Asya odaklı olmaktan çıkıp İtalya'nın kuzeyini etkisi altına aldığı henüz Finlandiya'daydım ve hayat normal seyrediyordu. Fakat Mart ayı başında iş için iki haftalığına Barcelona'ya gitmem gerekti. O an henüz İspanya'da bir problem olmadığı için gittim ve açıkçası Barcelona'daki ilk haftam çok güzeldi. Hava güneşliydi, insanlar sokaklarda yiyor içiyor, dükkânlara girip çıkıyorlardı. Araştırma için gittiğim üniversite de henüz açıktı ve dersler devam ediyordu. Ne olduysa ikinci haftanın ortasında İspanya'daki vaka sayısının hızla tırmanmasıyla oldu. Dükkânlar tamamen kapandı, restoranlar bir anda boşaldı ve üniversite eğitime ara verdi. Aynı anda durumun vahametinin farkına varan diğer Avrupa ülkeleri de izolasyon çağrısı yapıp, otel,

kafe, iş yerleri ve okulları kapattılar. Haliyle ben de apar topar İspanya'dan ayrıldım ve çalıştığım üniversite kapalı olduğu için Helsinki'ye dönmek yerine, Hollanda'daki evime döndüm ve evden çalışmaya başladım. Bugün tamı tamına bir aydır evdeyim ve bu otuz gün içerisinde insanların olmadığı yerlere doğru yaptığım kısa koşular ve haftada bir kez çıktığım alışverişlerle birlikte dışarıda geçirdiğim süre toplamda on saati aşmamıştır.

Eve kapalı olmaktan ziyade, her gün kaç kişinin hayatını kaybettiğini anlatan haberler karşısında çaresiz kalmanın, hiçbir şey yapamıyor olma düşüncesinin verdiği umutsuzlukla baş etmenin zor olduğunu düşünüyorum. Öte yandan, virüsün insanları hem kent ölçeğinde hem de uluslararası ölçekte birbirine yaklaştırdığını ve bu hayatta kalma mücadelesi karşısında insanların birbirlerine olan tahammül seviyesinin arttığını gözlemledim. Dışarı çıkamayan komşuları için alışveriş yapanlar, balkonundan konser verenler, sergilerini dijital ortamda halka açan müzeler, her akşam sağlık çalışanlarını alkışlayanlar, çevrim içi yoga dersi verenler, hem evden çalışması hem de okula gidemeyen çocuğuyla ilgilenmesi gereken ebeveynler için dijital içerik üretenler, içki damıtmayı bırakıp hijyenik jel üretimine

geçen fabrikalar, atölyelerini maske üretimine açan modacılar, liste uzadıkça uzuyor... Dünyanın her yerinde insanlar bu çaresizlik duygusunu yıkmak, kendilerinden daha zor durumda olanların hayatlarını kolaylaştırıp bu süreci birlikte atlama için olanakları el verdiğince çabalıyor. Bu dayanışma hareketinden yola çıkarak, Türkiye'nin virüs ile mücadelesi için de ilham verici olduğunu düşündüğüm birkaç basit ama çarpıcı inisiyatiften bahsetmek istiyorum.

Sevdiğiniz sanatçıları evinizden dinleyin

İzolasyon sürecinden en çok etkilenenlerin başında, geliri kısa dönemli organizasyonlara veya sahne işlerine bağlı olan serbest sanatçılar geliyor. Keikalla platformu (www.keikalla.fi) bu sanatçıların dijital ortamda verdikleri konserlere bilet alarak ulaşmanızı sağlıyor. Böylece hem evde geçirdiğiniz süreye müziği dahil etmiş hem de takip ettiğiniz sanatçıları bu zor zamanda desteklemiş oluyorsunuz. Örneğin 22 Mayıs akşamı Finlandiya'nın en meşhur metal gruplarından, 2006 yılının Eurovision galibi Lordi, kutup çizgisi üzerinde bir konser verecek. Konserin biletlerini sadece 12 avroya almak mümkün. Keikalla üzerinden sadece Finlandiya

orijini müzisyenler değil, dünyanın her yerinden dj'ler, gruplar, virtüözler, komedyenler, sahne sanatçıları evinizi ziyaret edebiliyor. Finlandiya gazetelerinden birinde Keikalla sayesinde bu tür sanat aktivitelerine katılım oranının üç kat arttığını okudum. Aynı yazı, izolasyon bitse bile insanları sanatla buluşturan bu inisiyatifin devam etmesi gerektiğini savunuyordu.

Bana bir sütlü kahve, ama Temmuz'da gelip alacağım

Avrupa'nın çoğu yerinde beli bükülen başka bir sektör de yeme-içme sektörü. Özellikle şehir merkezlerinde ödedikleri yüksek kiralarla kahve zincirlerinin karşısında normal şartlarda bile güçle ayakta kalan küçük işletmeleri oldukça zor zamanlar bekliyor. Hollanda özelinde konuşacak olursak, otel, restoran ve kafelerin oluşturduğu 'horeca' sektörü, salgının Hollanda'yı ilk etkilediği andan beri kapatılmış durumda. Yaşadığım yer

olan Delft kent merkezi de henüz zincirleşmemiş birçok küçük kafe ve restorana ev sahipliği yapıyor. Bunlardan bazıları temassız bir biçimde 'paket servis' sunmaya başlamış olsa da uzun dönemde kaderleri bu servisi kullanan müdavimlerinin inisiyatifine kalıyor. Bu sebeple, etrafımdaki birçok kişi, dayanışma amacıyla haftada birkaç defa bu hizmetlerden yararlanma kararı aldı.

Öte yandan evlere servis sistemi ile organize olamayan veya ürünleri bu sisteme uygun olmayan birçok işletme çaresiz kepenk indirmek zorunda kalıyor. Bu işletmelerden bazıları, web sayfaları üzerinden ileriye dönük satış yapmaya başladı. Yani, normalde gidip içtiğiniz kahveyi şimdiden satın alıp mekân yeniden açıldığı zaman içerek müessesenin ayakta kalmasına yardımcı oluyorsunuz. Britanya menşeli Wriggle (www.getawriggleon.com), bu sistemi Indie Kitty adını verdiği yeni bir platform üzerinden bütün işletmelerin erişimine açık hale getirmiş. Normalde

devam ettirmekte zorlanıyorlar. En basit örneğiyle, herkesin panik halinde stok yapmasıyla biten ekmek, süt gibi temel gıdalara, gençler kadar mobil olmayan yaşlıların erişimi zorlaşıyor.

Salgının ilk haftasından itibaren Hollanda'nın her yerinde kentliler bu tip ihtiyaçlara cevap vermek üzere sosyal medya üzerinden çok hızlı bir biçimde organize oldu. Her şehir için farklı kanallar açıldı, gruplar kuruldu. Fakat yaş ortalaması arttıkça sosyal medya kanallarına erişim azaldığından, bu şekilde yeterince insana yardım edemiyor olduğumuzu gördük. Grup üyelerinin güvenilirliğini teyit ettikten sonra, el ilanları bastırıp bunları kendi mahallerimizdeki evlerin posta kutularına bıraktık. İlan kısaca 'bizler risk grubunda olmayan komşularınız, sizin sağlığınızı tehlikeye atmadan alışverişinizi yapmak, köpeğinizi gezdirmek gibi gündelik işlerinizde yardımcı olabiliriz' diyor. Henüz Hollanda'da durum bu vahamette olmamasına rağmen, gidişatın belirsizliğine karşı yardımlaşma

Yeterince mobil olmayan yaşlıların alışveriş yapması güçleşiyor. Fotoğraf: maxvandaag.nl sitesinden alınmıştır.

İspanya'da balkonlarından konser veren müzisyenler
Fotoğraf: www.thelocal.es sitesinden alınmıştır.

girişimcilere keşfedilmek, yeni ürünlerini tanıtmak veya atık üretimlerini azaltmak gibi konularda çözümler sunan Wriggle, Covid-19 salgınının işletmelerin bağımsızlığını çok hızlı bir biçimde etkileyeceğini görüp, kullanıcılarını, ücretleri 5 ila 40 sterlin arasında değişen kuponlar ile ileriye dönük alışverişler yaparak sevdikleri kafelere önümüzdeki birkaç ay boyunca devamlı bir gelir sunmaya davet ediyor. Bu sayede işletmelerin en azından kira ve maaş gibi temel giderleri karşılamasına ön ayak olmuş oluyor.

Merhaba, ben bu sokakta oturuyorum, risk grubunda değilim ve size yardım edebilirim

Bu cümle, Delft sakinleri olarak risk grubuna giren komşularımızın gündelik ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olma amacıyla dağıttığımız el ilanlarının ilk cümlesi. Belli bir yaşın üzerindeki, astım, diyabet gibi kronik rahatsızlıkları olanlar veya başka bir hastalığın tedavisini görenler Covid-19 için risk grubunda kabul ediliyor. Hollanda'da bu insanların büyük bir çoğunluğu yalnız yaşıyor ve özellikle Delft'in yerlilerinin yaş ortalaması oldukça yüksek. Ya evden çıkarak kendilerini riske atmak durumundalar ya da evden çıkmaya korktukları için hayatlarını

ağlarını şimdiden kurmanın hem hazırlıklı olmak açısından hem de insanların kendilerini yalnız hissetmemeleri açısından faydasını gördük.

Ülkelerin virüsle mücadele politikaları çeşitlilik gösterse de alınan önlemler aslında hep aynı noktaya varıyor: Olabildiğince dışarı çıkmayın, birbirinize göz kulak olun ve küçük girişimcileri destekleyin. Verdiğim örnekler ölçeğindeki dayanışma umut verici fakat, yerel yönetimlerin ve devletlerin sunduğu, süreç uzadıkça önemleri artacak olan yardım paketlerinden de söz etmek gerekir. Örneğin Hollanda, işleri bir anda duran girişimcilere, ki bu bir mimar, bir programcı, bir kuaför veya bir şef olabilir, üç ay boyunca dört bin avroluk bir yardımda bulunma kararı aldı. Aynı şekilde Finlandiya ve Britanya kriz boyunca girişimcilere ortalama kazançlarının yüzde sekseni oranında yardım yapacak.

İstatistikler bu sürecin beklediğimizden daha uzun olacağını gösteriyor. Yine de ben durumun bir nebze düzeleceğini umarak, gelecek sayıda dünyanın en mutlu ülkesi Finlandiya'dan, mutluluğun Finler için ne anlama geldiğinden, mutluluk ekonomisinden ve mutlu olmanın öğrenilen bir şey olduğu prensibiyle kurulan mutluluk okulundan bahsedeceğim. Sağlıkla kalın.

İçeri girmeden kahve alabileceğiniz bir kafe
Fotoğraf: dewestkrant.nl sitesinden alınmıştır.

D O S Y A

Birinci Meclis'in 100. Yılı

1920 Meclisi
» s. 8 Akın Atauz

Büyük Millet Meclisi (1. Meclis) İttifaklar Meclisidir
» s. 9 Ali Bilge

23 Nisan 1920 ve Büyük Millet Meclisi: Yüzüncü Yılında Hatırlamak ve Anlamak
» s. 11 Emel Akal

Birinci Meclis Dönemi Ankara Basını
» s. 14 Aytül Tamer Torun

Birinci Meclisin Meşruluğu ve Yasallığı Üzerine
» s. 18 Temuçin F. Ertan

Meşruiyet, Siyaset ve Medya: Büyük Millet Meclisi Hükümetinin İstanbul'la Temasları, Bilecik Görüşmesi ve Sonrası
» s. 21 İdil Çetin

Mecliste İlk Kadın Milletvekilleri
» s. 24 Elif Mahir Metinsoy

hukuksal çerçevenin belirlenmesi, kamuoyunu bilgilendirmek ve İstanbul basınında devam eden eleştiri ve küçümsemeleri yanıtlamak için iletişim mekanizmalarının örgütlenmesi, Anadolu Ajansı ve Ankara'da yayına başlayan gazeteler, bu dönemde Ankara'da gerçekleşmeye başlamıştır.

Meclis, demokratik bir mekanizma tanımlamaktadır. Bu mekanizma, dünyanın her yerinde geçerli olan standartlara uygun olabildiği kadar, kurumsal yapılar ve demokratik yönetim geleneklerine göre, tartışmacı ve muhalefetleri de içeren bir işleyiş içinde, ülke yönetimini derleyip toparlamaya ve aynı zamanda, savaşı yönetmeye çalışmaktadır. Aslında ilk meclisin yapısı ve meclis hükümeti ile savaştan bir ülkenin başarılı ve demokratik işleyiş göstermesi, Ankara ve ülke için, gerçekten özgün bir politik yasama ve yönetme deneyimidir.

Meclisin varlığı, kenti önemli ve biricik kılmaktadır; ancak bunun kalıcı bir durum olup olmayacağı konusundaki kuşku ve Ankara'nın bir merkez olarak belirlenmesine karşı çıkışlar da güçlenerek devam etmektedir.

Bu belirsizliklerden dolayı, kentin fiziksel özelliklerinde fazla bir değişim yoktur. En önemli gelişme, meclis için ihtiyaç duyulan yeni yapının mimari programının hazırlanması ve inşaatına başlanmasıdır. Meclis için, İstasyon caddesinde, eğimli bir arazi sağlanmıştır. Mimari projeler için, dönemin en önemli mimarlarından Vedat Tek seçilmiştir. Meclis binası, 1924'te tamamlanmış ve çalışmaya başlamıştır. Mimari özellikler bakımından, gerçekten içinde bulunduğu dönemin bütün özelliklerini samimiyetle yansıtan ve işlevini de tam olarak ama ekonomik bir biçimde yerine getiren bir yapı ortaya çıkmıştır. İkinci Meclis binası, bir anlamda, Ankara'nın yeni mekânsal ve fiziksel yapısını nasıl kurmak istediğinin habercisi gibidir.

İkinci Meclis, çok sade, Ankara taşından yapılmış, cephedeki düz mavi çiniler dışında süsleme içermeyen, ama estetik olarak seçkin, işlevsel olarak gerekli her şeyi yerli yerinde bulduran kurt bir yapıdır. Yoksul bir ülkenin ve yoksul bir halkın, içinde övünerek bulunmak isteyeceği, ama gösterişçi olmayan ve hiçbir fazlalığa yer vermeyen, "milli" olduğu kadar "yerel" mimari özellikler taşıyan bir yapıdır. Ülkenin karakterinden mimari öğelere yansıyan geleneksel öğeleri, tutumlu bir biçimde, modern bir işlevin yerine getirilmesini sağlayacak mekânların kurulması için birleştirmiş ve sadeliği ile içinde bulunduğu koşulların fedakârlıkla sağlanmış kazanımını, dürüstçe yansıtmayı başarmıştır.

Gerçekte bu yapı ve yansıttığı mimari özellikler, yeni cumhuriyetin içinde bulunduğu ülkeye, batıya ve her ikisinin bağlı olduğu ya da ilişkilendiği uygarlıklara göre, nasıl bir millilik, milicilik ya da milliyetçilik anlayışına sahip olacağına dair tartışmaların ve anlayışın, gelişmeye başlamasının da başlangıcı sayılabilir.

Meclisin tam karşısındaki Ankara Palas için inşaat (1924-1928), gerçi bir sonraki dönemde başlanmıştır, ama bu ihtiyacın nasıl karşılanacağı ve programı ile ilgili düşünce ve arayışlar, bir önceki dönemde başlamıştı. Vedat Tek, bu projeyi de üstlendi (her ne kadar inşaatın bitişi, Kemalettin Bey tarafından yapılmış olsa da) artık Ankara için, öncelikle prestijli / seçkin misafirler için, kalacak yer sorunu çözülmüş oluyordu. Daha önce diplomatik ilişkiler için Ankara'ya gelenler, geldikleri yataklı vagonlarda konaklıyordu. Burası aynı zamanda, milletvekilleri için de bir kulis gibi çalışacaktı.

Mimari üslupla ilgili, milli ve muhafazakâr, Osmanlı ve İstanbul üslubundan kopmamış, düşüncenin gelişmesi ve Ankara'nın geleceği bakımından, belki en acil ihtiyaç olan, kalacak yer / otel sorununun çözülmesi arayışı da bu dönem bakımından, geleceği etkileyecek arayışlar / tartışma kategorisi içinde düşünülmelidir.

Bunun dışında, 1920-1923 arası, Ankara için hâlâ birçok belirsizliklerle dolu bir dönemdir. Gerçi Ankara, savaşı yöneten meclis ve kadrolar için politik bir mekân olmuştur ama fiziksel mekân olarak, albeniden yoksun, birçok olanaksızlarla dolu, bir "mahrumiyet şehri"dir. Ankara'nın 1923'teki fiziksel yapısı ve mekânlarıyla, İstanbul'la hatta Eskişehir'le, Kastamonu'yla, Kayseri'yle bile yarışması, güçtür.

Ancak Ankara, artık arkasına çok güçlü bir ideolojik avantaj almıştır. Bu avantaj "boyun eğmeyen ve her işe elindeki olanaklarla, neredeyse hiç yoktan başlayarak ve bir başarı yaratabilme özgüveniyle oluşmuş, bir meydan okuma istekliliği ve iradesidir", denilebilir. 1923'te, Ankara'dan başka hiçbir kent, gelecek için böylesine dinamik ve güçlü bir meydan okuma öneremez.

- Emiroğlu K. Yüksel A. Türkoğlu Ö. Coşkun E. Hz. (1995), Ankara Vilayeti Salname-i Resmisi 1325 1907, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara
- Şimşir N. Bilal (206), Ankara Ankara Bir Başkentin Doğuşu, Bilgi Yayınevi, Ankara

1920 Meclisi

Akın Atauz

Meclisin açılması, Ankara için bir dönüm noktasıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü bitmiştir ama milletvekilleri için barınma sorunu vardır. Artık kentin dışardan nüfus çekme özelliği, giderek artmıştır. Oteli, restoranı, eğlence yeri, hiçbir şey yoktur ama kent giderek artan sayıda, kalıcı mı geçici mi belli olmayan bir biçimde göç almaya devam etmektedir.

Direnişin ve 1922'ye doğru şiddetlenen savaşın örgütlenmesi için gösterilen çabaların yoğunlaşması ve kurumsal yapıların oluşturulması bu dönemde başlamıştır. Meclis, eskinin devamı olmayan bir ad almıştır: "Büyük Millet Meclisi". Meclisin yasama işlevini yerine getirmeye başlamasıyla birlikte, yeni bir hükümet de kurulmuştur. Bakanlar kurulu ve bakanlık işlevlerinin yapılabilmesi, bunlara uygun bir

Büyük Millet Meclisi İttifaklar Meclisidir

Ali Bilge

1918 sonbaharında sona eren 1. Dünya savaşı, Osmanlı imparatorluğunu yıkım aşamasına getirdi. Savaşın sonu Anadolu coğrafyasında yaşayan halkları belirsizlikle, geleceksizlikle baş başa bıraktı.

Var olma sorunu ve aşağılanma ile karşı karşıya kalan halklar, aralarındaki farklılıkları ötelemek, tercih yapmak ve uzlaşma zeminini oluşturmak durumundaydı. Büyük tehlikeye karşı ittifaklar kurmanın yanı sıra, tehlike bütününün içindeki çelişkileri ayırtmak içinde siyaset geliştirilmeliydi.

Mondros mütaresesinin ardından Anadolu'da düzenlenen yerel kongrelerle çıkış yolları aranmaya, yerel iktidar odakları oluşmaya başlamış, yerel inisiyatifler aracılığı ile başlayan arayış ve çıkış hareketleri, bir süre sonra ulusal kongrelere dönüşerek ortaklaşma ileri bir platoya taşınmıştır.

İktidarın saygı görmüyorsa, başka bir iktidar yoldadır...

Konfüçyus "İktidarın saygı görmüyorsa, başka bir iktidar yoldadır" diyor. Şartlar yeni bir kervanı yola düzmektedir. Yeni bir oluşum, ama çok farklı kabulleri olan unsurlardan meydana gelen bir oluşum yola çıkmıştır.

Seçimlerin yapılması, İstanbul'da Meclisi Mebusan'ın toplanması ve Misakı Milli'yi kabul etmesi, sonrasında İstanbul'un işgali ve Meclisi Mebusan'ın çalışamaz duruma düşmesi ile faaliyetlerini tatil etmesi, Ankara'da olağanüstü yetkilerle donatılmış bir Meclisin toplanmasını sağladı. 1920 Nisan'ında Ankara'da vücuda gelen Meclis, farklı siyasi fikirlere sahip kişilerin, kesimlerin ortaklaşmasının bir ürünü olarak meydana geldi.

Memnuniyetsizlerin ittifakı

Birinci Meclisin, (Büyük Anadolu Kongresinin) Büyük Millet Meclisi oluşumu, işgal altında bulunan ve parçalanma aşamasında bir ülkede, farklı toplumsal ve siyasal kesimleri ve kişileri, durumdan memnuniyetsizleri, bir hedefe karşı ortaklaştırma siyasasının çetin ve başarılı bir örneğidir.

Anadolu coğrafyasında yaşayan Lazların, Çerkezlerin, Gürcülerin ve Kürtlerin önemli bir bölümü, olağanüstü meclis çatısı altında bir araya gelmiştir.

Uzlaşmada etnisite, mezhep birliği söz konusu değildir. Sünniler ve Aleviler birliktedir. Yıllar süren savaşlar nedeniyle perişan olmuş toplumsal katmanların (işçi, köylü ve çiftçilerin, tüccar, esnaf ve zanaatkarın) bir araya gelmesi de sağlanmıştır.

Kaynak: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

Süreç analiz edilirken dış ittifakları ve Bolşevik devriminin etkisini unutmamak gereklidir. Bolşevik Rusya ve ülke içindeki Bolşevizm yanlısı gruplarında (yeni kurulan TKP yöneticilerinin katledilmesine rağmen) destek kıtasında yer aldıklarını belirtmeliyiz. Sovyet Rusya ile yapılan müzakerelerin sonucunda Doğu sınırının güvence altına alınması, Batı'da süren mücadele açısından çok önemli katkıdır.

Dış ittifaklar (ara not)

Yazımızın asıl konusu olmamakla beraber, kısa sürede işgalci İtalya ve Fransa ile yapılan anlaşmalarla, bu ülkelerin işgal süreçlerinin sona ermesi meclisin dış ilişkilerinin güçlenmesini sağlamıştır. ABD ile yapılan görüşmeler kongreler ve meclis sürecinde devam etmiştir. İngilizlerle de ihmal edilmeyecek boyutta temaslar geliştirilmiştir. Dünya ajansları dikkatle Ankara'yı ve Anadolu'yu izlemektedir. Dış ittifaklar hususu dönemin çok hassasiyetle incelenmesi gereken bir safhasıdır. Biz, bu yazımızda iç ittifakları ele alıyoruz, konumuza devam edelim.

Cumhuriyetçiler, saltanat ve hilafetin kurtarılmasını amaç edinenler, Osmanlı devletinin yıkımından sorumlu görülen İttihat Terakkinin ülke içinde kalan önemli kadroları, Türkçüler, İslamcılar, liberaller, Anadolu coğrafyasında hatırı sayılır bir nüfusa ve içlerinde bağımsız bir devlet olmak isteğinde olanlarında bulunduğu Kürt halkının temsilcileri, meclisin bileşenlerini oluşturmuştur.

Ancak, böylesi bir mutabakatta 'ülkenin geleceği' için tasavvur birliği yoktur. Gelecekte, 'nasıl bir devlet, nasıl bir ülke' olacağı hususunda

ortak hassasiyete ve tasarıma sahip değillerdir. Dolayısıyla bu siyasının, pamuk ipliğine bağlı, nazik bir ittifak olduğunu, ciddi kırılmalara taşıdığını belirtmeliyiz. Taraflar birbirlerine karşı ihmal edilmeyecek boyutta güven sorunu yaşamaktadırlar.

Radikal kötüye karşı kötüyü tercih etmek

Her bir taraf, radikal olan kötüye karşı, kötüyü tercih etmiş bulunmaktadır. Radikal kötülerin başında Yunan işgali gelmektedir. Gerçekleşen mutabakatta ortak payda Yunan işgalinden duyulan aşırı memnuniyetsizliktir.

Anadolu'daki Rum ve Ermeni varlığı da çoğu katılımcının gözünde radikal kötü olarak görünüyordu. Bu nedenle, tüm yerel kongrelerde, ulusal kongrelerde, misakı Milli'yi kabul eden Meclisi Mebusan'da, sonrasında Ankara'da faaliyete geçen mecliste, Osmanlı devletinin vatandaşı Müslüman olmayan ve farklı etnik kimliğe sahip Rum ve Ermeniler kapsama dahil edilmemiştir.

Meclisi Mebusan seçimlerine katılmaları, yapılan yerel ve ulusal hiçbir kongrede temsil edilmeleri istenmemiştir. Yurdun herhangi bir yerine yapılan işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik teşkili amacına yönelik sayılmış ve karşı konulması esası kabul edilmiştir. Hıristiyan halkın haklarına dokunulmayacağı ancak bunlara siyasi egemenliği ve sosyal düzeni bozacak yeni imtiyazların verilmeyeceği kabul edilen hususlar içindedir.

Birbirinden çok farklı yapıların bir araya gelmesinde diğer bir önemli payda ise İslamiyet esasıdır.

Kıscası, Yunan işgali, Ermeni-Rum varlığı ve İslamiyet, mutabakatın tutkalı olmuştur.

Aynı zamanda, sona ermekte olan imparatorluğun eskiyen ittifaklarının değişim ve yenilenme aşamasına gelmesi, yeni ittifakları gündeme getirmiştir. İttihat Terakki döneminde başlayan milli burjuvazi inşası, büyük savaşın kaybının travması, Osmanlı devleti siyasal bileşenlerinin, asker ve sivil bürokrasinin, eski yapıyla devam edilemeyeceğinin farkındalığı, mutabakat arayışına yönlendiren önemli etkenlerdendir.

Yeni bir toplumsal sözleşme ve Kürtler

Osmanlı İmparatorluğundan ve devleti oluşturan unsurların çoğundan eser kalmamıştır. Osmanlı toplumsal kontratları sona ermiştir. Mevcut halklarla birlikte yeni bir toplumsal sözleşmeye ihtiyaç vardır.

Yeni sözleşme tarafların mutabakatına uygun, deklare edilen rızalara göre mi oluşacaktır? Yoksa gücü ele geçirenin sözleşmeyi dikte ettirmesi ile mi sonuçlanacaktır? Cevaplanması gereken sorular bunlardır. Tarihin 'bam' noktalarından birine gelmiş bulunmaktayız. Neler yaşanıldığına birazdan değineceğiz.

Kürtler, hoş tutulması fakat dikkatle gözetilmesi gereken bir iç müttefik. Mecliste ve işgale karşı mücadelenin yanında kesinlikle yer almaları gereklidir. Kürtler, 1919'dan 1924'e kadar devam eden hassas ittifakın en önemli unsurudur, kurtuluşa giden yolda olmazsa olmazdır. Doğu ve Güneydoğu güvence altına alınmadan, meclisin oluşması ve varlığını sürdürmesi imkansızdı.

Nitekim, baş murahhas İsmet Paşa (İnönü), Lozan görüşmelerinde "buraya Türklerin ve Kürtlerin temsilcisi olarak geldim, müşterek bir mücadele verilmiştir. Büyük Millet Meclisi Türklerin ve Kürtlerin meclisidir" demekle söze başlamıştır. Kürtler kıymetli bir ortaktır.

Kemal Paşa'nın evliliği ve Batı Anadolu Gezisi

Henüz Cumhuriyet ilan edilmemiştir, Lozan görüşmeleri sancılı bir şekilde devam etmektedir. 13 Ocak 1923 günü Mustafa Kemal Paşa, bir tetkik seyahati için Batı Anadolu'ya hareket eder. Ziyaretin başladığı gün, Mustafa Kemal Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım, İzmir'de vefat eder.

Eskişehir, İzmit, Bursa illerini kapsayan ziyaretler İzmir'de son bulur. Mustafa Kemal, 29 Ocak'ta Latife Hanımla evlenir, ertesi gün Balıkesir ve Bursa'yı kapsayan bir siyasi geziye katılırlar. 17 Şubat'ta İzmir İktisat kongresi toplanır, Kemal Paşa 7 saat süren bir konuşma yapar, yeni evliler, 18 Şubat günü Ankara'ya hareket ederler.

Yaklaşık iki ay süren bu seyahatte, Gazi'nin konuşmaları ve temasları çok önemlidir. Yakın

gelecekte, 'nasıl bir ülke' kurulacağına ve 'nasıl bir yönetim biçimi' izleneceğine, gerçekleştirilmesi muhtemel reformlara ilişkin çok önemli mesajları içeren bir seyahattir.

Mustafa Kemal, savaşla barış arası netameli bir geçiş sürecinin yaşandığı bu dönemde, meclisin yapısından memnun değildir. Birinci meclisin işlevini tamamladığı düşüncesindedir. Kendi kontrolünde bir meclis kompozisyonu planlamaktadır. Gezinin, en önemli görüşmelerinden biride, İstanbul'dan gelen gazetecilerle, İzmit'te yapılan mülakatlardır.

Kürtlük sorununa nasıl temas buyurursunuz?

16 Ocak 1923 gününde ve İzmit Kasrı'ndayız, Mustafa Kemal'in gazetecilerle toplantısı sabah saat 9.30' ta başlamıştır. İki gün sürecek görüşmelerde pek çok önemli hususa değinilmiştir. Mülakatlar sırasında Kürtlerin konuları da söz konusu olmuştur. Kurulacak yeni yönetim içinde, Kürtlerin pozisyonu gündeme gelmiştir. Vakit gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Bey (Yalman)'ın, 'Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak temas buyurursanız çok iyi olur' sorusunu Mustafa Kemal cevaplandırırken şunları söyler:

"Kürt sorunu; bizim yani Türklerin çıkarına olarak da, kesinlikle söz konusu olmaz. Çünkü bildiğimiz gibi bizim milli sınırimız içinde var olan Kürt unsurlar o şekilde yerleşmişlerdir ki, pek az yerlerde yoğunur.

Fakat yoğunluklarını kaybede kaybede ve Türk unsurunun içine gire gire, öyle bir sınır doğmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek, Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Sözelimi, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sivas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir.

Yerel özerklikler vereceğiz

Ve hatta Konya çöllerindeki Kürt Aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanununu gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşacaktır. O halde, hangi livanın (sancak) halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir.

İfade olunmadıkları zaman, bundan kendilerine ait sorun yaratmaları daima mümkündür. Şimdi, Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin hem de Türklerin sahibi vekillerden oluşmuştur, bu iki unsur bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Aynı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz."

'Kız' gibi meclis yapmak

Bu sözleri sarf eden Gazi, kısa süre sonra keskin bir tavır değişikliğine gidecektir. Meclisi yenileme kararı almıştır, Mustafa Kemal Paşa mevcut meclisten aşırı rahatsızdır. Kontrolünde bir meclis istemektedir, gazeteci İsmail Habib'e "kız gibi

bir meclis yapacağım" der. Saltanat kaldırılmış, 1923 Haziran'ında Meclis yenilenmiş, 29 Ekim'de Cumhuriyet ilan edilmiş, 1924 Temmuz'unda Lozan görüşmeleri sona ermiştir, hedefe çok büyük ölçüde ulaşılmıştır.

İttifaklar bozulmalı yeni ittifaklar kurulmalıdır. Kızağa konan ulus devlet projesinde Kürtlere kimlikleri ile yer yoktur, Kürtler artık ittifak unsuru değildir. Lozan sonrası, Türklük esasına göre bir ulus devlet kurma aşamasına geçiş, Kürtlerde derin kırıklıklara, aldatılma duygusunun hâkim olmasına yol açmıştır. Kürtleri tedip, tenkil ve inkâr beklemektedir.

100 yıl önce sağlanan ittifakın bozulması, 21. yüzyılda da devam eden devasa Kürt sorunu yaşanmasına neden olmuştur. İnsani, iktisadi, siyasi kayıplar ve kan akmaya devam etmektedir. Gezegende 100 yıl içinde çözüme kavuşturulmayan kadim, yegâne sorunların başındadır.

Demokraside kaybettiğimiz toprakları yeniden kazanmak

Büyük Millet Meclisi (1. Meclis) 'büyük tehlikeye' karşı yapılan ittifaklar meclisiydi, işgalin sona ermesini ve kurtuluşu sağladı. Tarih, 'büyük tehlikelerin' sonucu ortaya çıkan 'var olma ve geleceksizlik' endişesinin toplumları ittifaklara zorladığı örneklerle doludur.

Birinci Meclisin 100. yılında ülkemizde 'tehlike' yine büyük. Demokrasiyi terk etmiş, kuvvetler birliği esasına göre oluşan otokratik bir siyasal rejim içinde bulunmaktayız.

TBMM'nin, 100 yıl önceki meclis yetkileri ile karşılaştırılması mümkün değildir. Budanmış, güçsüz bir yasama organına dönüşmüştür. Muhalefet baskı altındadır. Özellikle Kürt muhalefeti bitirilmek istenmektedir. Başbakanlık müessesesi kaldırılmış, yürütme tamamıyla saraya bağlanmıştır, yargı bağımsızlığı söz konusu değildir. Tek adam rejimi, yargı ve medyayı da kendisine bağlamıştır. Adalet sarayın iradesindedir.

Türkiye baharı yaşamak

Demokrasizlik ve hürriyetsizlik içindeyiz. Ülkenin büyük çoğunluğu demokrasi adına kaybettiklerini yeniden kazanmak, parlamenter sisteme, kuvvetler ayrılığına dönmek istemektedir. Birinci meclisin 100. yılında; otokrasinin kalıcı diktatörlüğe dönüşmesini önlemek, yeniden demokrasiye dönüş için, 'büyük tehlikeyi' bertaraf etmek için, demokrasiden yana tüm güçler, ön kabuller sözleşmesi çerçevesinde ittifaklar kurmak durumundadır. Türkiye baharı yaşamak için Türklerin ve Kürtlerin 1. Meclisin ittifak deneyiminden ilham alması gereklidir.

Churchill "Hitler cehennemi işgal edecek olsa, Avam kamarasında şeytan için en azından bir iki iyi laf ederdim," der.

Büyük tehlikeler şeytanı bile masum kılar...

23 Nisan 1920 ve Büyük Millet Meclisi: Yüzüncü Yılında Hatırlamak ve Anlamak

Emel Akal

31 Ekim 1918'de galip devletlerin dayattığı mütareke şartlarını kabul etmeyen asker, sivil pek çok Türkiyeli siyasi aktör, 1919 yılı yaz başında işgal ordularının ve onlarla işbirliği yapmakta olan İmparatorluğun merkezi gücünün, yani Halife Sultanın ve onun hükümetinin elinin yetişemediği kadar uzağa çekildi. Başında Mustafa Kemal'in bulunduğu bir askeri yapının yanında, Anadolu'nun batı illerinde Redd-i İlhak, doğu illerinde Müdafaa-i Hukuk adı altında eşraf, mütegalibe ve aşiretler örgütlendi. Toplanan Erzurum ve Sivas Kongreleri ile direniş kararlılığı tepe noktasına vardı. Anadolu'daki bu toplanma ve karar alma süreçlerinin incelenmesi, bir toplumsal direnişin hangi aşamalardan geçerek örgütlendiğini anlatan bir laboratuvar gibidir.

Önce Erzurum'da yerel, bölgesel içerikli bir kongre toplandı. Kendine güveni yenilenen güçler bir buçuk ay gibi kısa bir zaman sonra, Sivas'ta merkezi ve ulusal çıkarların öne çıkarıldığı bir kongre ile mücadelenin programını ve liderlerini de belirlediler. Sivas Kongresi sonrasında kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) Heyeti Temsiliyesi, İstanbul Hükümeti ile anlaşarak seçim kararı aldı. Bu karar hayati öneme sahipti, çünkü ülkenin savaştan yenik çıktığı ve işgal altında olduğu 1919 koşullarında siyaset kurumu meşruiyetin dayanağını seçimlerde aramaktaydı.

Seçim sonrasında Meclis-i Mebusan Ocak 1920'de İstanbul'da açıldı ve "Misak-ı Milli" adıyla bilinen, direnişin hangi koşullarla biteceğini kararlaştıran kararlar aldı.

İstanbul'da çalışmakta olan Meclis-i Mebusan'ın 16 Mart 1920 de işgal kuvvetlerince basılması ve Meclisin Ankara'yla bağlantısını sürdüren Rauf Bey gibi önde gelen şahsiyetlerin tutuklanması üzerine bir grup mebus Meclisin Ankara'da toplanmasına karar verdiler. Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile artık işgal altındaki İstanbul'da siyaset yapma olanağının kalmadığını gören bazı mebuslar Ankara'ya geçti. Bu sayı Meclis-i Mebusan'ın ancak beşte biriydi¹ (Tuncer, 2003; 333. Akın, 2001; 50). Zaten Meclis-i Mebusan'da Ankara'daki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) heyeti ile birlikte hareket eden grup da 88 mebustan ibaretti. Dolayısıyla, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi (BMM), büyük ölçüde Ankara tarafından yapılan ikinci seçimde seçilen mebuslardan oluşmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgi belgesi olan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir yıl dört ay 22 gün, Erzurum Kongresi'nin toplanmasından dokuz ay sonra, 23 Nisan 1920'de Ankara'da "Büyük Millet Meclisi" adıyla açılan Meclis, işgal koşullarına direnmeye kararlı, İstanbul'un dışında ikinci bir iktidar odağı yaratan güçlerin merkezi oldu.

"Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile artık işgal altındaki İstanbul'da siyaset yapma olanağının kalmadığını gören bazı mebuslar Ankara'ya geçti."

Mustafa Kemal'in liderliği

Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastıktan sonra direnişten yana olan askeri kadronun komutanıydı. Aynı zamanda Erzurum ve Sivas Kongrelerine reis seçilmişti; böylece liderliği sivil ve asker aktörlerce de kabul edilmişti. Seçimlerden sonra Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da işgal koşullarında çalışamayacağını ısrarla belirtmiş ve mebus seçilmesine karşın İstanbul'a gitmemişti. Öngörüsünün gerçekleşmesi üzerine İstanbul'dan Ankara'ya gelmek zorunda kalanlar bu tarihten sonra Mustafa Kemal'i mücadelenin tartışmasız lideri olarak kabul ettiler..

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ile birlikte siyasetin merkezi İstanbul'dan Ankara'ya kaydı. Ülkede ikili bir iktidar oluştu. Ankara'da Meclis, onun hükümeti, vekâletler, bürokrasi, ordu vardı; yani bir devletin bütün resmi kurumları faaliyete geçmişti.

Rusya'da gerçekleşen Devrimlerin etkileri

1917 Şubat ve Ekim aylarında Çarlık Rusya'sında gerçekleşen devrimlerin Anadolu'ya, dolayısıyla BMM'ne önemli etkileri oldu. Şubat 1917 Devrimi'nden itibaren Rusya'da yaşanan bütün

Müslümanlar (Tatar, Kazak, Azeri, Kafkasyalı, Vitoyak, Çeremiş, Oset, Tacik, Kabartay, Türkmen, Kırgız, Özbek ve Yakut, Çuvaş, Kıpçak, Mari vb) örgütlenmiş, kongreler, kurultaylar, konferanslar düzenlemiş ve komiteler, Şuralar/Sovyetler kurmuşlardı. Bu süreçte Rusya Müslümanları kendi talepleri doğrultusunda mücadele araç ve yöntemlerini öğrendiler. Bütün bu faaliyetler Anadolu'da merkezi iktidara baş kaldıran kesim için örnek teşkil etti. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin demokratik ortamı, 1919 genel seçimi ve Ankara'da açılan BMM'nde mebuslara "milletvekili", nâzırlara "vekil" denmeye başlaması kuzey komşuda üç yıldır yaşanan tecrübe dikkate alınmadan değerlendirilemez.

1920 Ankara'sı

BMM'nin toplandığı Ankara nasıl bir kentti? BMM'yi kuran, Bolşevizm'e sempati ile bakan mücadelenin lider kadrosunu oluşturanlar nasıl insanlardı? 1920'de yirmi yaşında bir genç olan Enver Behnan Şapolyo, o günlerin Ankara'sını ve insanlarını şöyle anlatıyor:

"Başta kalpak, belde tabanca, külot pantolon, ayakta çizmeler ... fesli adam yok gibi ... bunlardan başka keçe kulaklı, laz başlıklı, haki çuhadan yapılmış türlü askeri serpuşlar ... Bir bakarsın kapıdan bir kuva-yı milliyeye içeri girer, göğsünde iki sıra fişenkler, belinde bir Çerkes kaması ve yanında bir bomba asılıdır. Bu korkunç adamdan kimse ürkmez, esasen hepimizin kıyafeti bu adama benzemekte idi. Herkesin muhakkak belinde bir tabancası vardı. Mebuslar tabancalı idi. Görüşülen meseleler yalnız cephe havadisi ve Meclis müzakereleri idi.

Milli mücadelede yeni bir ruh taşıyorduk. Bu ruh yeni kıymet hükümleri idi. Eski hayata tamamen düşman, yeni bir hayata susamıştık. Bu ruh haleti bizde pek şiddetli ve hareketli idi. Kabına sığamayan insanlardık. Bu hal, ihtilâl devrinin korkusuz ve yıkıcı galeyânı idi. Ağır yürüyen ve hafif konuşan pek azdı. En ufak bir hadise bizi çılgına döndürüyordu. Derhal yıkmak ve yok etmek istiyorduk. Yaşayışımız pek sade, o kadar ki, sefalet düşen bir insan gibi yoksul hayatı. Hepimiz memleketlerimizden getirdiğimiz elbiseleri, yahut satın aldığımız birer avcı ceketini giyiyor, kilot pantolonlarımızın üzerine bir yün çorap çekiyorduk. Yakalıklı ve kravatımız pek sayılı idi. Şık giyinen kimse yoktu. Yediklerimiz pek sade idi. Kaldığımız yer boş bir han odası, ortasında bir portatif karyola, bir de iskemleden ibaretti.

Atatürk o zamanlar kırk yaşlarında idi. Suriye cephesinde böbreklerinden rahatsızlandığı için çok zayıftı. Daima avcı ceketi ve kilot pantolon giyer, üzerine de bir yün çorap çekerdi. Elinde bulunan bir yeşil tesbihi çekerdi. Neşeli ve hareketli değildi. ... Mustafa Kemal bir bağ evinde aynı yoksul hayatı yaşamakta idi (Şapolyo, 1967; 145, 177, 180, 186, 192)."

Komintern görevlisi olarak İstanbul üzerinden Ankara'ya gelen heyetin üyelerinden biri olan Fransız sosyalisti Magdeleine Marks'ın gözünden Ankara'yı tanımaya çalışmak ise acı vericiydi:

"Gerçekten de Ankara burası mıydı? Bu tuhaf, yoğun taş yığınları, bu çıplak arazi, bu bomboş grilik, bu hüznün müydü? Sağda solda görülen bu ha yıkıldı ha yıkılacak harabelerin arasından uzanan ortası tümsek geçit, yol muydu, sokak mıydı? Yani yeni başkentin insanları geniş kuşaklarını kemer gibi bağlamış, kocaman cepli şalvarlar giyen bu köylüler miydi? Bu kentin dükkânları, bu girişleri mağaraya benzeyen izbe delikler miydi?"

Bizler gazetelerde bu memlekette bir devrim olduğunu okumuştuk. Peki nasıl oluyor da gözlerimizin önünde bunca sefalet varken, böylesine perişan bir gerilik gözlenirken, bu koskocaman açılmış gözlerde bu kadar az umut olabiliyor? Burada sanki Rusya'dan bir köşe bulmuş gibiydik: Kaynar çayın buharında ve sigara izmaritlerinin dumanında sürüp giden bitmek tükenmek bilmez konuşmalar, şaşırtıcı kibarlık gösterileri, tutkuyla savunulan fikirler, gecenin içinde yankılanan şarkılar.

Yorgun ve sıksa eşeğini dürtükleyerek yol alan şu yaşlı ve şaşı adam ile birkaç adım gerisinden gelen bir sürü örtünün altında gizlenmiş kadınlar, trahomun kemirip tükettiği sapsarı suratlı çocuklar... Suratları yolun taşlarıyla aynı renk, sırtları forsaya çakılmış kölelerinki gibi iki büklüm insancıklar...

"Her ne kadar kuzey komşudan gelen eşitlikçi rüzgarlar çok kuvvetli esse de, sonuçta iktidara aday olan emekçiler değil burjuvaziydi. 1920-1923 BMM sürecinde "Cumhuriyetçiler"le "Saltanatçılar" arasındaki savaşı "Cumhuriyetçiler" kazanacaktı."

Bugün bir okulu ziyaret ettik. Okul pislik içinde ve yamru yumru, daracık bir sokaktaydı. Okulun tek sınıfı, iki tane küçücük pencereden az ışık alabilen bir odaydı. İçerisi çok berbat kokuyordu ve bu ortamda nefes almak bile çok güçtü. Üstleri başları yırtık pırtık otuz kadar çocuk ve yirmi kadar tabure vardı. Bir kara tahta, bodur masalar, ilk bakışta yaşlı bir büyücüye benzeyen bir öğretmen... Genizden gelen bir sesle tutuk, kekeme bir okuyuş. Ders Kuran dersi. Çocukların her birinin önünde sararmış, koskoca birer kitap vardı... tüm sınıf hep bir ağızdan ve ağlamaklı bir sesle birlikte okuyorlardı (Marks, 2007; 96, 97, 99-100, 103, 111)."

İşte Meclis, 600 yıllık imparatorluğun sadece asker devşirilecek bir yer olarak baktığı böyle bir yerde çalışmaya başlıyordu.

Büyük Millet Meclisi kimi temsil ediyordu?

BMM, ülkenin işgal altında olduğu zor koşullarda yekvücut olduğunu kanıtlamak için "particiliği" reddederek çalışmalarına başladı. Aslında BMM açılmadan önce, Sivas Kongresi'nde hem "ittihatçılık", hem de "particilik" reddedilmişti. Bir tür "cephe" kurulmuş, vatan toprağı işgalden kurtuluncaya kadar birlik ve beraberlik içinde davranmak gerektiğine her kanattan siyasi, birlikte karar vermişti. Bu doğrultuda hazırlanan yemin şöyleydi: "... vatanın bugün duçar olduğu mesai [musibetler] ve felaketin müsebbibi bulunan İttihat Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma ve mevcut fırka-i siyasiyeden [siyasi partilerden] hiçbirisinin amâl-i siyasiyesine hadim olmayacağıma [siyasi emellerine hizmet etmeyeceğime] vallahi, billahi" (İğdemir, 1999; 18).

Bu tutum, bundan yüz yıl önce işgal altına alınmış bir ülkede birlik ve beraberliği sağlamak kararında olanların nasıl bir sağduyu ile hareket ettiğinin

en büyük kanıtıdır. BMM'nin çoğunluğunun hangi toplumsal çıkar grupları adına mücadele ettiğine baktığımızda ise, alınmış olan bu karar işi zorlaştırmaktadır. Çünkü Meclis'te pek çok grup vardır ama açık ve net programlara sahip olan partiler yoktur.

Osmanlı Devleti'nde 1876'da başlayan, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile devam eden süreç, anayasalı ve parlamentolu bir düzene geçiş süreciydi. Osmanlı Devleti de 1789'da başlayan, bütün iktidarı elinde tutan kral/imparator/hükümdar/padişah vb.nin elinden iktidarın alınarak burjuvazinin egemenliğindeki halka verilmesi sürecini yaşadı. Avrupa'da kuvvetin tek elde toplanması yerine dağıtılması, 'kuvvetler ayrılığı' kavramı ile bilenen iktidarın yasama, yürütme ve yargının eline verilmesi, güçlerin birbirini kontrol evresi başladı. Aşağı yukarı yarım asırdır son derece sancılı, inişli çıkışlı geçen mücadelelerle Osmanlı Devleti mutlakiyetten meşrutiyete geçişin taşlarını döşedi. Bu sürece son noktasını koyan ise 1920'de Ankara'da açılan BMM oldu. Meclis'in çekirdek lider kadrosu bu kez sadece meşrutiyeti değil, cumhuriyeti hedeflemişti. "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" demek, iktidarın Halife Sultanın elinden alındığı ve saltanatın sonlandırıldığı anlamına gelmekteydi. Bu ise adı öyle konmamış bir cumhuriyet idaresi demekti. Elbette saltanat ve hilafetle temsil edilen eski çıkar çevreleri böylesi bir süreçte egemenliklerini kaybedecekleri için bu sürece karşı durdular..

BMM'deki mücadele, Osmanlı Devleti'nin kapitalist modernleşme çabasının son safhasıydı. İstanbul ve Anadolu'da giderek güçlenen sanayi, ticaret, tarım burjuvazisi artık iktidar adayydı. Her ne kadar kuzey komşudan gelen eşitlikçi rüzgarlar çok kuvvetli esse de, sonuçta iktidara aday olan emekçiler değil burjuvaziydi. 1920-1923 BMM sürecinde "Cumhuriyetçiler"le "Saltanatçılar" arasındaki savaşı "Cumhuriyetçiler" kazanacaktı.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde bütün dünyada yükselen siyasi rejim "cumhuriyet"ti. Türkiye'nin yanı başında Rus Çarlığı'nın yerine kurulan 'Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği', 'Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti' ve benzerleri Ankara'daki Meclis'e esin kaynağı oldular. Üstelik bu tarihte dünyada sadece otuz civarında devlet vardı. Bugün Asya, Afrika'daki devletler o tarihte henüz Batılı devletlerin sömürgesiydi.

BMM'de 363 milletvekili vardı. Ancak toplantılara genellikle 200 civarında milletvekili katılırdı; kararlar da 100'ün biraz üstünde milletvekilinin onayıyla alınırdı. BMM'de kararların alınmasını sağlayan bu çoğunluk kimi temsil etmekteydi? Bu mebuslar kimin çıkarlarının savunucusuydular?

BMM'ne seçilen milletvekilleri esasen askeri ve mülki erkânın içinden gelenler, dönemin kimi aydınları, mücadeleye kazanılan ülkenin taşra eşrafı ve din adamlarıydı. Hareketin siyasi taşıyıcılığını yapan ilk iki kesim 18 ve 19. yüzyıl Fransız düşünürlerinin görüşlerini yakından bilen, birçoğu Dârülfünun, Mülkiye, Tıbbiye, Harbiye'den sonra Avrupa'da tahsil görmüş, Osmanlı'nın yetiştirdiği entelektüel kuşağın önde gelenlerini içermekteydi. Bu kadroların büyük çoğunluğu laik bir Cumhuriyet fikri ile uzun zaman önce tanışmıştı.

Bu kadrolar, Anadolu'ya geçtiklerinde çok çarpıcı iki durumla karşı karşıya kaldılar: İlki Anadolu'da halkın kabul edilemez yoksulluğuydu. Anadolu'da halk yığınları iki bin yıl önce nasıl yaşıyorsa, hâlâ öyle yaşamaktadır: Karasabanla yapılan tarım, gaz lambalarıyla aydınlanan evler, hastane, yol ve benzerlerinin yokluğu... koyu bir taassubun içinde yaşayan bir halk. İstanbullu, Paris'i, Berlin'i görmüş milletvekilleri, Anadolu'nun terk edilmişliği, ihmal edilmişliği, halkın inanılmaz yoksulluğu, çaresizliği karşısında samimiyetle sarsılmışlardı (Yakup Kadri'nin Yaban'ını; Halide Edib'in kitaplarını hatırlayalım).

Kaynak: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

İkinci çarpıcı durum ise, kuzey komşudan gelen Devrim haberleri ile bu yoksulluktan kurtuluş çaresinin Bolşevizm olabileceği düşüncesinin yaygınlığıydı. Verili toplumsal sistemin ciddi bir sınıfsal eleştirisi yapılmadan da olsa ilk yıllarda Meclis'te Bolşevizm'e yönelik belirgin bir sempati vardı.

Yeni bir anayasa yapmak için kurulan komisyon adına konuşan Burdur milletvekili İsmail Suphi Soysalioğlu'nun şu sözlerini Meclisin çoğunluğu paylaşıyordu: "Türkiye köylüsü yine Balkan'da, yine Karadağ'da, yine Şark cephesinde, yine Yemen'de ölmüş, ölmüş, ölmüştür". Tanzimat ve meşrutiyet idaresinde asker, ulema ve memur sınıflarının baskısının kalkmadığını anlatan İsmail Suphi, savaş zamanlarında "Türk köylüsü, Kürt köylüsü, alelûmum bu memleketin köylüsü"nü "Jandarmanın kırbağı altında, memurun tazyiki altında, öküzünü satarak, teknesini satarak ölmüş, ezilmiş, harap olduğunu" içtenlikle anlatmakta ve şöyle devam etmekteydi: "Halkın ihtiyacını düşünmek, yukarı tabakanın aşağı tabakaya doğru inerek, halkı anlamak, dinlemek, birlikte yükseltmek emelleri baş gösterdi. Fakat bunlar ihtilâl gulguleleri ve harp topları arasına karıştı, gitti, hiçbir netice hâsıl edemedi. Efendiler, bugün dünyanın pek az yeri vardır ki bizim üzerinde

"Yüz yıl önce Ankara'da bir araya gelen milletvekilleri, yüz yıl sonra bugün ortadan kaldırılan BMM'nin temellerini bu heyecan ve inançla attılar."

yaşadığımız zulümdide [zulme mâruz kalmış] topraklar kadar harabîye düşer olsun [harap duruma düşsün]. Çin'e gitseniz, Japonya'ya gitseniz, Afrika'ya gitseniz, ancak akvamı vahşiyenin [vahşi kavimlerin] oturduğu topraklardan gayri hiçbir toprak bulamazsınız ki bu memleket kadar küllük, harabe, baykuş yuvası olsun" (tbmm.gov.tr).

İsmail Suphi bir başka konuşmasında Meclisin amacını ve niyetini şu sözlerle ifade ediyordu:

"Mütareke, bize icbar edilen muahedenin [mecbur bırakıldığı antlaşmanın] zalim, katil ahkâmı [hükümleri] Meclis-i Âlinizi [Yüksek Meclisinizi] buraya toplamıştır. Biz burada esasen bu inkilâp için toplanmadık; esas itibariyle bir müdafaa-i meşrua [meşru savunma] için toplandık. Cihanşümül [evrensel] bir müdafaa için, hakk-ı hayatımızı, bütün dünya, denizler gibi üzerimize gelse bile, yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık. Fakat efendiler, burada toplandıktan sonra gördük ki bu memleketi zaafa sürükleyen yalnız tesvilât-ı hariciye [dışardan gelen yalanlar, hileler] değildir. Memleketin illetlerinin, dahili su-i idarenin [içerideki kötü idarenin]] büyük bir tesiri vardır. Gözümüzün önünde akan kanların, yıkılmış yuvaların; köylülerin eminlerinin tesiriyle kendiliğimizden; islah ve inkilâp zaruretini anladık ve yeni bir idare kurmak için bir takım istihzarat [hazırlıklar] yapmağa başladık. Binaenaleyh, bugün Meclis-i Âliniz müdafaa için toplanmış olmakla beraber, bu memleketi, bu milleti yaşatmak için en iyi esas nerede ise onu bulmağa ve lede'l-hâce [ihtiyaç olduğu için] her şeyden inkılap yapmağa her şey ve her şey yapmağa karar vermiştir."

Yüz yıl önce Ankara'da bir araya gelen milletvekilleri, yüz yıl sonra bugün ortadan kaldırılan BMM'nin temellerini bu heyecan ve inançla attılar. Türkiye yüz yıl öncesinden geriye gidemez. Dünyanın içine düştüğü iklim krizi ve Coronavirüs salgınının bizlere yaşattığı koşullarda, gerçekten emekçilerden yana demokratik bir sistem inşâ etmenin imkânlarını bir kez daha düşünüyorsak, 23 Nisan 1920 örneği hâlâ anlamını koruyor.

¹ İstanbul Meclis-i Mebusan'ına kayıtlı 451 mebusun ancak 80-90 civarı Ankara'ya gitti. Rıdvan Akin'a (2001; 50) ve Ahmet Demirel'e göre (1995; 92-100, 137) 88, Tuncer'e (2003; 333) göre ise 92 mebus Ankara'ya taşındı.

Kaynaklar

- Akal, Emel. 2012. Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Akin, Rıdvan. 2001. TBMM Devleti (1920-1923). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Demirel, Ahmet. 1995. Birinci Meclis'te Muhalefet. İletişim Yayınları: İstanbul.
- İğdemir, Uluğ. 1999. Sivas Kongresi Tutanakları. Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- Marks, Magdeleine. 1921-1922. İstanbul-Ankara. Makaleler-Anılar. 2007. Sosyal Tarih Yayınları: İstanbul.
- Şapolyo, Enver Behnan. Tarihsiz. Kuvayı Milliye Tarihi Gerilla.
- tbmm.gov.tr
- Tuncer, Erol. 2003. Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002). TESAV Yayınları: Ankara.

Birinci Meclis Dönemi Ankara Basını

Aytül Tamer Torun¹

“Üstünde çok eski zamanlardan kalma muhteşem kale harabelerinin bulunduğu bir tepenin etrafında 50.000 nüfuslu eski ve gerçek bir Doğu şehri. ...Ve bütün Doğu kentleri gibi Ankara da çok pis, çok kuru, her cins haşaratla dolu... Ama bunun yanında yeni bir Ankara kendini müjdeliyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin modern binasının yakınında geniş ve kaldırım taşlarıyla döşeli yollarla buna başlandı, eski yangın yerlerinde yeni yollar açılıyor ve yanmış eski pazarın yerineyse “yeni pazar” yapılıyor. İşte böylece birkaç modern ev, birkaç modern yol, birkaç sanayi tesisi eski Ankara'nın harabeleri üstünde yeni bir kenti müjdeliyor.”²

Ankara'da Ulus'ta 1915'de inşaatına başlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüp binası, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi olarak kapılarını yeni bir döneme açtı. İlk meclis binasında toplanan ve tarihsel tartışmalarda “Birinci Meclis” olarak yerini alan bu kurum 15 Nisan 1923'e kadar tüm ülkeyi derinden etkileyen kararlar aldı. Birinci Meclis, cumhuriyet tarihinin zihniyet bağlamında siyasal akımlar açısından en çok çeşitlilik gösteren ve mebuslar bağlamında sosyo-ekonomik yapı bakımından halk tabanına yakın, eğitim düzeyi bakımından ülke ortalamasının üstünde ve idealist yanları ağır basan mebuslardan oluşan bir içeriğe sahipti (Güneş, 2009). E. B. Şapolyo Birinci Meclis'in mebuslarını “inkılapçılar ve muhafazakârlar” olmak üzere başlıca iki grup altında sınıflandırsa da inkılapçıları *milliyetçiler* ve *sosyalistler*; muhafazakârları *müfritler* (aşırı) ve *mutediller* (ılımlı) olarak kendi içinde ayırması bu çeşitliliğini gösterir (1969: 33).

Genel olarak, Birinci Grubun “Osmanlı saltanatını yıkıp, laik devlet kurmak isteyen ilericilerin”, İkinci Grubun ise “Osmanlı düzenine, saltanat ve hilafete bağlı, muhafazakârların” toplanma noktası olduğu yönündeki egemen görüş Türk tarih yazımında yaygındır (Demirel, 1995: 31). Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta, İkinci Grubu doğrudan dinci-gerici olarak betimlememiş, muhalefetin

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan hareketle kendine Başkumandanlık yetkileri verilmesi, vekiller seçilirken Meclis Reisi olarak adayları belirlemesi gibi noktalardan ortaya çıktığını dile getirir (1972: 633-634). Buna karşılık, Yerasimos, gruplar arasındaki ayrımı sınıfsal temelde ele alarak, Birinci Grubu sivil bürokrat, asker ve işçiler; İkinci Grubu eşraf, toprak sahipleri ve din adamlarına dayandırır (1980: 676). Tam bağımsızlık konusunda hemfikir olan her iki grup arasındaki temel ayrım, Demirel'e göre (1995) ikincinin kişi/grup iktidarı yerine meclis egemenliği kavramına dayanan bir yönetim için muhalefet etmesidir. Akın'a göre ise, İkinci Grup Anadolu'nun eşrafı ve mütegalibesinden gelen “inançlı liberal entelektüellerden, muhafazakâr saltanat taraftarlarına” kadar uzanan geniş bir yelpazede gruplaşan mebuslardan oluşmaktadır. Bu grupta ayrıca bireysel olarak Mustafa Kemal ve ekibinden hoşlanmayan “kariyeristler” de bulunmaktadır (Akın, 2001: 60).

Ankara'daki siyaset ve zihniyet eksenindeki çeşitlilik farklı düşünceleri temsil eden gazete ve dergilerin de yayımlanması sonucunu doğurdu. Anadolu hareketi içinde yer alan yerel direniş grupları, mücadeleye sempati duyan asker ve sivil bürokratlar, İttihatçılar, Bolşevikler, İslamî kesim, Amerikan mandasını çıkış yolu olarak

gören aydınlar BMM Hükümeti'nin otorite ve meşruiyetini kabul ettikleri ölçüde bağımsızlık mücadelesi ve Kemalist Anadolu hareketi içinde varoldular. Aynı şekilde Anadolu basını da ortak amaç olan “Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlık” noktasında birleşmiş liberal, ittihatçı, İslamcı, komünist, milliyetçi yayınları içinde barındırmıştır. 1918 yılında Anadolu'da yaklaşık 20 Türkçe gazete çıkmaktayken 19 Mayıs 1919 sonrasında Kuva-yı Miliyeciler gazete ve dergilerin sayısı hızla artmış; 1922'ye gelindiğinde gazete sayısı 60'a yükselmişti (Yust, 1995: 130).

23 Nisan 1920 ile 23 Nisan 1923 tarihleri arasında kapsayan Birinci Meclis döneminde sadece Ankara'da 17 süreli yayın yayımlanmıştır (Tablo 1). Kurtuluş Savaşı basını, Misak-ı Milli'yi savunmak koşulu ile farklı görüşleri içinde barındırıyor gözükse de Ankara hükümetine muhalif grupların yayınları genellikle oldukça kısa ömürlü oldu. Ankara hükümeti tarafından destekçi gazetelere para, mürekkep ve kâğıt yardımı yapıldı. Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün raporuna göre 1920 yılında sadece Ankara gazetelerine 465.613 kuruş maddi destek sağlandı. 1921 yılında ise bu destek 1000 lira ve 250 top kâğıda çıkarıldı (Yust, 1995: 131; Öztoprak, 1981: 32).

Ankara basını bu dönemde zaman zaman isimleri değişse ya da farklı şehirlere taşınsa da Ankara Vilayet Matbaası, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, İkaz Matbaası, Yenigün Matbaası, Ali Şükrü Matbaası ve Öğüt Matbaası gibi matbaalarda basıldı. Bazı gazetelerin sahipleri matbaaları ile birlikte Mustafa Kemal'in davetiyle Ankara'ya gelmiş; bazıları ise milletvekili oldukları için gazete/matbaalarını Ankara'ya taşımışlardı. Ankara gazeteleri Anadolu'nun dört bir tarafına dağıtılarak, bir yandan propaganda işlevi görürken diğer taraftan yerel basın için haber kaynağı rolünü üstlendiler. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı'nın yanı sıra Ekim 1920'de Trabzon'da açılan Rus Enformasyon Bürosu, İstanbul gazeteleri ile geç de ulaşsa yabancı gazeteler Ankara gazetelerinin önemli haber kaynağıydılar. 1922 yılında Anadolu'yu gezerek basını yakından inceleyen Rus araştırmacı K. Yust'a göre Ankara gazetelerinin tirajı yüksektir: *Hâkimiyet-i Milliye* 2000, *Köy Hocası* 2000, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* 1000, *Sebilürreşad* 3000, *Anadolu'da Yeni Gün* 1750 tiraja sahiptirler.

Yayın Adı	Periyod	Yayın Yılı	Kapanış
Anadolu Duygusu	15 Günlük	3.02.1921	15.5.1923
Anadolu'da Kalem	Haftalık	20.05.1921	-
Anadolu'da Peyam-ı Sabah	Günlük	23.11.1921	1923
Anadolu'da Yeni Gün	Günlük	10.08.1920	30.10.1923
Anadolu Terbiye Mecmuası	Aylık	1.1.1922	1.9.1923
Anadolu Ticaret Gazetesi	Haftalık	1.03.1921	1922
Anavatan Mecmuası	15 Günlük	2.08.1922	?
Emek	Günlük	16.01.1921	1921
Hakimiyet-i Milliye	Günlük	10.01.1920	1934
İkaz	Günlük	1921	1921
Köy Hocası	Haftalık	1921	1925
Milli Ordu	Aylık	28.02.1923	?
Öğüt	Günlük	7.07.1921	9.05.1923
Sebilürreşad	Aylık	03.02.1921	1923
Şarkın Sesi	Günlük	1922	?
Tan	Günlük	18.01.1923	8.04.1923
Yeni Hayat	Haftalık	13.4.1922	19.9.1922

Hâkimiyet-i Milliye, Ankara'nın mücadelenin merkezi olmasından sonra Kurtuluş Savaşı ve Ankara hükümetinin sesi olarak 10 Ocak 1920'de yayımlanmaya başladı. Gazetenin basılacağı eski Vilâyet Matbaası Ankara Valiliği'nin alt katındaydı. Vilayet gazetesinin bütün çalışanları ve matbaa makinası Hâkimiyet-i Milliye'ye devredildi. Ancak bu matbaanın koşulları oldukça yetersizdi (Sapolyo 1960: 192).

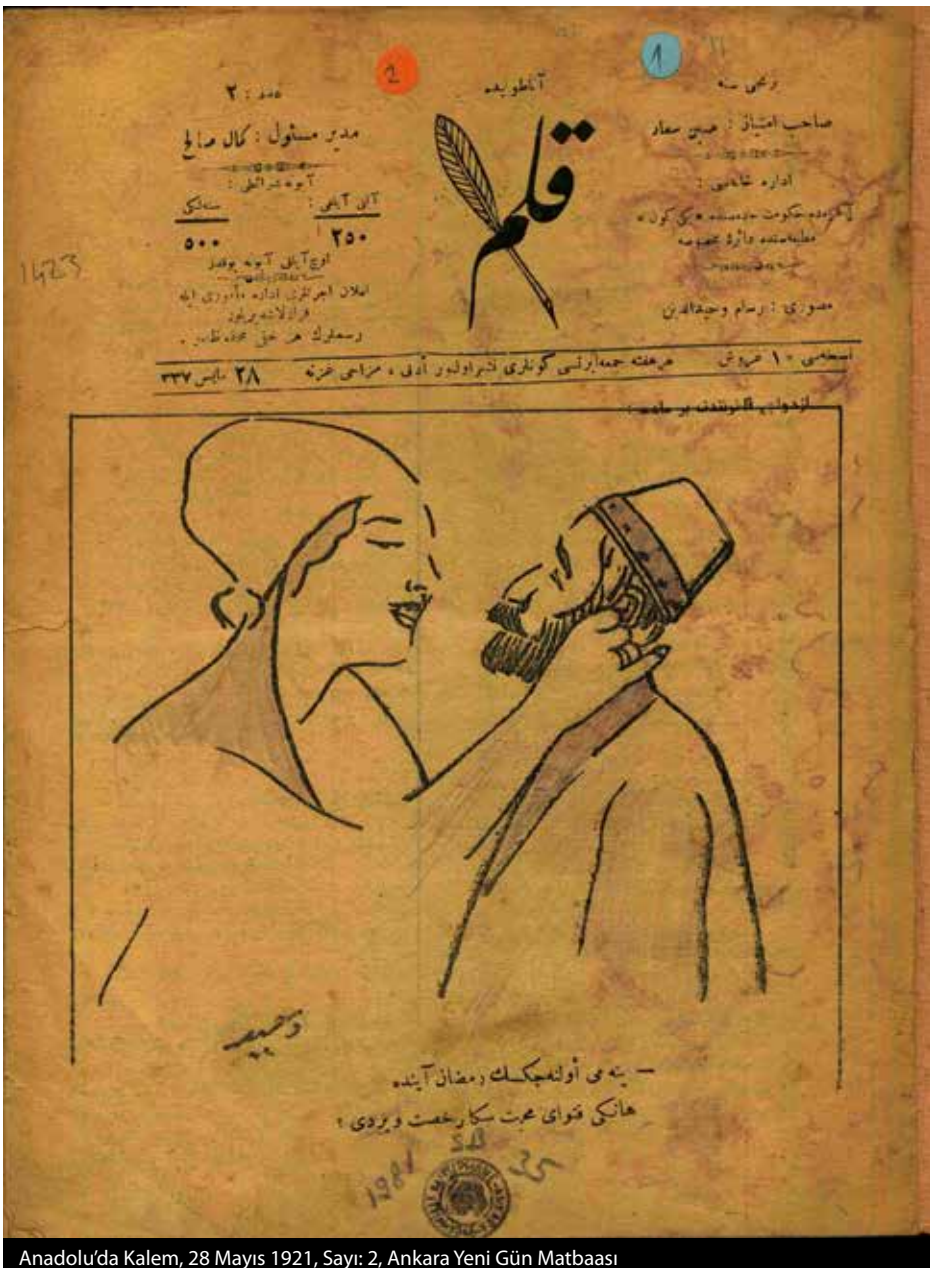
“Anadolu’da Yeni Gün, Ankara hükümetinin en büyük destekçilerinden olup, İstanbul’dan Anadolu’ya kaçan Yunus Nadi tarafından yayımlanmıştır... Gazete işlevini 1923 yılında tamamladı, iddialara göre Mustafa Kemal’in ricasıyla Yunus Nadi 1924’te Cumhuriyet’i yayımlayarak Ankara’nın İstanbul’daki sesi olmuştur.”

Gazetenin fiyatı 3 kuruş olarak belirlenmişti. Mustafa Kemal ve Recep Zühdi imzasıyla teknik yardım ve destek sağlamak amacıyla gönderilen telgraflar Hâkimiyet-i Milliye'nin yayımlandığı koşulların durumunu ortaya koyar (Tamer, 2010). Eskişehir’de Arif Oruç’un çıkardığı Seyyare Yeni Dünya 2 Ocak 1921’de Ankara hükümeti tarafından kapatıldığında, matbaası Hâkimiyet-i Milliye’ye verildi. Gazete 6 Şubat 1921’de Ulus Meydanı’nda şimdiki İş Bankası’nın karşısında bulunan Koçzade’ye ait Veli Hanı’nın içinde kurulan matbaada basılmaya başlandı. Hâkimiyet-i Milliye artık cumartesileri dışında her gün çıkıyordu (Coşar, 1964: 130). İlk önce Ankara hükümetinin, ardından Cumhuriyet Halk Fırkası’nın yayın organı olarak uzun yıllar yayımlanan Hâkimiyet-i Milliye 1934’te Ulus adını aldı. Bir propaganda aracı olan Hâkimiyet-i Milliye’de Birinci Meclis’teki çatışma ortamı ve görüş ayrılıklarının dile getirilmediği; zafer ve destek haberlerinin sıklıkla yer aldığı görülür.

Anadolu’da Yeni Gün, Ankara hükümetinin en büyük destekçilerinden olup, İstanbul’dan Anadolu’ya kaçan Yunus Nadi tarafından yayımlanmıştır. İstanbul’da yayınlanan Yeni Gün gazetesi sahibi Yunus Nadi Ankara’ya gelince, 10 Ağustos 1920’de Anadolu’da Yeni Gün’ü çıkarmağa başladı. İlk günler Ankara’da Vilayet Matbaası’nda basılan Anadolu’da Yeni Gün daha sonra kendi matbaasına kavuştu, Karaoğlan Caddesi’nde, istasyon yanında, hapishaneye bitişik üç katlı ahşap evde, cumartesi dışında her

gün çıkmaya başladı. Yunus Nadi’nin matbaası aynı zamanda Hâkimiyet-i Milliye’ye de destek verdi (Şapolyo, 1969: 124). Yust tarafından “solcu-ittihatçı aleyhtarı” olarak tanımlansa da Anadolu’da Yeni Gün, Ankara hükümetinin ve Mustafa Kemal’in en büyük destekçilerinden biri oldu. Yunus Nadi İzmir milletvekili olarak Birinci Meclis’te bizzat görev almış, Birinci Grubun içinde yer almıştır. Gazete işlevini 1923 yılında tamamladı, iddialara göre Mustafa Kemal’in ricasıyla Yunus Nadi 1924’te Cumhuriyet’i yayımlayarak Ankara’nın İstanbul’daki sesi olmuştur.

Sebilürreşad, İstanbul’dan Kastamonu’ya, ardından Ankara’ya taşınarak Eşref Edip ve Mehmet Akif (Ersoy) yönetiminde İslamcı grubun sesi olarak yayın hayatına başladı. Yust’un İslamcı-Ankara taraftarı olarak tanımladığı Sebilürreşad’ın, Ankara’da çıkan 3 Şubat 1921 tarihli ilk sayısı matbaa ve diğer teknik yetersizlikler sebebiyle ancak 10 Şubat’ta yayımlanabildi. İstanbul hükümetine muhalif, Kurtuluş Savaşı destekçisi tavrını net ortaya koyan Sebilürreşad’ın milli mücadele ve cihat çağrılarındaki temel motif milliyetçilik değil, İslam’dır (Debus, 2009). Mayıs 1923’te İstanbul’a geri dönen Sebilürreşad, zaferin ardından İslam unsurunun geri plânda bırakılacağını ve modernleşme/batılılaşma çizgisinde ilerleneceğinin anlaşılması üzerine polemik yazılara yer vermeye başladı. Takrir-i Sükûn Kanunu ile 6 Mart 1925’te kapatıldı.

Anadolu’da Kalem, 28 Mayıs 1921, Sayı: 2, Ankara Yeni Gün Matbaası

Anadolu’da Yeniğün, 23 Nisan 1923, Sayı: 783, Ankara Yeniğün Matbaası

İkaz gazetesi Mehmet Şükrü tarafından 1919'da Afyon'da yayımlanmaya başlandı. Yust'a göre, İkaz'ın bu dönemki sayılarında bilinçli bir sosyalizm değil, Ekim Devrimi, Ankara ve Moskova kardeşliği üzerine yazılara yer verildi (1995: 106). Mehmet Şükrü, 1920 ortalarında Afyon milletvekili seçilince İkaz Matbaası'nı da Ankara'ya taşıdı. Sol basın açısından önemli olan İkaz Matbaası'nda dönemin iki sol gazetesi de basıldı: *Emek ve Yeni Hayat*. 1920'de Ankara'da kurulan Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın (THİF) ilk yayın organı *Emek* gazetesidir. İlk sayısı 16 Ocak 1921 tarihli olan *Emek*'in amacı "sermayeciliğe ve zorbalığa karşı mücadele etmek; emek ve emekçileri hakim kılmak" ve "işçi ve köylülerle elele vererek ileri yürümek"ti. *Emek*'in bugüne gelebilen mevcut tek nüshası da 16 Ocak tarihli ilk sayısıdır. *Emek*'de *Ziya*³'nin ve Moskova Telsiz ajansının haber kaynağı olarak yer aldığı ve diğer sosyalist gazetelerle, örneğin *Neos Antrophos*, ile de bağlantı içinde olduğu görülür (Güran, 1975). *Emek* Ankara hükümetine açıktan eleştiri yöneltmekten kaçınır; sosyal devrimi teorik olarak ele alır. Anadolu halkına sınıf düşüncesini ve farklı işçi gruplarına örgütlenmeyi aşılama çalışır. 6 sayı yayımlanan *Emek*, *Ziya*'dan alıntı yaptığı, Mustafa Kemal'in Anadolu halkını mutlu edemeyeceği ve kapitalizm boyunduruğundan kurtaramayacağı içerikli makale yüzünden kapatılır (Yust, 1995: 105).

Emek kapatılınca Mehmet Şükrü, "Özgür Halk Gazetesi" sloganı ile "solcu-halkçı organ" olarak *İkaz*'ı yayımlamaya başlar (Yust 1995:106-107). Ancak *Emek* kapatıldıktan 1,5 ay sonra *İkaz*'ın da yayın hayatı sona erdirilir. *İkaz* kapatıldıktan sonra Mehmet Şükrü de diğer THİF ileri gelenleri ile birlikte mahkemede yargılanır, ancak suçsuz bulunur. Bu sürecin ardından Mehmet Şükrü, gerekçe göstermeksizin THİF'den istifa ettiğini Ankara basınında bir yazı ile ilan eder (Yust, 1995: 107). 1923 yılında Afyonkarahisar'da tekrar yayımlanmaya başlayan *İkaz*'da cumhuriyetçi-halkçı bir çizgide iktidar politikalarına eleştiriler yöneltilmeye devam edilir; ancak 1925'de Takrir-i Sukûn Kanunu ile yayınına son verilir (Ünsal 2007).

THİF'in ikinci yayın organı olan *Yeni Hayat* ise 1922'de yedi ay yayımlanabildi. Sloganı "Bütün Dünya Emekçileri Birleşiniz" olan *Yeni Hayat*'ın 18 Mart 1922 tarihli ilk sayısındaki "Maksadımız" başlıklı yazıda sınıf bilinci ile anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir çizgide yayın yapılacağı dile getirilmekteydi. 21. sayısında gazetenin künyesine "Halk İştirakiyyun Fırkasının Nâşir-i Efkârı" olduğu ibaresi eklenir (19 Eylül 1922). THİF'in *Yeni Hayat*'ta yayınlanan "Büyük Millet Meclisi'ne Beyanname"sinde "Biz Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine emperyalizme karşı olan mücadelesinde her tarikle muavenet edeceğiz" koşulu vurgulanarak "Türkiye halkının ve Türkiye Millet Meclisi'nin umde-i esasiyesi olan "misak-ı millî" bugün bizim dahi umdemizdir." (*Yeni Hayat*, 1 Nisan 1338, No: 3) sözleriyle "millî inkılâba" yani Ankara hükümetine verilen destek belirtilir. *Yeni Hayat*, Anadolu işçisinin durumuna ve taleplerine odaklanır. Ankara hükümetinin, işçilerin kendisine verdiği destek düşünülürse,

işçileri himaye etmesi gerektiği dile getirilir. *Yeni Hayat*'da Türkiye, özellikle Ankara'daki demiryolu, savaş sanayi ve matbaa işçileri derneklerinin birleşik bir işçi sendikası kurmaları gerektiği dile getirilir. Gazetenin 19 Eylül 1922 tarihli son sayısında Ankara Hükümeti'ne yönelik eleştirilerin varlığı göze çarpar. Savaş boyunca sol kesim tarafından bir yandan Ankara hükümetine verilen destek hatırlatılırken bir yandan da zaferden sonra işçi sınıfının haklarının ve taleplerinin unutulmaması gerektiği vurgulanır. 30 Ağustos 1922'de Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin ardından Ankara hükümetinin askeri ve siyasal zaferinin kesinleşmesi ile Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'na destek veren tüm farklı sesler bastırılmaya başlanır. Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası ve hemen ardından *Yeni Hayat* 19 Eylül 1922'de kapatılır.

Yeni Hayat'taki yazılardan Ankara'da işçiler arasında örgütlenme çalışmaları yapıldığını anlıyoruz. İkaz Matbaası baş-dizgicisi Hasan Tahsin Bey'in matbaa işçilerinin bir dernek etrafında birleşmesinin gerekliliğini ele aldığı yazısında Ankara'da sendikal faaliyetlerin adımlarının sesini duyuyoruz (19 Eylül 1922). *Yeni Hayat*'ın ilk sayısından itibaren, neredeyse her sayıda dile getirilen konu fuhuş ve/veya fahişelik eksenlidir. Ankara'nın adı hiçbir zaman anılmamakla birlikte, İstanbul ve Avrupa'da savaş dönemlerinde yoksulluk sebebiyle en çok görülen toplumsal sorunun kadınların düştüğü durum olduğu, ancak ekonomik ve siyasal koşulların değişmesi ile bu toplumsal adaletsizliğin ortadan kalkacağı savunulur.

Öğüt, 1918'de Afyon'da yayımlanmaya başlamıştı, ancak İzmir'in işgali üzerine Konya'ya taşındı. Ankara hükümetine Konya'dan destek veren Abdülgani Ahmed (Doyran) ve Feridun (Kandemir) tarafından büyük zorluklarla yayımlanıyordu. İtalyanların uyguladığı baskı ve ardından Konya'da Delibaş İsyanı sırasında şiddete maruz kalmaları sonucu Mustafa Kemal'in talebi

ile tekrar taşınan *Öğüt*, 7 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da yayımlanmaya başlandı. Akşam gazetesi olarak çıkan *Öğüt* Ankara hükümetinin en önemli destekçilerinden biri oldu. Savaşın sona ermesinin ardından gazetenin görevini tamamladığını belirten Abdülgani Ahmed Bey 9 Mayıs 1923 tarihinde *Öğüt*'ün son sayısını çıkardı (Coşar, 1964, 155; İnuğur, 1994, 353). Ankara'da yayımlanmakla birlikte gazetede sosyal yaşama dair bir haber görülmez. Daha çok Ankara hükümetinin beyannamelerini, telgrafları, dış politika haberlerini ve İstanbul üzerine metinleri yayınladı. Hacı Bayram Veli mevkiinde bulunan *Öğüt* Matbaası'nda aynı dönem yayımlanan *Şarkın Sesi* de basılmaktaydı.

Şarkın Sesi, 1922'de Ankara'da "Yevmî siyasi, iktisadi, edebi, ilmi gazete" sloganı ile yayımlanmaya başlanır. Birinci Meclis'in Erzurum milletvekili Mehmed Salih (Yeşilzâde) Bey tarafından çıkarılan gazetenin elimizdeki tek nüshası 7 Temmuz 1922 tarihli 18. sayıdır. Bursa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı olan Mehmed Salih Bey Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bildirimler basarak Anadolu hareketine taraftar toplamıştır. Mecliste İkinci Grup içerisinde yer alan Mehmed Salih Bey şehit ailelerinin sefaletten kurtarılması, fuhuşun önüne geçilmesi ve nüfusun arttırılması yönünde kanun teklifleri vermişse de dikkate alınmamıştır. Özellikle 1922'de bütçe görüşmeleri sırasında Hindistan ve Azerbaycan'dan gelen paraların âkıbetine dair konuşması reddedilmiş, kendisine on beş gün meclisten uzaklaştırılma cezası verilmişti. Kurtuluş Savaşı'nı desteklemekle birlikte hilafet taraftarı bir gazete olarak Ankara'nın ilk muhalif yayını olan *Şarkın Sesi* ancak 29 sayı çıkabildi. İstiklâl Mahkemelerinin kapatılması, Mîsâk-ı Millî'den fedakârlık yapılmaması ve öldürülen Ali Şükrü Bey'in ailesine maaş bağlanmasına dair teklifleri ile tepki toplayan Mehmed Salih Bey, Birinci Meclis'in feshedilmesinin ardından İkinci Meclis'e alınmadı, 1924 yılında İstanbul'a gönderildi (Özalp, 2013: 498-499).

Anadolu Ticaret Gazetesi, 6 Şubat 1921, Sayı: 5, Ankara İkaz Matbaası

Milli Ordu, Mart 1923, Sayı: 1

Tan, Birinci Meclis'te Mustafa Kemal grubuna karşı etkili muhalefet yapan İkinci Grubun yayın organı olarak vazife gördü (Demirel, 1996). İkinci Grubun önemli isimlerinden olan Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey ve İbrahim Hıfzı Bey tarafından 18 Ocak 1923'te Ankara'da yayımlanmaya başlandı. İmzasız olmakla birlikte gazetenin tüm başyazılarını kaleme alan Ali Şükrü Bey, Meclis'in ilk açıldığı andan itibaren muhalif tavrını, İkinci Grup ekseninde hâkimiyetini ortaya koymuştur. Ali Şükrü Bey'in meclisin açılmasından beş gün sonra 28 Nisan 1920'de sunduğu Men-i Müskirat (İçki yasağı) Kanunu taslağı katalizör olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gruplaşmanın ilk adımı oldu. İçki yasağı Birinci Meclis'te tartışılırken "din

“Birinci Meclis döneminde Ankara'da iktidarı destekleyen söylemleri ile edebiyat içerikli Anadolu Duygusu; eğitim içerikli Anadolu Terbiye Mecmuası, bilim ve sanat içerikli Anavatan Mecmuası, Matbuat ve İstihbarat Matbaası'nda basılan siyaset içerikli Köy Hocası, ekonomi odaklı Anadolu Ticaret Gazetesi ve gayri-resmi askeriyenin ilerlemesi içerikli Milli Ordu dergileri yayımlanmış, kısa ömürlü bir yayın çizgileri olmuştur.”

Yeni Hayat, 25 Mart 1922, Sayı: 2, Ankara İkaz Matbaası

elden gidiyor” eleştirileri Müslüman Anadolu halkının geri adım atmasına ve/veya Ankara iktidarı hakkında şüpheler uyandırmasına neden olabileceği için, aynı günlerde Mustafa Kemal, “İslam Âlemine Beyanname” (Hakimiyet-i Milliye, 13 Mayıs 1920) yayımlayarak dini birleştirici unsur olarak kullandı. Meclis'te taslağı savunurken Ali Şükrü Bey, içki içtikleri görülenlerin cezalandırılması maddesini okuyunca mecliste “bravo” seslerinin yükselmesi Mustafa Kemal'in ünlü içki sofralarına ve o gruba duyulan tepkiyi akla getirmektedir. Görüşmeler oldukça tartışmalı geçti; Adliye ve Maliye Bakanlıklarının teklife direnmesine rağmen Ali Şükrü Bey hâkimiyetini kurarak, hükümetin direncinin kırılmasına yol açtı. 14 Eylül 1920 tarihli Men-i Müskirat Kanunu oylama ile kabul edildi (Tamer, 2011).

Tan'da Meclis görüşmelerinin tutanaklarına ve Mustafa Kemal'in beyanatlarına, konuşmalarına ve seyahatlerine çok geniş yer ayrıldı. Hürriyet-i Şahsiye Kanunu gibi güncel siyasete dair Birinci ve İkinci Gruplar arasında uzun soluklu tartışmalara yol açan konular da gazete ele alındı (Demirel, 1996). İkinci Grubun savunduğu tasarıda savcılara, temel hak ve özgürlüklere kısıtlama getiren ve bunları istismar eden herkese kamu davası açabilme yetkisi veriliyordu. Bu tasarı, her ne mevkide olursa olsun bir memurun yargılanabilmesi sonucunu doğuruyordu. Ali Şükrü Bey ve dolayısıyla Tan gazetesi de tasarıya destek verenler arasındaydı. Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemali Bey'in “Hürriyete Tecavüzün Men'i” başlıklı yazı dizisi, 29 Ocak ile 9 Şubat 1923 tarihleri arasında on bir gün boyunca Tan'da yayımlandı (Demirel, 1996). 26 Mart 1923'te Ali Şükrü Bey'in Mustafa Kemal'in muhafız alayı komutanı Topal Osman Ağa tarafından öldürülmesi üzerine 8 Nisan 1923 tarihli 68. sayısında Tan'ın yayınına geçici olarak ara verildiği ifade edilir, ancak gazete bir daha yayımlanamaz.

Sebülürreşad, 3 Şubat 1921, Sayı 467, Ankara İkaz Matbaası

Anadolu'da Kalem (20 Mayıs 1921) ve Anadolu'da Peyam-ı Sabah (23 Aralık 1921) Ankara'da yayımlanan Mustafa Kemal grubunu destekleyen mizah dergileridir. Anadolu'da Peyam-ı Sabah'ın 27 Ocak 1922 tarihli sayısında “Yeni Gün İdarehanesinde yazıldı, Öğüt Matbaası'nda dizildi, Hakimiyet-i Milliye makinesinde basıldı” ibaresi bulunmakta iken 10 Mart 1922 tarihli sayısında “Yeni Gün'de dizildi. Yeni Gün'de basıldı” yazması mizah dergisinin Ankara basını tarafından desteklendiğinin ve işbirliğinin kanıtıdır. Genellikle İstanbul hükümetine ve basınına eleştirileri mizahi bir üslupla aktaran dergilerin savaş ortamında bir yandan Ankara iktidarının propagandasını yaparken diğer taraftan halkı eğlendirme çabası içinde olduğu görülmektedir.

Birinci Meclis döneminde Ankara'da iktidarı destekleyen söylemleri ile edebiyat içerikli Anadolu Duygusu; eğitim içerikli Anadolu Terbiye Mecmuası, bilim ve sanat içerikli Anavatan Mecmuası, Matbuat ve İstihbarat Matbaası'nda basılan siyaset içerikli Köy Hocası, ekonomi odaklı Anadolu Ticaret Gazetesi ve gayri-resmi askeriyenin ilerlemesi içerikli Milli Ordu dergileri yayımlanmış, kısa ömürlü bir yayın çizgileri olmuştur.

¹ AHBV Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, aytultamer@gmail.com

² İki Komintern gözlemcisinin 11 Eylül 1922 tarihli notlarından. Leonid-Friedrich, Ankara 1922. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.

³ Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı, Sofya'da 1920-1923 yılları arasında yayımlanmıştır. (Tunçay, 2009)

Kaynakça

- Akın, R. (2001) TBMM Devleti (1920-1923): Birinci Meclis döneminde devlet erkleri ve idare. İletişim.
- Atatürk, M. Kemal (1989) Nutuk. (4 Cilt) Ankara: TTK.
- Coşar, Ö. Sami (1964). Milli Mücadele Basını. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- Demirel, Ahmet (1995). Birinci Meclis'te Muhalefet. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (1996). Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi. İstanbul: İletişim Yayınları
- Güneş, İhsan (2009). Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnuğur, M. Nuri (1994). Basın ve Yayın Tarihi. İstanbul: Der Yayınları
- Güran, Ali Engin (1975). Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası Yayın Organları: Emek 1, Yeni Hayat 1-2-3. İstanbul: Katkı Yayınları.
- Özalp, Ö. H. (2013) “Yeşilzade Mehmed Salih Efendi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul, s. 498-499
- Öztoprak, İzzet (1981). Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını. Ankara: İş Bankası Y.
- Şapolyo, E. Behnan (1971). Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın. Ankara: Güven Matbaası.
- Tamer, A. (2011). “Basın ve İktidar İlişkileri: Birinci Meclis'in Men-i Müskirat Kanunu Üzerine Tartışmalar”, Kebikeç: İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi, No: 31, s. 202-232.
- Tamer, A. (2010). “Kuva-yı Milliye'nin Sesi: İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye”, Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar (Ed. N. Güngör). Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, s. 21-50
- Tunçay, Mete (2009). BKP'nin Türkçe Yayın Organı Ziya Gazetesi (1920-1923) ve Türkiye. İstanbul: TÜSTAV.
- Ünsal, Süha (2007). İkazcı Mehmet Şükrü. Ankara: Dipnot.
- Yerasimos, S. (1980) Türk-Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden "Milli Mücadele"ye. İstanbul: Gözlem Gazetecilik.
- Yust, K. (1995). Kemalist Anadolu'da Basın. (Haz. Orkan Koloğlu), İstanbul: ÇGD.

Birinci Meclisin Meşruluğu ve Yasallığı Üzerine

Temuçin F. Ertan¹

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Giden Yol

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasına giden süreci iki açıdan ele almak mümkün. Birincisi, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında başlayan işgallere karşı yürütülen mücadelenin Anadolu merkezli olması. Bu konuyu biraz açacak olursak Ankara'da yeni bir meclisin toplanması Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinden sonra yayımlanan genelgeler ve toplanan kongrelerin bir sonucuydu. 19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920 tarihleri arasındaki hemen her siyasal ve askeri gelişme, Heyet-i Temsiliye'nin toplum nazarındaki ağırlığını arttırmış, özellikle de İstanbul'un işgali üzerine İstanbul'daki Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının toplantılarına ara vermesi, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının elini güçlendirmişti. Böylece, Ankara'da meclisin toplanması Milli Mücadele'yi yürüten kadrolar için kritik bir adım oldu.

İkinci etken, ülkede artık anayasal ve parlamenter yönetim geleneğinin benimsenmiş olmasıdır. Kesintilerle de olsa bir parlamento geleneği olan bir ülkenin başkentinin işgal edilmesi, daha güvenli bir yerde aynı ya da farklı bir parlamentonun de facto toplanmasının yolunu açtı. II. Meşrutiyet döneminin siyaset anlayışı Milli Mücadele'nin bu döneminde de kendisini gösterdi. Aslında söz konusu siyasal geleneğin BMM'nin açılmasıyla tezahür etmesi beklenmedik bir gelişme de değildi. Zira yerel ve ulusal kongreler ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri örgütlenmeleri, temsile dayanan bir anlayışın tipik görünümüydü. Başka bir ifadeyle, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile az ya da çok bağlantısı olan bir kadronun yönettiği Milli Mücadele'nin genel seyrinin parçasıydı Büyük Millet Meclisi'nin açılması.

Meclisin Toplanması ve Meşruiyet Sorunu

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi², yeni bir meclisin toplanmasını tetikleyen en önemli olaydı. Bu kritik günlerde Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak 16 Mart'ta ve sonrasındaki günlerde, işgali kınayan ve ülke güvenliği için yapılacakları ifade ettiği talimat, protesto ve beyannamelerden sonra, 19 Mart'ta yeni bir genelge yayınlamıştı³. Paşa'nın Ankara'da bir meclisin toplanacağını duyurduğu 19 Mart 1920 tarihli genelgeyi yayınlamasında, bir gün önce 18 Mart'ta İstanbul'daki Mebusan Meclisi'nde toplantıların tehir edilmesine dair alınan karar⁴ etkili oldu. Artık İstanbul'daki Meclis'in çalışamayacağı kesinleşmiş ve ülke yasama organından yoksun kalmıştı. Bu yeni durum ise hem hukuksal hem de siyasal açıdan ciddi bir boşluk yaratmış ve Ankara'nın gücünü arttırmıştı.

Kaynak: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

Ayrıca İstanbul'daki pek de sürpriz olmayan bu siyasal gelişme, bir anlamda II. Meşrutiyet döneminin de sonunu getirmişti.

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla yayınladığı 19 Mart 1920 tarihli genelgenin hemen başında şöyle demişti: "Devlet merkezinin dahi İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali, kanun yapma ve adliye ve icra kuvvetinden ibaret olan devletin milli kuvvetlerini sarsmış ve bu vaziyet karşısında vazife yapmaya imkân göremediğini hükümete resmen tebliğ ederek Meclisi Mebusan dağılmıştır. Şu hâlde, devlet merkezinin dokunulmazlığını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını temin edecek tedbirleri düşünmek ve tatbik etmek üzere, millet tarafından fevkalâde salâhiyete sahip bir meclisin Ankara'da toplantıya daveti ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise iştirak ettirilmesi zaruri görülmüştür. Dolayısıyla, aşağıda verilen talimat icabınca seçimlerin icrası, vatanperverâne hamiyet ve anlayışınızdan beklenir."⁵ Bu ifadelerle Paşa, mevcut durumu açıklamakla kalmıyor, aynı zamanda ülkenin yeni bir yasama mekanizmasına olan ihtiyacına da vurgu yapıyordu.

Bu genelge tarihsel bağlamda hem sürekliliği hem de kopuşu bünyesinde barındırıyordu. Bazı sosyal bilimcilerin işaret ettiği gibi Ankara'da yeni bir parlamentonun toplanması, Osmanlı Devleti'ndeki anayasal ve parlamenter sürecin bir parçası mıydı? Bir başka deyişle, III. Meşrutiyet'in ilanı mıydı?⁶ Böyle bir fikri savunanların değerlendirmeleri pek de dayanaksız değildi. Bu yargıyı destekleyecek temel olgu bizatihi genelgenin içindeydi. İstanbul'da dağılmış / dağıtılmış olan Meclisi Mebusan

üyelerinin de Ankara'ya gelip yeni Meclis'e katılabilecekleri ifade edilmişti. Konuya anayasal monarşi penceresinden bakıldığında, rejimin ve sistemin (monarşinin ve anayasal yönetimin) devam edeceği gibi bir sonuç çıkarılabildi.

Oysa genelgeye geçmişten kopuş açısından bakıldığında farklı sonuçlara ulaşmak mümkün. Mustafa Kemal'in Ankara'da yeni bir meclisin toplanacağını açıklaması, bununla ilgili seçimlerin yapılmasını öngörmesi ve hatta İstanbul'dan gelebilecek mebusların da yeni parlamentoya katılabileceklerini açıklaması, rejim açısından aslında bir kopuşu da yansıtmaktaydı. Kopuş olduğunu gösteren en önemli veri ise mevcut hukuksal mevzuat gereği meclisi toplantıya çağırma yetkisi olmayan bir kişinin bu çağırma yapmış olmasıydı. Meclis'in toplantıya çağırılması yetkisi dönemin Meclis Başkanına, Celalettin Arif Bey'e aitti ve nitekim bu konuda da görüş ayrılıkları yaşanacaktı. Çünkü 19 Mart Genelgesi yayımlandığında Meclis-i Mebusan resmen dağıtılmış değildi. Sadece toplantılara ara verilmişti. Meclisin fesih yetkisi ise Padişaha aitti.

Ama Mustafa Kemal başından itibaren Anadolu'da yeni bir siyasal varlığın peşindeydi. O artık Osmanlı rejiminden kopmak istiyordu. Atatürk döneminin resmi tarih yazımının önemli bir eseri olan Tarih IV 'teki şu ifadeler bir kopuşun yaşandığının göstergesi olarak okunabilir: "Mustafa Kemal bu meclisin bir Meclis-i Müessisan, yani rejimi değiştirmeye salâhiyettar bir meclis olması lüzumunu daha o zaman zihninde takarrür ettirmiş ve yazdığı umumun ilk müsveddesinde bu tabiri de kullanmıştı. Fakat umumun kat'î tahririnde halkın

ünsiyet etmediği bir tabir olduğu cihetle 'Salahiyeti fevkaladeye malik bir Meclis' denilmesi tercih edilmiştir. (Hatta o zaman gönderilecek mebusların intihabında nazar-ı dikkate alınmak üzere bu meclisin mahiyeti ve salahiyetlerinin ne olacağını telgrafla soran bazı zevata Mustafa Kemal verdiği cevaplarda bunun 'bir Meclis-i Müessisan [Kurucu Meclis] olacağını fakat bu tabiri şimdiden istimal etmek caiz görülmediğini' ifade etmiştir.⁷

Seçimlerin Osmanlı Kanun-i Esasi'sine ve yürürlükteki diğer mevzuata aykırı bir şekilde gerçekleştirilecek olması da kopuş argümanını destekler. Osmanlı Devleti'nde bir seçim yasası yapılmadığı için mebus seçimleri 1876 geçici seçim yönetmeliğine göre yapılmıştı. Buna göre, Mustafa Kemal'in yayınladığı seçim yönergesi tümüyle Anayasa'ya aykırıydı. Çünkü seçimlerde temel idari birim olarak livalar esas alınmasına karşın livaların nüfusu değil, çıkaracağı milletvekili sayısı önem kazanmıştı. Nüfusuna bakılmaksızın her livadan beşer mebus seçilmesi, mevcut seçim mevzuatına aykırı bir uygulamaydı. Yine mebusları salt müntehib-i sâni adı verilen ikinci seçmenlerin

“Birinci Meclis, Osmanlı anayasal ve parlamenter geleneğinin bir parçası olmasıyla devamlılık içeren bir gelişme olsa da, monarşik rejimden ayrılışı ve yeni bir iktidar üretmesi yönüyle de kopuşu temsil eder.”

Kaynak: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

seçemeyecek olması ve bunların yanında belediye idare meclisleriyle müdafaa-i hukuk merkezlerinin de seçimlere katılacak olması bu aykırılık durumunu güçlendirmekteydi.⁸

Buna karşılık, konuya Osmanlı Devleti'nin mevzuatı açısından bakıldığında tam aksi bir durum söz konusudur. Osmanlı Devleti'ndeki pozitif hukuk hiyerarşisinin en üst kuralı olan Kanun-i Esasi açısından Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da yeni bir meclisi toplamasının karşılığı yoktur. Zira yukarıda da bahsedildiği gibi Kanun-i Esasi'ye göre yeni bir meclisin yasama görevine başlamasını sağlamak Padişahın, mevcut meclisi toplamak Meclis Başkanı'nın yetkileri arasındadır. Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan değişiklikle "Zât-ı hazret-i Padişahî görülecek lüzum üzerine re'sen yahut meb'usanın ekseriyet-i mutlakası tarafından vuku bulacak taleb-i tahririye binaen Meclis-i Umûmî'yi vaktinden evvel açar ve Heyet-i Umûmîye'nin kararı ile veya re'sen müddet-i muayene-i içtimai temdit edebilir" şeklinde düzenlenen 44. maddede⁹ de açıkça görüldüğü üzere, Mustafa Kemal'in 19 Mart tarihli genelgesi Osmanlı hukuku açısından sorunludur. Pozitif hukuk açısından bu genelgenin bir hükmü yoktur.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın son başkanı olan Celalettin Arif Bey bu nedenle seçimlerin yapılmasını ve yeni meclisin Ankara'da toplanmasını Osmanlı hukuk mevzuatı açısından sakıncalı bulmuştur. Celalettin Arif Bey'in hem eleştiri hem de öneri içeren telgrafı şöyledir: "Bildirilen 19.3.1920 tarihli beyannameyi görmedim. Fevkalade bir meclisin toplanması ne kadar isabetli ise de, böyle bir meclisin elden geldiği kadar kanuna temas eylemesi lazımdır. Gerçi, bizim Kanunu Esasi'mizde böyle fevkalade bir meclisin toplanabilmesine dair bir işaret mevcut değilse de, diğer anayasalarda mevcut düsturlardan istifade olunabilir. Mesela, Fransız Anayasası'na göre, meclis, gayri kanuni bir surette

fesh olunur veya bir taarruza uğrarsa, taarruza uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler, vilayet ve livalar idare meclislerinden seçilen ikişer üye ile birlikte münasip bir mahalde toplanırlar ve meclisin yeniden açılması veya taarruzun boşa çıkarılması için kararlar alırlar. Bu meclisin kararlarına itaat olunur ve bu meclisin kararlarını dinlemeyenler vatana hıyanet ile itham olunurlar. Bendeniz de bu esası düşünmekte idim."¹⁰

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal'in kafasında bir kurucu meclis fikri ve yeni bir rejim tasarımı varken, Celalettin Arif Bey, Osmanlı monarşisinin ve anayasal sistemin devamından yanadır. Mustafa Kemal bu tespiti Nutuk'ta şu ifadelerle açıklar: "Bu cevabi telgrafname muhteviyatına dikkatle bakılırsa, Celalettin Arif Bey'le görüşlerimiz arasında büyük ayrılık olduğu kolaylıkla fark olunur. Ben, fevkalade salahiyete sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasına karar verirken, bizim Kanunu Esasi'mizde böyle bir meclisin toplanabilmesine dair bir işaret olmadığını elbette bilirdim. Fakat kararımı verebilmek için böyle bir işaretin mevcut olup olmadığını düşünmek, asla hatırıma gelmedi. Bundan başka, taarruza uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler ile vilayet ve livalar idare meclislerinden seçilecek ikişer üye ile birlikte Meclis-i Mebusan'ın yeniden eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedim. Bilakis, büsbütün başka mahiyet ve salahiyette, daimî bir meclis teşkil etmeyi ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılap safhalarını beraber geçirmeyi düşündüm. Buna göre, uyuşmaz olduklarına şüphe etmediğim görüşlerimizin, istişareden sonra birleştirilmesine imkân bulunacağına ümidim kalmadı."¹¹

Mustafa Kemal Paşa ile Celalettin Bey arasındaki görüş ayrılığını devamlılık - kopuş konusunun yanı sıra yasallık ve meşruiyet çerçevesinde de ele almakta yarar var. O günlerde zaten görüş ayrılıklarının merkezindeki konu yasallık tartışmalarıydı. Yasal tabiri töreli, hukuk nizamına uygun bir durumu veya hareketi anlatan terimdir.¹² Başka bir ifadeyle, câri hukuksal düzene uygunluğu ifade eder.¹³ Meşruiyet ise, ulusa dayanan yönetimin kuvvet kaynağını ifade etmek için kullanılır ve gerçekte yasaca ve kamu vicdanında doğru bulma, haklı olma halini ifade eder.¹⁴ Mustafa Kemal ile Celalettin Arif Bey'in arasında yaşanan, ama başka aktörlerin de doğrudan ya da dolaylı katıldığı tartışmanın odağında ise bir sözcük vardı: Olağanüstülük! Meclisin olağanüstü yetkilere sahip olarak toplanması Mustafa Kemal ve arkadaşları açısından "kurucu meclis"e örtülü bir gidişi gösterirken, Celalettin Arif Bey ve arkadaşları açısından bu nitelik Meclis-i Mebusan'ın devamı olmak gibi görünüyordu.

Bu sebepten Mustafa Kemal, Meclis-i Mebusan'ın son başkanı Celalettin Arif Bey'e çekmiş olduğu telgraf ile de toprakları işgale uğramış bir halkın direniş hakkını belirtme gereği duymuştu: "İstanbul'un resmen ve fiilen İngilizler tarafından işgaliyle devlet kuvvetlerinin baskı ve esaret altına alınması ve Meclis-i Mebusan'a taarruz olunarak milletin bağımsızlığına ve milli namusa tecavüz

edilmiş olması ve bu yüzden milletvekillerinin memleketin mukadderatı hakkındaki vazifelerini yapmaya muvaffak olamayacaklarına kanaatle milletin sinesine sığınmaya mecbur olan devlet ve milletin bütün kuvvetlerini hüküm ve denetimi altında bulunduracak fevkalade bir meclise şiddetle ihtiyaç doğurmuş olduğundan, fevkalade salahiyyetle Ankara'da bir meclis toplanmasına Heyet-i Temsiliye'nin karar verdiği ve icabının icrasının tamamen tebliğ edildiği yüksek malûmlardır...¹⁵ Bu sözlerle, Mustafa Kemal Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının varlığını açıkça reddetmemesine karşın çok daha farklı bir yasama organına olan ihtiyacı işaret etmekteydi. Özetle, durum hemen bütün ülkelerin pozitif hukuk kurallarında yer alan "meşru müdafaa" çerçevesinde açıklanabilir. Buna göre, meşru müdafaa yasaya uygun olan savunma, haklı savunma ve saldırıya uğrayanın hukuki varlığını kuvvet kullanarak korumasıdır.¹⁶

Misak-ı Milli'nin ilanı sonrasındaki askeri ve siyasi gelişmeleri önceden öngören Mustafa Kemal, 12 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına başkan olmak istemesinin nedenini de olası bir işgal karşısında mebusları Ankara'da toplantıya çağırarak yetkisini kullanmak isteği olarak açıklamıştır.¹⁷ Böylece Mustafa Kemal, toprakları işgale uğramış olan bir halkın direnme hakkından kaynaklanan meşru müdafaa pozisyonunun gereğini yapmıştı. Bu direnme hakkı hem ulusal hem uluslararası hukuk mevzuatı açısından uygundu. Ancak bu direnme sadece işgalci güçlere karşı geliştirilen bir siyaset değildi. Söz konusu direnme aynı zamanda rejim sorununa da işaret etmekteydi ve yeni meclis kurucu iktidar vasfı da taşımaktaydı. Bu bağlamda Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplantısını yapması kadar, bu toplantı sonrasındaki günlerde alınan kararlar da artık Ankara'da yeni bir kurucu iktidarın varlığına işaret ediyordu.

Gerçekten de Ankara'nın bu "Birinci Meclis'i", Meclis-i Mebusan'dan pek çok yönüyle ayrı özellikler taşıyordu. Her şeyden evvel Ankara'da toplanan meclisin ihtilalci bir karakteri vardı. Ayrıca Meclis'in adı farklıydı ve "Büyük" nitelemesi, onun üstünde bir padişah otoritesinin tanınmadığını da zımni olarak gösteriyordu. Yani bu meclisin padişaha karşı bir sorumluluğu yoktu. Zira padişahın iradesiyle değil, Heyet-i Temsiliye Başkanı'nın genelgesiyle toplanmıştı. Toplantı yeri de Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul değil, Heyet-i Temsiliye'nin merkezi Ankara'ydı. Meclis-i Ayan'ın ise adı bile anılmaz. Bütün bu özellikler, Padişah'ın, İstanbul'daki hükümetin ve Kanun-i Esasi'nin yasama organının devre dışı bırakıldığını gösterir.¹⁸

Nitekim, BMM'nin "kurucu" bir güç olduğunu gösteren en önemli adım 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabul edilmesiyle atıldı. Ancak o güne kadar geçen sürede, yani 23 Nisan 1920 ile 20 Ocak 1921 tarihleri arasında BMM'nin yeni rejimde iktidar olduğunu gösteren pek çok karar alınmış, kanun çıkarılmıştı. Daha 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'in konuşmasında sunduğu önerinin Meclis kararına dönüşmesi;¹⁹ 25 Nisan tarihli ve 5

numaralı karar ile "kuvve-i icraiye" teşkiline karar verilmesi;²⁰ 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun" ile bakanlar kurulunun hukuki niteliğe kavuşturulması;²¹ 5 Eylül 1920'de Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun kabul edilmesi²² ve nihayet 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yürürlüğe girmesi²³ Birinci Meclis'in İstanbul'daki iktidardan çok daha farklı temeller üzerine inşa edildiğine işaret eder. Bu örneklerle kabul edilen diğer kanun ve kararlar Ankara'daki yeni siyasal yapının geçici olmadığını yurda ve dünyaya duyurulmasını sağlamıştır.

“Ankara’da toplanan Meclis’in ihtilalci bir karakteri vardı, ‘Büyük’ nitelemesi, onun üstünde bir padişah otoritesinin tanınmadığını gösteriyordu.”

Sonuç

Yukarıdaki analiz Ankara'da açılan BMM'nin tarihsel süreçlerde devamlılık ve kopuşun bir arada yaşandığı gerçeğinin bir başka örneği olarak görülebilir. Birinci Meclis, Osmanlı anayasal ve parlamenter geleneğinin bir parçası olmasıyla devamlılık içeren bir gelişme olsa da, monarşik rejimden ayrılışı ve yeni bir iktidar üretmesi yönüyle de kopuşu temsil eder. Bu kopuş, Meclis'in toplantıya davet edilmesinden başlayıp, takip eden seçimlere ve toplantı yerine kadar hemen her aşamada kendisini somut olarak gösterir.

Bu sonuç aslında tarihçilik ve tarihyazımı açısından beklenmedik bir durum değil. BMM'nin açılmasıyla ilgili asıl tartışma bu meclisin varlığının yasal olup olmadığıdır. Osmanlı Devleti'nde cârî olan pozitif hukuk (Kanun-i Esasi, kanunlar ve diğer hukuk kuralları) açısından bakıldığında Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920'deki genelgesinden başlayarak meclisin toplanmasına kadar geçen süreçte atılan adımlar yasal değildir. Ama evrensel hukuk kuralları ve doğal hukuk anlayışı yönüyle konuya yaklaşıldığında, BMM'nin toplanması, toprakları işgale uğrayan bir halkın direnme hakkı olarak görülür. Bu direnme hakkı, Osmanlı yasal mevzuatının da üstünde bir kavramla açıklanabilir. O da meşruluk ilkesidir. Bu bakımdan BMM'nin açılması meşrudur ve bu meclisin örgütlediği direniş de bir meşru müdafaa örneğidir.

Dahası, bu kurumun varlık nedenlerinden birinin de rejim sorunu olduğunu unutmamak gerek. Birinci Meclis ve organları, egemenlik mücadelesinin de bir tarafı olarak açık ya da örtülü bir şekilde yeni rejim önerisiyle toplumun karşısına çıkmıştır. Kuruculuk vasfı da bu anlayıştan kaynaklanır. Nihayet, her Kurucu Meclis gibi, meşruyetini kendi koyduğu kurallardan alır; bu da ona yasallık sağlar.

¹ Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

² Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, II. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 404.

³ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara, 2015, s. 322.

⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:4, Cilt:1, s. 495

⁵ Nutuk, s. 322.

⁶ Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet. 1920. Milli Mücadele Tarihi III, İstanbul, 1970.

⁷ Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1934, s. 51.

⁸ İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Eskişehir, 1985, s. 47.

⁹ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, Yenilenmiş 3. Baskı, İstanbul, 2006, s. 91.

¹⁰ Nutuk, s. 326.

¹¹ Nutuk, s. 329

¹² Şakir Altay, Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983, s. 294.

¹³ Ejder Yılmaz, Hukuk Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara, 1982, s. 319.

¹⁴ Altay, a.g.e., s. 294

¹⁵ Nutuk, s. 326.

¹⁶ Altay, a.g.e., s. 294.

¹⁷ Mustafa Kemal bu düşüncesini Nutuk'ta şu sözlerle açıklar: "İşte bu vazifeyi yaparken, milletçe yanlış anlaşılmaya yol açmamak için tedbir olarak da bir şey düşünmüştüm. Meclis-i Mebusan Riyasetine seçilmek. Bundan maksat, dağıtılan mebusları Meclis-i Mebusan Reisi sıfat ve salahiyyetle davet etmektir. Gerçi bu tedbir, ancak görünüşü muhafazada ve geçici olarak faydalı idi. Fakat, her halde buhranlı zamanlarda, faydası geçici olsa da, her türlü tedbirin alınmış olması lüzumsuz sayılmaz." Nutuk, s. 278.

¹⁸ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), 4. Baskı, İstanbul, 1996, s. 187

¹⁹ Söz konusu önerge şöyledir:

1- Hükümetin kurulması zaruridir.

2- Geçici olarak bir hükümet başkanı seçmek veya Padişah'a bir vekil tanımak mümkün değildir.

3- Meclis'te yoğunlaşan millî iradenin, doğrudan doğruya vatanın mukadderatına el koymuş oluşunu kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde kuvvet yoktur.

4- Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar.

5- Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir heyet, hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı, bu heyetin de başkanıdır.

Not: "Padişah ve halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman, Meclisin düzenleyeceği kanuni esaslar içerisinde yerini alır." Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, I. Cilt, s. 32

²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, I. Cilt, s. 55-61

²¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, I. Cilt, s. 185

²² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, 3. Cilt, s. 555-557

²³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Devre, 7. Cilt, s. 334-339

Kaynakça

- Akşin, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, II. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

- Altay, Şakir, Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983

- Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara, 2015

- Goloğlu, Mahmut, Üçüncü Meşrutiyet. 1920. Milli Mücadele Tarihi III, İstanbul, 1970

- Güneş, İhsan, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Eskişehir, 1985

- Kili, Suna ve Şeref Gözübüyük, Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, Yenilenmiş 3. Baskı, İstanbul, 2006

- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

- Tanör, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), 4. Baskı, İstanbul, 1996

- Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1934

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

- Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara, 1982

Meşruiyet, Siyaset ve Medya: Büyük Millet Meclisi Hükümetinin İstanbul'la Temasları, Bilecik Görüşmesi ve Sonrası

İdil Çetin

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle imparatorluk topraklarının İtilaf Devletlerince işgali, ülkenin dört bir yanında yerel direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Osmanlı Devleti'nin en başından itibaren bu hareketlerin önüne geçmeye çalıştığına şüphe yoktu. Zaten örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gidişine sebep olan Şark Kıtaatı Müfettişliği görevine getirilmesiyle üstlendiği sorumluluklar asayişin sağlanması, bölgede dağınık halde bulunan silah ve cephanenin toplattırılması ve asker toplayıp ordu tarafından korunan cemiyetler varsa bunlara son verilmesiydi.¹ Her ne kadar devlet bu hareketleri kontrol altına almaya çalışsa da, bunun biçimi ve yöntemi dönem dönem farklılaşıyordu. Direniş hareketleri kendi yerellikleriyle sınırlı kaldıklarında da Sivas Kongresi'yle birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek bir çatı altında toplandıklarında da hükümette olan Damat Ferit Paşa kabinesi, direnişi ortadan kaldırma taraftarıydı. Direniş hareketiyle daha iyi bir ilişkinin kurulmasının istendiği dönemlerdeyse hükümet değişikliğine gidiliyordu. Damat Ferit Paşa'nın başında olduğu kabinelerde, direnişe karşı askerî bir müdahalenin yolları aranıyor, hareketin önde gelenleri için idam kararı çıkartılıyor ve rütbe ve nişanları geri alınıyordu. Ayrıca basına katı bir sansür uygulanıyor, hareketin önde gelenleri için "bey" ve "paşa" gibi unvanların kullanılması dahi yasaklanıyordu. Anadolu hareketiyle uzlaşma siyasetinin güdülmesine karar verildiği dönemlerde ise hükümetin başına daha ılımlı kişiler getiriliyor, önceden verilmiş sert kararlar ve yasaklar kaldırılıyordu.

Esasında Sivas Kongresi'nden kısa bir süre sonra, 2 Ekim 1919'da hükümet değişikliğine gidilmiş, Anadolu hareketine daha ılımlı bakan Ali Rıza Paşa hükümetin başına geçmiş, Bahriye Nazırı Salih Paşa Anadolu'dakilerle görüşmek üzere Amasya'ya gönderilmişti.² Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bu hareketle ilişkileri tamamen koparma taraftarı olmadığı açıktı. Ancak 16 Mart 1920'de İngilizlerin meclisi işgal etmeleri ve devlet kurumlarına el koymaları işleri değiştirdi. İşgalin ardından Meclis-i Mebusan dağıtıldı, gözaltına alınan pek çok kişi Malta'ya sürgüne gönderildi ve Damat Ferit Paşa'ya tekrar hükümet kurma görevi verildi. Kabine değişikliğiyle katı yasak ve önlemler yeniden gündeme geldi. İstanbul basınının Anadolu hareketinden olumlu bir şekilde bahsetme imkânı tekrar ortadan kalktı.

"İstanbul basınının Anadolu hareketinden yeniden olumlu bir şekilde bahsedebilmesi, ancak Birinci İnönü Zaferi'nden sonra mümkün olacaktı."

Gazeteler, Anadolu hareketinden "Kuva-yı bâğiye" (İsyancı kuvvetler) olarak bahsetmeye ve hükümet tarafından verilen tebliğleri aynen yayımlamaya mecbur kaldı ve hareketin önderleri için "bey" ve "paşa" unvanlarının kullanılması bir kez daha yasaklandı.³

İstanbul basınının Anadolu hareketinden yeniden olumlu bir şekilde bahsedebilmesi, ancak Birinci İnönü Zaferi'nden sonra mümkün olacaktı. Bununla birlikte 17 Aralık 1920'de Vakit gazetesinde çıkan bir haber, bu duruma istisna teşkil ediyordu (Görsel 1):

"İzmir'de münteşir [yayınlanan] İslahat gazetesi 11 Kanunievvel tarihli nüshasında Anadolu ile cereyan eden müzakerât hakkında şu malûmatı vermektedir: "İzzet Paşa'nın riyaseti altındaki heyet Ankara'ya muvasalat etmiştir [varmıştır]. Heyet Ankara istasyonuna vasıl olur olmaz, fevkalade merasim karşısında kalmıştır. Hüseyin Kazım Bey'i Ahmet Ferit Bey müteaddid defalar kucaklamış, Hamdullah Suphi Bey "Hakan kokusu getirdiniz" diye bağırmıştır. Ahmet İzzet Paşa Hazretleriyle Salih Paşa ümitlerinin fevkinde ihtiram [ümit ettiklerinin üzerinde saygı] gördüler. Mustafa Kemal kendilerine cidden fazla hürmet gösterdi. Heyetin bu sûretle istikbali anlatıyor ki itilaf hüsn-i suretle neticelenecektir [anlaşmazlık iyi bir şekilde sonuçlanacaktır]. Mustafa Kemal heyet muvacehesinde [karşısında] Meclis-i Milli huzurunda ahval-i hâzıraya [mevcut duruma] dair bir nutuk irad edecektir. Ahmet İzzet Paşa İstanbul hükümetinin nokta-i nazarını [bakış açısını] izah eyleyecektir..."⁴

Habere ileride yeniden dönmek üzere önce bir İstanbul gazetesinde bu türden bir yazının yayımlanmasının arka plânına bakalım.

Bilecik Görüşmeleri (5 Aralık 1920)

İstanbul ve Ankara arasındaki Mart ayından itibaren tamamen kopmuş olan ilişkileri iyileştirme çabaları 1920 sonbaharında gündeme gelir. 10 Ağustos 1920'de İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümeti arasında imzalanan Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girebilmesi için taraf ülkelerin meclislerinden geçmesi şartı vardır. Ancak 16 Mart'tan beri İstanbul'da bir meclis yoktur. Ankara'dan yapılan çağrı üzerine burada yeniden toplanan meclis ise bu zamana değin İstanbul tarafından tanınmadığı gibi

İstanbul'daki hükümete ve İtilaf Devletlerine karşı sert bir tutum içerisinde. Antlaşmanın onaylanması şartı, Anadolu hareketiyle ilişkileri yumuşatma ihtiyacını doğurur ve 21 Ekim 1920'de Ahmet Tevfik Paşa hükümetin başına geçer.⁵ Akabinde idam emirleri bir kez daha kaldırılır, sansürün şiddeti azaltılır, yasaklı olan "bey" ve paşa" unvanlarının kullanılmasına yeniden izin verilir.⁶ Yeni kabinenin beyannamesi, kuruluşundan birkaç gün sonra gazetelerde yayımlanır. Beyanname hükümetin pek çok farklı alanda takip edeceği siyaseti izah etse de, asıl amacın ne olduğu açıktır: Devletin varlığını belirsiz bir sona sürükleyen ikiliğin ortadan kaldırılması ve birlik sağlandığında barış antlaşmasının onaylanması için meclisin içtimaya davet edilmesi hükümetin ilk vazifeleri olarak anılmıştır.⁷

İstanbul-Ankara ikiliğini ortadan kaldırma niyeti Ankara'ya da bildirilir. Önceki hükümet zamanında İstanbul-Ankara arasındaki tüm telgraf hatları kesilmiş olduğundan, yeni hükümetin Dahiliye Nazırı İzzet Paşa'nın görevlendirdiği bir zabıt, bir süre boyunca İstanbul'dan Anadolu'ya gidip gelerek şifre taşır.⁸ Süregiden haberleşmeler neticesinde tarafların yüz yüze görüşebilmeleri için Bilecik'te buluşulmasına karar verilir.⁹ İstanbul heyetinin başında İzzet Paşa ve refakatinde Bahriye Nâzırı Salih Paşa, Ziraat ve Ticaret Nâzırı Hüseyin Kazım, Bern Sefiri Cevat Bey, Bâbiâli Hukuk Müşaviri Münir Bey ve Rasathane-i Âmire Müdürü Hoca Fatin Efendi; Ankara heyetinin başındaysa Mustafa Kemal Paşa ve refakatinde de İsmet Paşa, Mahmut Esat, Kılıç Ali, birkaç başka milletvekili ve gazeteci bulunmaktadır.¹⁰

Heyetler 5 Aralık 1920'de Bilecik'te bir araya gelir. Nutuk'ta görüşmelerin başlangıcı şöyle anlatılır:

"Ben, ilk söz olarak, "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümet Reisi" diyerek kendimi takdim ettikten sonra, "Kimlerle müşerref oluyorum" sualini tevcih ettim. Salih Paşa, benim maksadıma intikal edemeyerek kendisinin Bahriye ve İzzet Paşa'nın Dahiliye Nâzırı olduğunu izaha kalkışırken ben, der-akab [akabinde] İstanbul'da bir hükümet ve kendilerini o hükümetin ricâli olarak tanımadığımı ve eğer İstanbul'da bir hükümetin nâzırları olarak görüşmek istiyorlarsa kendileriyle görüşmekte mazur olduğumu beyan ettim. Ondan sonra, sıfat ve salahiyet mevzu-i bahis edilmeyerek müdavele-i efkâr etmek tensib edildi [fikir alışverişi yapmak uygun bulundu]."¹¹

"Gazeteler, Anadolu hareketinden "Kuva-yı bâğiye" (İsyancı kuvvetler) olarak bahsetmeye ve hükümet tarafından verilen tebliğleri aynen yayımlamaya mecbur kaldı ve hareketin önderleri için "bey" ve "paşa" unvanlarının kullanılması bir kez daha yasaklandı."

İzzet Paşa'nın kendi anılarında bu girizgâha rastlanmaz. Bununla birlikte Bilecik'e gitmekle yanlış yaptıklarını görüşmelerin hemen başında anladığını kaydeder, ama bunun sebebi Ankara'dan gelen heyetin birbirlerini "yoldaş" unvanıyla takdim etmeleridir.¹² İzzet Paşa görüşmelerde kendi heyetlerinin birlik içinde hareket edemediğini, içlerinden birinin padişahın yetersizliğinden dem vurmaya başlaması üzerine sultanı savunmak zorunda kaldığını, bunun da kendilerini kötü gösterdiğini ve Mustafa Kemal Paşa'yla bazı konularda anlaşamamalarından ötürü karşı heyetin uzlaşma yanlısı olmadığını anlaşıldığını aktarır.¹³ Nutuk'taysa birkaç saat süren görüşmelerden sonra gelen heyetin hiçbir esaslı bilgi ve kanaatinin olmadığını görüldüğünden bahsedilir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa heyete İstanbul'a geri dönmelerine izin veremeyeceğini ve hep beraber Ankara'ya gideceklerini bildirir.¹⁴ İzzet Paşa'ya göreyse ne yapılmasının lâzım geldiğinin iyice araştırılması için Ankara'ya gitmeleri teklif edilmiştir.¹⁵

Ankara'ya gidildikten sonra misafirlerin gelişine şerefine büyük bir ziyafet ve toplantının yapılacağı Genelkurmay Başkanlığı Dairesi'nde kalabalık halde oturulduğu esnada ajans telgrafları getirilir. İzzet Paşa Bilecik'ten çekilmiş telgraflardan birinde kendilerinin İngilizlerin şerrinden Anadolu'ya kaçtıklarının ve milletin himayesine sığındıklarının yazılı olduğunu görür.¹⁶ Esasında görüşmeler sırasında Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit hükümetinin, halkta uyandırdığı nefretten ötürü, kendi işlerine daha çok yaradığını, halkın güvenini kazanmış kişilerin hükümette olmasının iyi olmadığını söylediğinden,¹⁷ İzzet Paşa Ankara'da alıkonulabileceklerinin farkındadır. Anılarında, böyle bir durumda Anadolu

Görsel 2: Akşam, 3 Aralık 1920 "Heyet-i Mahsusa Bu Sabah Trenle Anadolu'ya Gitti"

Görsel 3: Vakıf, 4 Aralık 1920 "Heyet Dün Sabah Hareket Etti"

hareketine katılıp bir görev üstlenebileceğini düşündüğünü, çünkü o zamana kadar kalben ve fikren onların yanında olduğunu bildirir.¹⁸ Onu öfkeliendiren, hakikatin çarpıtılmasıdır. Mustafa Kemal Paşa ise Nutuk'ta alıkonulma ilânının heyetin haysiyetine zarar vereceğini, memleketin kurtuluşu yolunda daha etkili bir şekilde çalışmak üzere kendilerine katıldıkları şeklindeki resmi tebliğin bu yüzden verildiğini anlatır.¹⁹ Ankara'da çıkan gazeteler de durumu aynen böyle aktarır. 7 Aralık 1920'de Hakimiyet-i Milliye'de yayımlanan "Anadolu Davasının Yeni Dostları" haberi buna örnektir:

"... Heyet niçin gelmişti? Herkesin merak ile kendilerine irad ettiği [sorduğu] bu sorunun cevabını nihayet heyet azâları verdiler: Anadolu davasını Anadolu'dakilerle birlikte düşmanlara karşı azm-i şiddetle müdafaa etmek için! Şimdiye kadar Anadolu'ya gelmek için bir fırsat bekleyen pek muhterem zevat, bu defa zuhur eden bu fırsattan istifadeye karar vermişler ve uzlaşma müzâkeratı bahanesiyle yola çıkmışlardır. Heyet erkânının kaffesi [tamamı] İstanbul'da aylardan beri mâruz kalmış buldukları tazyikâtı hikaye etmekte ve Anadolu'nun hürriyet ve istiklal ile meşbû [dolmuş] bulunan temiz havasını teneffüse başladıkları zamandan beri büyük bir saadet ve ferah hissettiklerini anlata anlata bitirememektedirler."²⁰

Elde Ankara'nın resmi tebliğinden başka bilgi olmadığı için İstanbul'dakiler Bilecik'e diye yola çıkan heyetin Ankara'da ne işinin olduğunu anlayamaz. Her ne kadar Ankara'ya durumun ne olduğunu soran ve heyetin İstanbul'a geri dönmesini emreden telgraflar gönderilse de, heyetin bunları tek başlarına yanıtlamasına izin verilmediğinden, İzzet Paşa hiç cevap vermemeyi daha uygun görür, çünkü kendilerinden istenileni yazarlarsa suçu yüklenmiş olacaklardır.²¹ Esasında heyetin hakiki geliş koşulları hakkında Ankara'dakilerin tamamı da malûmat sahibi değildir. 1933'te Milliyet gazetesinde Ankaralının Defteri başlığıyla yayımlanan Milli Mücadele hatıralarında bu yaşananlara da değinilir. Bu yazılardan birinde, İzzet ve Salih Paşalar Ankara'ya geldikten sonra misafirlerinin eksik olmadığı, ancak işin iç yüzünü bilenlerin çok az olduğu, herkesin gerçekten de paşaların Ankara'ya katıldığını ve hükümetin dış politika kararlarında paşaların fikirlerine başvurduklarını zannettikleri anlatılır.²² İstanbul'daki yabancı diplomat ve askerlerin de neler olup bittiğinden habersiz oldukları, Babıalî'nin İzzet Paşa'ya bir an önce gelmesi için açık bir telgraf çekmesine rağmen diğer yandan gizli bir telgrafla orada kalmasını söylediğine inanıldığı bu anılarda aktarılır.²³

Bu bilgiler ışığında en başta paylaşılan habere dönecek olursak; 11 Aralık'ta İslahat gazetesinde çıkan haberin tekrarı olan yazının, Anadolu Ajansı'nca duyurulan resmi tebliğe karşı yazıldığı açıktır. İslahat gazetesi, Anadolu hareketinin karşısında olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir İdare Heyeti'ndekilerce çıkartılmaktadır.²⁴ Heyetin ne maksatla Ankara'ya gittiği anlaşılamamışken, Anadolu hareketine katıldıkları şeklindeki

tebliğe karşı böyle bir haberle belirsizliğin fark ettirilmemesi istenmiş olmalıdır. İslahat gazetesinin ilgili nüshası başvuruyla hiçbir arşivde bulunmadığından, Vakit'te çıktığı haliyle metinde değişiklik yapıp yapılmadığını da bilemiyoruz. Her ne kadar Ahmet Tevfik Paşa kabinesi, "bey" ve "paşa" unvanlarının kullanılması yasağını kaldırmış olsa da, haber metninde ve fotoğraf altyazısında hareketin önderleri için bu unvanlar kullanılmamış. Bu durum, İslahat gazetesinin Anadolu hareketine karşı kendi eleştirel mesafesini korumak istemesinden kaynaklanıyor olabilir ve esasında Anadolu hareketinin destekçisi olan Vakit gazetesi haberi değiştirmeden yayımlamayı tercih etmiş olabilir. Habere ilgili asıl ilginç husus ise, görselin altyazısıdır. Altyazıda "İzzet Paşa heyetini Ankara'da istikbal eden Mustafa Kemal ve Dahiliye Vekili Refet" ifadesi göze çarpar. Görselin İslahat'tan alınıp alınmadığı belli değil. Ancak alınmışsa dahi altyazının Vakit'in ilavesi olduğu kesindir. Çünkü İslahat gazetesinin, siyasi bağlantıları gereği, Ankara hükümetinden birini Dahiliye Vekili olarak anması pek akla yakın görünmüyor. Üstüne üstlük, İstanbul heyetinin başındaki İzzet Paşa da İstanbul hükümetinin Dahiliye Vekilidir. Ancak ne haber metninde ne de fotoğraf altyazısında buna değinilmemekte. Dolayısıyla bu altyazı, Vakit gazetesinin, esas meşruyeti Ankara hükümetine atfettiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

"İstanbul-Ankara arasındaki tüm telgraf hatları kesilmiş olduğundan, Dahiliye Nazırı İzzet Paşa'nın görevlendirdiği bir zabıt, bir süre boyunca İstanbul'dan Anadolu'ya gidip gelerek şifre taşır. Süregiden haberleşmeler neticesinde tarafların yüz yüze görüşebilmeleri için Bilecik'te buluşulmasına karar verilir."

Sonrası

6 Aralık 1920'de Ankara'ya gelen İstanbul heyeti, Mart başına kadar burada alıkonur ve İstanbul'a ancak 18 Mart 1921'de geri döner.²⁵ İzzet Paşa, Ankara'da kaldıkları süre zarfında Salih Paşa ve kendisine Trabzon mebusluklarının teklif edildiğini, ama teklifi şiddetle reddettiklerini aktarır.²⁶ Oysa 26 Ocak 1921'de çıkan bir kararnameyle, İstanbul heyetine 3 Aralık 1920'den itibaren geçerli olmak üzere maaş bağlanmış ve Münir Bey Hariciye, Fatih Bey de Maarif Vekaleti'nde görevlendirilmiştir.²⁷ Kararnamenin

heyet ilk alıkonulduğunda değil de Ocak'ta çıkartılmasının sebebi, muhtemelen, bu sırada İstanbul ve Ankara arasında Londra Konferansı'na katılım hakkında haberleşmelerin başlamasıdır. İstanbul hükümeti konferansa gidecek heyet için Ankara'nın da temsilci göndermesini ister, Ankara ise bu teklifi kabul etmez. İzzet Paşa bu dönemde Tevfik Paşa'ya telgraf göndererek, İstanbul işgal altında olduğundan Ankara'dan bir heyetin konferansa gitmesinin daha iyi olacağını, bunun için İstanbul'un meclisi tanımamasının yerinde olacağını söyler.²⁸ Fikir birliğine varılamayıp en nihayetinde konferansa ayrı heyetlerin gitmesine karar verildiğinde de, Ankara heyetinde Münir Bey'e de yer verilir.²⁹ İzzet Paşa'nın, anılarında, Münir Bey'in heyette görev almasından övgüyle bahsetmesine rağmen vekaletlerde görevlendirme ve maaş konularına hiç değinmemesi, bundan belki de hiç haberlerinin olmamasıyla bile ilgili olabilir. Her halükârda Bilecik'te ve sonrasında yaşananlar, ilerleyen yıllarda yazılan anıların da gösterdiği üzere, Milli Mücadele yıllarının olduğu kadar sonrasının da çekişmeli konularındandır.

- 1 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt 1: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919), İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 282.
- 2 Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1987, s. 49-50.
- 3 Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler, İstanbul: Vakit Matbaası, 1964, s. 26, 92-93.
- 4 "Hakan Kokusu Getirdiniz," Vakit, 17 Aralık 1920, s. 1.
- 5 Mondros'tan Mudanya'ya, s. 182.
- 6 Bülent Tanör, Kurtuluş Kuruluş, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000, s. 63.
- 7 "Tevfik Paşa Kabinesinin Beyannamesi," İleri, 26 Ekim 1920, s. 1.
- 8 Ahmet İzzet Paşa, Feryadım: İstiklâl Harbinin Gerçekleri, II. Cilt, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s. 94-95; Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 444.
- 9 Feryadım, s. 326; Nutuk, s. 445-446.
- 10 Feryadım, s. 96-97.
- 11 Nutuk, s. 459.
- 12 Feryadım, s. 97.
- 13 A.g.e., s. 98-99.
- 14 Nutuk, s. 459-460.
- 15 Feryadım, s. 99.
- 16 A.g.e., s. 100.
- 17 A.g.e., s. 99.
- 18 A.g.e., s. 100.
- 19 Nutuk, s. 459-460.
- 20 "Anadolu Davasının Yeni Dostları," Hakimiyet-i Milliye, 7 Aralık 1920, s. 1.
- 21 Feryadım, s. 103.
- 22 "Ankaralının Defteri," Milliyet, 25 Mayıs 1933, s. 8.
- 23 "Ankaralının Defteri," Milliyet, 3 Haziran 1933, s. 8.
- 24 Zeki Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını," <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/ısgal-donemi-izmir-basini>
- 25 "İzzet Paşa Heyeti Evvelki Akşam Şehrimize Geldi," Vakit, 20 Mart 1921, s. 1.
- 26 Feryadım, s. 102.
- 27 Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/2-32-3.
- 28 Feryadım, s. 105, 332-333.
- 29 A.g.e., s. 105.

Mecliste İlk Kadın Milletvekilleri

Elif Mahir Metinsoy

İçinde bulunduğumuz 2020 yılı Türkiye'de 23 Nisan 1920 tarihli ilk Büyük Millet Meclisi'nin yüzüncü yılı. Milli Mücadele'yi örgütleyen iradenin, savaş sürecini bu kurum üzerinden yönetmesi onu üç sene sonra gelecek olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de merkezi kurumu, kurucu meclisi yaptı. Parlamenter Monarşi'den Cumhuriyete geçişin de taşıyıcısı olan Türkiye'nin ilk meclis tecrübesi birçok bakımdan hayli demokratik bir ittifaklar meclisi olarak tarihe geçti. Olağanüstü bir dönemin, verilen bir direniş ve bağımsızlık savaşının meclisi olmasına rağmen...

Türkiye'nin İlk Meclis'inin (1920-1923) üzerinden tam yüz yıl geçti. Türkiye Cumhuriyeti ve toplumu o günden bugüne epeyce değişti, bazı bakımlardan gelişti. Tek parti rejiminden çok partili bir demokrasiye geçildi. Kısıtlı insan ve vatandaşlık haklarından daha geniş bir haklar skalası içinde hareketli, sıkıntılı, krizli, darbeleri de olsa azımsanmayacak bir demokrasi tecrübesi yaşandı. Bütün bu sürecin, son yıllarda yeniden gerilemesi ve o sınırlı parlamenter demokrasinin de mevcut pratik içinde iyice yok olma sürecine girmesinin tarihsel analizini pek çok açıdan yapmak mümkün. Ancak bu yazının konusu böyle bir analizden ziyade, daha özel bir boyuta dikkat çekmek.

Her ne kadar İlk Meclis'te kadınlara yer verilmemişse, kadınlara seçme ve seçilme hakkı bir on yıl kadar sonra verilmiş olsa da,

“Parlamenter Monarşi'den Cumhuriyete geçişin de taşıyıcısı olan Türkiye'nin ilk meclis tecrübesi birçok bakımdan hayli demokratik bir ittifaklar meclisi olarak tarihe geçti.”

bu yazıda Türkiye'nin meclis, seçme ve seçilme hakları gibi tecrübelerinin böyle bir ortamda yeniden hatırlanması hayati önem taşıyor. Bu yazı İlk Meclis vesilesiyle, Türkiye'de 1930'ların başlarından itibaren yaşanan kadınların seçme ve seçilme haklarına ve ilk kadın milletvekillerine odaklanıyor.

Türkiye'de kadınlara ilk olarak 1935 yılı seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması birinci dalga feminist hareketin sonunu getiren en önemli gelişmeydi. Bu tarihten sonra kadınlar yasal olarak siyasal haklarının tümüne kavuştular. Ancak meclisin açılışının yüzüncü yılını kutladığımız/andığımız şu günlerde dahi

mecliste kadınların temsil oranı yüzde yirminin altında. Bu durumun çok önemli toplumsal nedenleri olmakla birlikte özellikle de meclise giren ilk kadın milletvekillerinin hangi şartlarda siyasete atıldıklarını anlamak da önem taşıyor. Bu anlayış, kadınlara tek partili dönemde Atatürk'ün desteğiyle tanınan seçilme hakkının özellikle de çok partili düzene geçilmesiyle birlikte ne kadar kırılğan bir yapı gösterdiğini görebilmemiz açısından da önemli.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla ilgili kadınların talepleri on sekizinci yüzyıla ve Fransız Devrimi'ne kadar dayanır. Örneğin 1791 Anayasası'nın kabulünden önce Olympe de Gouge yazdığı “Kadın Hakları Beyannamesi” ile kadınlar için siyasal hak talebinde bulunmuştu. Yeni anayasada kadınlara eşit oy hakkı tanınmayınca hak taleplerini durdurmamış, 1793'te “Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir” düşüncesini öne sürmüştü. Sonuçta kendisine verilen hak yine giyotine gönderilme hakkı oldu...

İngiltere'de de süfrajetteler kendilerini zincirleme, binaları taşlama ve açlık grevlerine varan çeşitli yöntemlerle siyasal haklarını talep etmekten çekinmediler. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren verdikleri mücadelenin sonucunda Birinci Dünya Savaşı sonrasında 30 yaşın üzerindeki kadınlar 1928'de ise bütün kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde edebildiler.

Osmanlı İmparatorluğu'na baktığımızda gördüğümüz ise, kadınlara yönelik siyasal hak taleplerinin çok yüksek sesle dile getirilemediğidir. Bu gibi talepleri ortaya koymadan önce dönemin kadın hakları savunucularının kadınların sosyal ve ekonomik haklarına yönelik ve eğitimlerine yönelik girişimleri olmuştu. 1843 yılında kadınlar ilk defa Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimi almaya başlamışlardı. Kızlara yönelik ortaokullar olan Kız Rüştüyeleri ilk olarak 1858 yılında açılmış ve 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayımlanmasıyla birlikte kızların eğitimine ilk kez zorunluluk getirilmişti. 1870 yılında kız öğretmen okulu olan Darülmuallimat'ın açılması, 1913-1914'te kızlar için ilk lise olan İstanbul İnas (Kız) Sultanisi'nin açılması ve bunu takiben İstanbul Üniversitesi'nde İnas Darülfununu adında kızlar için bir yükseköğretim kurumunun kurulması da önemli girişimler olarak tarihe geçti. .

Osmanlı döneminde kadınlar ayrıca kendilerini ifade etmelerine olanak tanıyacak kadın dergileri çıkarttılar ve kadın dernekleri kurdular. 1869'da Terakki gazetesi tarafından çıkartılan Terakki-i Muhadderat, 1908'de yayınlanan Demet ve Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı olan ve 1913'te yayın hayatına başlayan Kadınlar Dünyası bu dergilerin sadece

birkaçıdır. Feminist bir kadın derneği olan Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin dışında da birçok cemiyet kurulmuştu. Bunlara birkaç örnek olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Cemiyeti, Esirgeme Cemiyeti, Donanma Muavenet-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi, Mamulât-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Hizmet-i Nisvan, Asker Ailelerine Yardım Cemiyeti ve İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi verilebilir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan himayesinde kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi de on binlerce kadına iş olanağı sağlamıştır.

“Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir”

Kadınlar ilk defa Milli Mücadele sonrasında siyasi haklarını daha cesur bir şekilde talep etmeye başladılar. 1923 yılı Nisan ayında “İntihâb-ı Mebusan Kanunu”nun görüşülmesi esnasında kadınlara seçme hakkının verilmesi konusu mecliste gündeme geldi ancak bu durum çeşitli tartışmalara yol açtı; sonuçta da bu talep kabul edilmedi. 16 Haziran 1923'te ise başkanlığını Nezihe Muhiddin'in yaptığı Kadınlar Halk Fırkası kuruldu. Ancak kadınların o dönemde siyasi haklara sahip olmadıkları öne sürülerek devlet tarafından bu girişime resmi olarak izin verilmedi. Bu fırkanın yerine Cumhuriyet'in ilanı sonrasında 7 Şubat 1924'te Türk Kadınlar Birliği kuruldu. Muhafif görülen eylemlerinden dolayı Nezihe Muhiddin 1927'de birlikte çeşitli yolsuzluklar öne sürülerek ihraç edildi.

Türkiye'de kadınlar ilk olarak 3 Nisan 1930'da yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip oldular. Bu tarihte Başbakan İsmet İnönü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından meclise “Belediye Kanunu” tasarısı sunulmuş ve tasarının 23. maddesi 18 yaşını bitirmiş kadınlara yerel seçimlerde seçme hakkını, 24. maddesi ise 25 yaşını bitirmiş kadınlara seçilebilme hakkını tanıdı. Kadınlar bu haklarını ilk olarak 1933'teki belediye seçimlerinde kullandılar. Kadınların siyasal haklarını elde etmelerinde ikinci aşama 1924'te yürürlüğe giren “Köy Yasası”nın 20. ve 25. maddelerinin 26 Ekim 1933'te değiştirilmesiyle kadınların köylerde ihtiyar heyeti ve muhtar seçimlerinde seçme ve seçilme haklarını elde etmesiydi. Üçüncü ve son adım ise 5 Aralık 1934 tarihinde meclise sunulan ve kadınlara da milletvekili seçme ve seçilme hakkını tanıyan 2598 sayılı Kanun Tasarısı'nın kabul edilmesi oldu. Eskiden Teşkilat-ı Esasiye kanununun 10. maddesi 18 yaşını bitiren her “erkek Türk” milletvekili seçimlerine katılma hakkına sahiptir derken ve 11. maddesi ise 30 yaşını bitiren her erkek Türk'e milletvekili seçilme hakkı tanıırken bu maddeler

“Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk Mebus seçmek hakkına sahiptir” ve “Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk Mebus seçilebilir” olarak değiştirilmişti.

Kadınlar birçok batılı ülkede bu tarihten önce seçme ve seçilme hakkını elde ettiler. Ancak Avrupa'da 1935 yılından sonra da kadınlara bu hakkı veren ülkeler oldu. Örneğin kadınlara seçme ve seçilme hakkını Fransa 1944'te, İtalya 1945'te, Belçika 1948'de, Yunanistan 1952'de ve İsviçre ise 1971'de verdi.

8 Şubat 1935'te gerçekleşen seçimlerde ise meclise 17 kadın milletvekili seçildi. Bunu takip eden dönemde 1936 ara seçimlerinde 1 kadın milletvekili daha seçilecek ve meclisteki kadın milletvekili sayısı 18'e çıkacaktı. Bu kadın milletvekilleri arasında Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Hatı Çırpan (Satı Kadın) (Ankara), Ferruh Gürgüp (Kayseri), Bahire Bediz Morova Aydılek (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzat İştâr Arıman (İzmir), Türkan Örs Baştuğ (Antalya) ve Hatice Özgener (Çankırı) vardı. Kadın milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ilk olarak 1 Mart 1935'te toplantılara katılmaya başladılar.

Meclise ilk giren kadın milletvekillerinin devletin demokratik bir imaja sahip olabilmesi açısından üzerinde iyice düşünülerek seçildiği görülür. Öyle ki bazılarının isimleri ve soyadları bile Atatürk tarafından değiştirilmiştir. Buna Baştuğ olan soyadı Baştuğ olarak değiştirilen Türkan Örs Baştuğ, Satı olan ismi Hatı olarak değiştirilen Hatı Çırpan ve Bahire olan ismi Bediz olarak değiştirilen Bahire Bediz Morova Aydılek örnek gösterilebilir. Atatürk'ün daha önceden tanıdığı ve isimlerine veya soyadlarına karar verecek denli önem verdiği bu kadınların geçmişlerine bakıldığında da hepsinin toplumsal hizmetlerde bulunmuş olduklarını görüyoruz.

Meclise ilk giren kadın milletvekillerinin V. ve VI. dönemlerde yaptıkları konuşmalar incelendiğinde en çok eğitim, çocuk sağlığı ve çocuk hakları gibi konulara değindikleri ortaya çıkar. Yaptıkları birçok konuşmada Atatürk'e olan gönül borçlarını da ifade ettiler. Ancak bu durum kadınların sadece hükümeti destekler bir tutum içinde yer aldıkları anlamına gelmiyordu. Beklentilerinin karşılanmadığı durumlarda kadın vekiller muhalif bir tutum da gösterebildiler. Bu gibi durumlar özellikle çocuk cinayeti olayının savsaklanması, içki konusunda önlem alınmaması ve Meriç Nehri'nin ıslah edilmesi için girişimde bulunulmaması gibi konulardı.

Seçilen ilk kadın milletvekilleri seçim bölgeleriyle ilgili olarak da raporlar hazırladılar. Örneğin İzmir milletvekili ve bir yazar olan Benal Nevzad İştâr Arıman yazdığı raporlarda İzmir'de kurulan çocuk kamplarının yararından bahsedip ülke

genelinde benzer kampların kurulmasını talep etmiş, Bergama, Selçuk ve İzmir'deki tarihi eserlerin çokluğu nedeniyle bu bölgelerin turizm açısından geliştirilmesini istemiş, kimsesiz çocukların Darüleytamda okutulmasını, sıtma hastalığıyla mücadele edilmesini ve Kültür Park ve Arslulusal İzmir Fuarı gibi çalışmaların artırılmasını istemişti. Ayrıca tarım ve köylülerin sorunlarıyla da ilgilenmişti.

İlk dönemlerde özenle seçilen kadın milletvekillerinin birçoğu ise öğretmendi. Örneğin 5. dönem için ilk olarak seçilen 18 kadın milletvekilinin 13'ü öğretmenlik yapmıştı. 6. dönemde Kastamonu'dan seçilen ve öğretmenlik mesleğinden gelen Hacer Dicle de buna örnek gösterilebilir. O da dönemin kadına yönelik reformlarını övücü birçok konuşma yapmakla birlikte özellikle de mekteplerdeki bir sınıfa düşen yoğun öğrenci sayısını ve mekteplerde ders araçlarının olmayışını eleştirebilmekteydi.

Doktorluk mesleğinde başarılı olan ve Fransızca bilen Fatma Şakir Memik ise Atatürk'ün adaylığını desteklediği bir başka milletvekiliydi. 5., 6. ve 7. dönemlerde Edirne'den milletvekili seçilen Memik, sağlık meseleleri, Avcılık Kanunu, Bayındırlık Bakanlığı bütçesi, öğretici-eğitici filmler, Şark demiryolları imtiyazı, Münakalât (Ulaştırma) Bakanlığı bütçesi ve çiftçi mallarının korunması konularında söz almıştı. Mecliste gerçek bir varlık gösteren nadir ilk kadın milletvekillerinden olan Memik, özellikle de Meriç nehrinin ıslah edilmesi için ve Edirne'nin türlü sorunlarına çözüm bulunması için hayli çaba gösterdi.

Mecliste ilk seçilen kadın milletvekilleri arasında Atatürk'ün dikkatini çekmiş olan köylü bir kadın da bulunmaktaydı. Aslında Satı Kadın (Hatı Çırpan) adındaki bu kadın, köylü kadınların temsilcisi olarak Atatürk tarafından bizzat milletvekili olarak önerilmişti. Onun dışında çiftçilikle uğraşan ikinci bir mebus ise Bursa mebusu Şekibe İnel'di.

Türkiye'de kadın milletvekili oranları çok partili rejime geçilmesiyle birlikte dip noktayı gördü. 1950 seçimlerinde sadece 3 kadın milletvekili seçilmiş ve kadın vekil oranı % 0.6'ya düşmüştür. Uzun bir dönem kadınların meclisteki oranı ilk kadın milletvekillerinin oranı olan % 4.5'in altında kaldı. Kadın hakları mücadelesi 1980'li ve 1990'lı yıllarda tekrar ivme yaptı ve kadınların meclisteki oranı az bir miktarda da olsa bu dönemde istikrarlı bir şekilde arttı. 1993'te ise Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak seçildi.

2002 yılındaki seçimlerde 24 kadın vekilin seçilmesiyle meclisteki kadın vekil oranı ilk kez % 4.4 ile 1935'teki % 4.5'e en yakın oran oldu. 2007 seçimlerinde 50 kadın vekilin meclise girmesiyle bu oran ilk kez % 9.1'e çıktı. 2011 yılındaki 24. Dönem seçimlerinde 79 kadın vekille bu oran % 14.4, 2015 yılındaki 25. Dönem seçimlerinde 91 kadın vekille % 17.8 ve aynı yıl tekrarlanan 26. Dönem seçimlerinde ise 85 kadın vekille % 14.7 oldu. 2018'deki 27. Dönem seçimlerinde ise 104 kadın vekille % 17.3 oranına ulaşıldı.

Günümüzde ulaşılan bu rakamlar geçmişe göre olumlu bir gelişme gibi gözükse de halen mecliste kadınlarla erkeklerin eşit şekilde temsil edilmesinin önünde uzun bir yol var. Temelde siyasetin toplumun geniş kesimleri tarafından erkek işi olarak algılanmaya devam ediyor. Siyasetin kadınların bulaşmak istemeyecekleri kirli bir oyun olduğu düşüncesi de oldukça yaygın. Kadınların ev işi ve aile sorumluluklarına öncelik tanımaları ve siyasi yaşamın bu gibi sorumluluklardan sıyrılabilen çok az sayıda kadına açık olması durumu daha da güçleştirmektedir.

Kadınların siyasi haklarını kazanmalarının üzerinden neredeyse bir yüzyıl geçtiği halde varılan noktada kadınların siyasi temsili açısından anlamlı bir artış görülüyor. Çözümün zamanla değil eylemle geleceği ise ortadadır. O nedenle siyasi partilerin kadın adayları seçilebilecekleri sıralara kolay kolay yerleştirmedikleri bir düzende kota uygulamaları gibi olumlu ayrımcılıkları siyasi rekabete aykırı görmek kanımca çok da anlamlı değil. Çünkü rekabet toplumsal eşitliği gerektirir. Kadın cinayetlerine matem tutan 21. yüzyıl Türkiye'sinde ise bu eşitliği sağlamak için sadece kadınlara yüklenilip onlardan siyasi açıdan daha aktif olmaları beklenemez. Ancak kadınların içinde olmadığı bir siyaset de kuşkusuz yüzyıl önce demokratik bir Türkiye hayali kuranların hedeflerinin çok daha altında kalmış olacaktır.

“Kadınların siyasi haklarını kazanmalarının üzerinden neredeyse bir yüzyıl geçtiği halde varılan noktada kadınların siyasi temsili açısından anlamlı bir artış görülüyor.”

Kaynakça

- Çakır, Serpil. Osmanlı Kadın Hareketi. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Duroğlu, Sibel. "Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- Eski, Mustafa. "İlk Kadın Milletvekillerinden Hacer Dicle." Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 12 (33), 1995: 781-796.
- Gökçimen, Semra. "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi." Yasama Dergisi, 3 (10), Eylül 2008: 5-59.
- "İlk Türk kadın milletvekilleri listesi." Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0lk_T%C3%BCrk_kad%C4%B1n_milletvekilleri_listesi Erişim tarihi 3 Mart 2020.

- Kuzu, Mehmet. "İzmir'in İlk Kadın Milletvekili: Benal Nevzat İster Arıman." İzgazete, 8 Mart 2018. <https://www.izgazete.net/kadin/izmirin-ilk-kadin-milletvekili-benal-nevzat-ister-ariman-h23174.html> Erişim tarihi 3 Mart 2020.
- Molinari, Véronique. Le vote des femmes et la Première Guerre mondiale en Angleterre. Paris: Éditions L'Harmattan, 1996.
- Ökte, Sezai. "Türk Kadınının Siyasi Temsili Meselesi." Academia.edu. https://www.academia.edu/21939797/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n_Siyasal_Temsil_Meselesi Erişim tarihi 3 Mart 2020.
- Sargın, Sevil ve Yıldız, Selin. "Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerinin Mekansal Dağılımı ve Dağılıma Etki Eden Faktörler." Journal of Social and Humanities Sciences Research, 5 (30), 2018: 4061-4075.
- Sarıkaya, Esmâ. Kadının Siyasal Hakları Tarihçesi. Ankara: TAÇESE Yayınları, 2019.
- Sertel, Savaş. "TBMM'de Bir Cumhuriyet Aydı: Dr. Fatma Memik." Edebiyat Fakültesi Dergisi, 32 (1), Haziran 2015: 193-204.
- Sezer, Ayten. "Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis'teki Çalışmaları." Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 42, Kasım 1998:889-905
- Toparlak, Bahar. "Cumhuriyet'in İlk Kadın Milletvekillerinden Fatma (Şakir) Memik." Tarih Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12, 2014: 71-81.
- Uluhan, Şayan. "Çiftçilikten Milletvekilliğine: Hatı (Satı) Çırpan." Şayan Uluhan ve Shurubu Kayhan (Ed.), Türk Dünyasında Kadın Algısı / The Perception of Women in the Turkish World, Cilt 1 içinde (ss. 271-280). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Yaraman, Ayşegül. Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999.
- Zihnioğlu, Yaprak. Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

SOLFASOL'DE ŞEFFAFLIK

Solfasol yasal zorunluluklar sebebiyle bir ticari yapı kimliği altında çıkıyor olsa da bu kimliği onun kâr odaklı olması anlamına gelmiyor. Ana gelir kaynağı abonelerinin desteği olan Solfasol olarak 2011'de, 1 Mayıs alanında Ankaralılarla bulduğumuz ilk günden bu yana elde ettiğimiz tüm geliri yine Solfasol için kullanacağımızı defalarca deklare ettik. Bir siyasetçi de bunun gereklerinden birisi olan mali şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamak üzere aylık gelir-gider tablosu yayımlamaya başladı.

Bu tabloyu ve mali şeffaflığımızı gelecek öneriler ve isteklere göre geliştirmek istiyoruz. Bu sebeple görüş ve önerilerinizi bilgi@gazetesolfasol.com adresine göndermenizi rica ediyoruz. Solfasol'un bu hamlesinin sivil oluşumlar ve basın-yayın kuruluşları için öncü olması umuduyla.

GELİR - GİDER TABLOSU

GENEL BİLGİLER (31.03.2020 itibarıyla)

Toplam abone sayısı: 960
Toplam kurumsal abone sayısı: 13

DÖNEMSEL BİLGİLER (01.03.2020 - 31.03.2020)

Abonelik yenileme sayısı: 8
Yeni abone sayısı: 2
Kurumsal abonelik yenileme sayısı: 0
Yeni kurumsal abone sayısı: 0

GELİRLER (01.03.2020 - 31.03.2020)

Yeni abone ve abonelik yenileme: 1.300,00 TL

EED KATKISI (01.03.2020 - 31.03.2020)

Proje kapsamında hakediş: 37.660,00 TL

GELİRLER TOPLAMI: 38.960,00 TL

GİDERLER (01.01.2020 - 29.02.2020)

Matbaa Gideri: 9.150,90 TL
Postalama Gideri: 473,60 TL
Kira ve Ofis Giderleri: 3.200,00 TL
İdari ve Editöryal Giderler: 23.845,19 TL
Resmi Giderler (vergi, stopaj, harç vb.): 350,00 TL

GİDERLER TOPLAMI: 37.019,69 TL

BORÇLAR (31.03.2020 itibarıyla)

Matbaaya Borç: 6.929,69 TL
Kişilere Borçlar: 60.822,00 TL
Diğer Borçlar (vergi, muhasebe, kırtasiye, kira..): 17.200,00 TL

BORÇLAR TOPLAMI: 84.951,69 TL

SOLFASOL

Ankara'nın Gayriresmi Gazetesi

Nisan 2020

87. Sayı

Ayda bir yayımlanır.

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Mehmet Onur Yılmaz

Sayı Editörleri: Duygu Toprak, Zişan Kürüm

Dosya Editörleri: Akın Atauz, Ali Bilge,

Aytül Tamer, Haydar Temur, Oktay Özel,

Şenol Gündoğdu

Sayfa Tasarımı: Aslıhan Özgen

Gazete Sekreteri: Dilan Nil Özgen

dilan@gazetesolfasol.com

Bu Sayıyı Yayına Hazırlayanlar: Alanur

Çavlin, Altan İlkim, Aydın Bodur, Aydan

Çelik, Ayhan Çelik, Behiye Erinç Taş, Bülent

Atamer, Ceren İskit, Deniz Nazlım, Derman

Gülmez, Elif Mahir Metinsoy, Emel Akal,

Enver Arcaç, Evan Hill, Hadi Sinan İskit, İdil

Çetin, İrfan Demirkol, Kaan Can Bircan,

Linda Nihan Lafcı, Mehmet Kocabey, Necati

Yalçın, Nermin Atılkan, Onur Mat, Önder

Şenyapılı, Oya Özgün Özder, Ömür Kurt,

Pınar Özdemir, Rozerin Ürper, Sema Alpan

Atamer, Sencer Başat, Sine Çelik, Taylan Esin,

Temuçin F. Ertan, Tuna Kalaycı, Yeşim Özden,

Yousur Al-Hlou, Zeynep Ömür **Teşekkürler:**

Tarih Vakfı Ankara Şubesi, Ali Cengizkan,

TED Üniversitesi, @ankaraapartmanlari

Yayın İdare Merkezi

Büklüm Sokak, No: 44/4,

06680 - Kavaklıdere / ANKARA

Tel-Faks: 0 312 437 76 41, 0 536 956 64 26,

0 537 024 28 49

Yazı-Haber: bilgi@gazetesolfasol.com

Abonelik: abone@gazetesolfasol.com

Basım Yeri: Şen Matbaa

Özveren Sok. 25/B Demirtepe/Ankara

Tel: 0 312 229 64 54 Fax: 229 64 54

E-Mail: senmatbaa@gmail.com

WEB: www.senmatbaa.com

Basım Tarihi: 15.04.2020

ISSN: 1301-8655

Yerel Süreli Yayın

3.000 adet basılmıştır.

SOLFASOL'UN BİR UCUNDAN DA SİZ TUTUN!

Gazete Solfasol'da yer almasını istediğiniz yazı, haber ve çizilerinizi her ayın 25'ine kadar icerik@gazetesolfasol.com adresine gönderebilirsiniz. Abone olmak için aşağıda belirtilen hesap numarasına ödeme yaptıktan sonra adınızı, açık adresinizi, e-posta adresinizi ve telefon numaranızı abone@gazetesolfasol.com adresine veya **0 536 9566426** nolu telefona SMS ile gönderin.

Yıllık Abonelik: 100 TL

Yıllık Destekçi Abonelik: 200 TL

Yurtdışı Abonelik: 200 TL

Öğrenci Aboneliği: 50 TL

Dijital Abonelik: 50 TL

Abonelik Ödemesi için Banka Hesap Bilgileri

TÜRKİYE İŞ BANKASI - KÜÇÜKESAT ŞUBESİ

IBAN: TR83 0006 4000 0014 2080 7867 87

Hesap Sahibi:

Mehmet Onur Yılmaz SOLFASOL

SOLFASOL ARTIK PATREON'DA!

Patreon Solfasol'a aylık düzenli destek verebileceğiniz online bir kitlesel fonlama platformudur. Oluşturacağınız talimatla belirleyeceğimiz miktar, kredi kartınızdan her ay otomatik olarak çekilerek Solfasol'a aktarılır.

1- Akıllı telefonunuzu kullanarak yandaki karekodu okutun. **2-** Üye değilseniz Patreon'a üye olun. **3-** Aylık destek miktarınızı seçin ve onaylayın. **4-** Desteğiniz her ay Solfasol'a ulaşsın.

BİLGİLENDİRME

2011 yılından bu yana yayın hayatını sürdüren Solfasol 10. yaşına doğru bir yandan kağıt baskıda süren gazetesini geliştirip yaygınlaştırırken diğer yandan kendisini yeni medya mecralarında var etmek, daha çok üretmek, daha çok kişiye ulaşmak, daha çok kişiyi Solfasol'a katmak için üretken bir heyecan ve hareket içinde....

İnsan haklarını temel alan, demokratik kültürle kendisini yerelden evrensele, katılımcılıkla inşa etmeyi amaç edinmiş, kâr amacı gütmeyen online bir yayın-iletişim platformu olarak hayal ettiğimiz Solfasol TV de bu hareketin yeni ve en önemli bileşenlerinden biri olacak. Solfasol TV'nin, 2011'den bu yana yayımlanan Solfasol Gazetesi ile bütünleşik, online yayın-iletişim platformu olarak Ankara'nın yerel gündemini yüz yüze konuşabileceğimiz canlı, katılımcı bir ortam olmasını umut ediyoruz.

Solfasol, hem yeni bir medya mecrası olarak Solfasol TV'yi gerçekleştirmek hem de finansal yapısını sürdürülebilir kılmak için önümüzdeki 18 ay boyunca European Endowment for Democracy'nin (EED)* teknik ve finansal desteğini alacak.

Bu desteğin akçeli kısmı ile ilgili detayları Solfasol'un diğer akçeli işleri gibi dört yıldır her ay yayımladığımız "Solfasol'da Şeffaflık" köşesinden takip edebilirsiniz. Bu kapsamda yapacağımız etkinlik ve ortaya koyacağımız ürünleri ise Solfasol Gazetesi'nin sayfalarından ve Solfasol'un sosyal medya mecralarından takip edebilir, dilerseniz bir ucundan tutmak için Solfasol'a katılabilirsiniz.

Solfasol'a katılmak isterseniz ya da sormak istedikleriniz için bilgi@gazetesolfasol.com adresine bir e-posta göndermeniz yeterli.

Sevgi ve Dayanışmayla,
Gazete Solfasol

*www.democracyendowment.eu

Anafartalar Çarşısı Yıktıklarımızın Anısına, Yıkmayanlara Selamla

Necati Yalçın

Theo Leveau imzalı Göl Gazinosu.
Ernst Egli'den Marmara Köşkü.
Hochtief Şirketi'nden Su Süzgeci.
S. Sisa ve D. Tekeli'den Danıştay Binası.
V. Özsan, T. Devres ve Y. Tuncer'den Etibank Binası.
Seyfi Arkan imzalı İller Bankası...
Bir Anafartalar Çarşısı yazısı.
Yıkmayanlara selamla.
Yıktıklarımızın anısına...

Anafartalar Çarşısı

Sözleşmeler yenilenmedi, boşaltılıyor haberleri çıktı bolca. Dükkânların çoğu kapandı. Eski havasını yitirse de direniyor. Büyükşehir'de yönetim değişti, yıkılmayacağı bildirildi, yüreklere su serpildi. "İçindeki esnaf da korunarak, yaşayan müze olması" konuştuğum çok kişinin ortak fikri.

Bellek

Çocukluğunuzun anıları vardır elbet. İlk bisiklete veya ne bileyim trene, uçağa binişiniz gibi... Kişisel bellektedir. Kişi için çok anlamlıdır...

Bir kuşak Ankaralıların, ilk kez "yürüyen merdivenlere binışı" vardır! Herkesinki ayrı bir aydır, yıldır belki ama mekân birdir: Anafartalar Çarşısı. Toplumsal bellektir. Hepimiz için çok anlamlıdır...

Çocuklar

Çocukluk işte! Heyecanla binerdik yürüyen merdivenlere. Görmezdik etraftaki eşsiz sanat eserlerini... Oysa o gün-bugün, sanat eserleri her yanda! Ara katlarda, Hatta koridorlar boyunca, İnanmayacaksınız, katlarca boyutlarda... Mutluyum, şimdi büyüdü o çocuklar. Üzgünüm, çoğu görmüyor, hâlâ...

İsimler

Ferzan Baydar, Affan Kırmılı, Tayfur Şahbaz ve Ruşen Dora.
Arif Kaptan
Adnan Turani
Nuri İyem
Füreyâ Koral
Attila Galatalı
Cevdet Altuğ
Seniye Fenmen
Tanıdık var mı?

İlk satırdaki 4 isim...

Anafartalar Çarşısı'nı yapanlar. 1967 yılında açılan yarışmayı kazananlar. Ankara'nın ilk çarşı projesi. Tarzı, türü ve sanat eserleriyle başka illere imza atanlar...

Kaptan, Turani ve İyem...

Ünlü ressamlarımız. Anafartalar Çarşısı'nda akrilik veya sgraffito duvar resimleri de dâhil harika eserler yapan. Harika sanatçılar yetiştiren...

Son 4 isim...

Seramik sanatçılarımız. Çağdaş seramik sanatının öncüleri. Hatta Koral, ilk kadın seramik sanatçımız... Hepsi bu çarşıda! Bazıları satılık ayakkabı veya elbiselere en sanatsal dekor olarak...

Eserler

Yazılıp, çiziliyor. Ben, eserlerle ilgili en kısıyasından bilgi vereyim: Eserlerden en büyüğü bodrum katından en üst kata kadar... En küçüğü bir metre kareden büyük... 19 seramik... 8 duvar panosu... İlk kadın seramik sanatçımız Füreyâ Koral'ın 9 eseri var. En büyük eser Cevdet Altuğ imzalı. Sonradan neredeyse yapışık yapılan yürüyen merdiven sayesinde isteyen elini üzerine koyup, katlar arası dolaşabiliyor!

Hatıralar

Büyümedim belki! Yıkılması artık gündemde olmayan Çarşı'ya gidip, yürüyen merdivenlerine biniyorum, hâlâ. Artık eserlere de bakıyorum ama! Ne demişti Murakami? Hatıralar içerden ısıtıyor sanki...

Cevdet Altuğ ve Seyfettin Ersöz

Seyfettin Ersöz

Ankara'nın Apartmanlı Tarihi

@ankaraapartmanları

Instagram'da @ankaraapartmanları hesabını açarken, özellikle hayatımın yirmi yılını geçirdiğim Aşağı Ayrancı'da sürekli önünden geçtiğim apartmanların, az sayıda kalsa da müstakil evlerin birer hikâyeleri olabileceğinden hareket etmiştim. Zamanla hikâyelerin hem sandığımdan daha derine inebileceğini hem de tek bir hikâyenin içinde birden fazla binanın yer alabileceğini görmek, işi daha da ilginç hale getirmeye başlayınca bunları yavaş yavaş hesabımda paylaşmaya başladım. Hikâyeleri aktarırken en çok dikkat ettiğim konu hikâyenin mümkün olduğu kadar kahramanları tarafından, yani birinci ağızdan aktarılmasıdır burada okuyacağınız hikâyeler serisinde birden fazla binanın tek bir isim üzerinden nasıl birbirine bağlandığını göreceksiniz. Uzatmadan başlayalım.

Başlangıç yerimiz Kuğulu Park... Çok partili hayata gerçekten geçebildiğimiz 1946 sonrası ile ilgili hikâyemiz. Bu tema dahilinde, yakınımızda hangi binaları sayabiliriz? Kızılay yönünde aşağıda Celal Bayar'ın bugünkü bahçesi olarak kullanılan, eski bahçesinde, gölgesinde kaldığı devasa bir iş merkezi olan köşk... Bu bir... İkincisi belki Protokol Yolu'ndan yukarıda İsmet İnönü'nün yine bahçesinde aynı devasalıkta bir siteye yer açmış Pembe Köşk'ü... Başka?

Kuğulu Park'tan Aşağı Ayrancı tarafına doğru çıkalım, kendimizi bugün Şili Meydanı olarak adlandırılan noktaya konumlandıralım, dört-beş banktan oluşan, parka arkası dönük bir anıt (Şili'nin kurtarıcısı Bernardo O'Higgins) bulunan ufak tefek bir parktayız. Kuğulu Park'a sırtımızı

döndüğümüzde karşımızda bembeyaz, sütunlu, mimari olarak hangi tarza benzeteceğimi bilemediğim, yıllarca dönemini çıkaramadığım binaya bakıyoruz. Bugün bir holdingin misafirhanesi olarak kullanılan, önünden geçtiğim 25 yılda kendi gibi bembeyaz panjurlarını sadece bir kez açık gördüğüm bina 1950-1960 yılları arasında başbakanlık görevinde bulunan Adnan Menderes'in evi, bu şekilde de tescillenmiş. Elbette o yaşarken böyle gösterişli, kremaya bulanmış pasta gibi bir ev değilmiş. Gayet modern hatlara sahip güzel mütevazı bir ev şirket tarafından satın alındıktan sonra bugünkü haline getirilmiş. Fotoğraf 70'lerin başından olmalı, bildiğim kadarıyla Kuğulu Kavşak düzenlemesine ait. Fotoğrafın sağ tarafından yukarıda eski haline dair bazı fikirler edinebiliyoruz.

Adnan Menderes'in Şili Meydanı'ndaki evi

1970'li yıllarda Kuğulu Kavşağı düzenlemesi

9 Mart 1972 tarihli Hürriyet gazetesi

Cinnah Caddesi no: 22

Bilindiği gibi aynı hizada kalan Güneş Sokak'tan bugün Güvenlik Caddesi olan aksa kadar olan alanda Güvenevler Kooperatifi tarafından yaptırılan, villalardan oluşan bir mahalle yer alıyordu. Şimdi bu alanda sadece Nevzat Tandoğan'a ait olduğu söylenen ve Esenlik Sokak'ta Ernst Egli'nin yaşadığı ev dışında bu formda bina kalmamış durumda. Menderes'in evi de bunlardan biri değil, çok sonraları yapılmış (Cem Dedekargınoğlu'na bu konuyu netleştirdiği için teşekkür ederim).

Güneş Sokak'ta o dönemde yaşayanlar Menderes'in arada yürüyüşe çıkıp çocukları sevdiğini, mahalleliyle selamlaştığını anlatırlar. Biz de bir yürüyüşe çıkalım, Şili Meydanı'ndan Cinnah'a doğru devam edelim. Dışarıdan epey iddiasız ama içinde ayrı bir dünya barındıran 22 numaranın önündeyiz. Devlet Tiyatroları Sanatkarları Kooperatifi tarafından 1954 yılında yaptırılan apartman daha önceden Umut Şumnu'nun yine bu mecrada yer alan bir yazısına konu olmuştu ("Ortaklaşılığın Mimarisi: Halit Ziya Sokak 6 ve Cinnah Caddesi 22 Örneği" Solfasol, 2015:46. Parantezi açmışken paranteze sığmayacak şekilde bana göre Ankara'nın yakın dönemine ışık tutan, disiplin olarak mimariyle kısıtlı kalmayan Sivil Mimari Bellek çalışmasında yer alan araştırmacılara ayrı bir teşekkür etmeyi gerekli görüyorum.) Şumnu'nun makalesinde Kooperatif'in kurucuları arasında Menderes denince ilk akla gelen isimlerden biri olan Ayhan Aydan'a rastlıyoruz. 27 Mayıs sonrası Yassıada'da Bebek Davası görülürken "Adnan Menderes'i 1951'de tanıdım ve çok sevdim" diyen Ayhan Aydan'a.

Biraz daha yürüyelim, Cinnah'ın karşısına geçelim, İsveç Büyükelçiliği'nin altında, Katip Çelebi Sokak'ta diğer ucu yine Kuğulu Kavşağı'na eğreti de olsa bağlanan Göreme Sokak'a geçiyoruz. 27 Mayıs sonrası maddi açıdan zor duruma düştüğü için Berin Menderes'in oğullarını alıp bir giriş katına yerleştirdiği Göreme Sokak'a... Ancak Adnan Menderes'te sokağın ismi "göreme emi" çağrışımı yapar ve ailesinden başka bir yere taşınmalarını ister.

Berin Hanım Göreme Sokak'tan bugün Tahran Caddesi'nde bulunan bir apartmana taşındı, ancak Adnan Menderes'in korktuğu başına geldi ve ailesini bir daha göremedi. Menderes, 17 Eylül

1961'de idam edildi, idamından dört gün sonra dairesinin kapısına 15 Eylül 1961 tarih E.960/1 sayılı hüküm hülasası idam fermanı gibi düşünen karakol komutanı, iki polis memuru, mahalle muhtarı, apartman kapıcısı ve ev sahibinin de bulunduğu zevatin huzurunda asıldı.

Yürüyüşe başladığımız yere geri dönüyoruz, ama 10 yıl sonrasına. 8 Mart 1971 sabahı Aydın Menderes'in annesi Berin Hanım'la beraber yaşadığı Tahran Caddesi'ndeki evlerine bir telefon gelir: Adnan Menderes'in o dönem Aydın milletvekili olan oğlu Yüksel Menderes, Mendereslerin Şili Meydanı'nda bulunan evinden de görünen bir teras dairesinde ölü bulunmuştur. Ölüm sebebi intihar gibi görünse de intihar mektubundaki imzanın Yüksel Menderes'e ait olduğuna inanmayanlar vardır.

Sıra geldi 14 Mayıs Evleri'ne... Evler adını Demokrat Parti'nin iktidara geldiği tarih olan 14 Mayıs 1950'den alıyor. 14 Mayıs Yapı Kooperatifi 1951 yılında kurulmuş, o zamanki adı Bölük Caddesi olan, bugünün Arjantin Caddesi çevresinde bulunan ilk etap 1953, Reşit Galip ve Nenehatun Caddeleri çevresinde yer alan ikinci etap ise 1959 yılında tamamlanmıştır. 1960 ihtilali ile birlikte mahallenin adı, darbe öncesi özellikle 555K eylemi sırasında, sözleri o günlerin gündemine uyarlanan Plevne Marşı'ndan yola çıkarak Gaziosmanpaşa olarak değiştirilmiştir. Bilmeyenler için 555K, Demokrat Parti iktidarını protesto için yapılacak eylemin parolası: "5'inci ayın, 5'inde, saat 5'te, Kızılay'da".

Kapanabilecek kadar şanslı olanların evlerine kapandığı şu günlerde yazıyı daha olumlu bir havada bitirelim. 1967-82 yılları arasında Zeki Müren'in de ev sahibi olduğu Petekevler 14 Mayıs Evleri'nin ikinci etabında yer alıyor. Müren'in önünde (ve camında) fotoğraf çektiği evi Umurbey ve Hatır Sokak köşesinde yer alıyor ve yıkılmadıysa da tanınmayacak kadar dönüştürülmüş durumda. Petekevler'den kalan iki ev, Reşit Galip Caddesi Hatır Sokak Köşesinde ve Hafta Sokak'ta bulunuyor.

Not: Bazı apartmanların isimlerini ve adreslerini içinde yaşayanları, bu apartmanlara dair anıları olanları huzursuz edebileceği için paylaşmamayı seçtim.

Petekevler'in petekli demirlerinin arkasında poz veren "işte benim Zeki Müren"

Zeki Müren Umurbey ve Hatır Sokak köşesindeki evinin önünde

TV
Ankara'nın
Gayriresmi
Televizyonu

YAYINDA!

@GazeteSolfasol
@GazeteSolfasol
@GazeteSolfasol
@solfasoltv
@solfasol_gazetesi

Yaşasın Kartpostalların Kardeşliği: Post-Crossing

Ömür Kurt¹

Kartpostal koleksiyonculuğu dünyadaki en yaygın hobilerden... Ben de hatırlamadığım bir tarihten bu yana kartpostal biriktiriyorum. Emin değilim ama şimdi düşündüm de, bu merakım ortaokulda İngilizce'yi yeni öğrenmeye başladığım yıllara dayanıyor olabilir. O zamanlar farklı ülkeler arasında mektup arkadaşlığı oldukça popülerdi. Yabancı dilimizi geliştirme umuduyla mektup arkadaşları ediniyorduk. Benim ilk mektup arkadaşım adını ilk kez duyduğum, Karayipler'de bir ada ülkesi olan Trinidad ve Tobago'dandı. İkincisi ise Finlandiya'dan... Aramızdaki yaş farklarından ötürü her ikisiyle de mektup arkadaşlığımız uzun sürmedi ama hiç tanımadığım insanların hayatından bir şeyler duymak, onlara kendi hayatımdan bir şeyler sunmak son derece heyecan vericiydi. Zarfın arkasındaki o renkli pullar bile beni heyecanlandırmaya yetiyordu. Sonra, farklı şehirlere, ülkelere giden arkadaşlarımla devam ettirdim mektup arkadaşlığımı. İlerleyen yıllarda sanırım ben de cep telefonlarına teslim oldum. Ama özenle seçtiğin kâğıtlara, özenle seçtiğin kalemlerle duygularını dökmenin, sonra postanenin yolunu tutup güzelim pulları yapıştırarak heyecanla cevap beklemenin tadını almıştım bir kere... Ne zaman, nasıl başladı, hatırlamıyorum ama sanırım kartpostal merakım bu tadı devam ettirmek istememdedir.

Kartpostallar aslında bir nevi resimli, küçük mektuplar... Eskinin sosyal medyası... Kartpostalların tarihi de oldukça eski... 1840 yılına uzanıyor. Dünyanın ilk "resimli kartpostalı", o yıl yazar Theodore Hook tarafından Londra'dan atılıyor. Hook, yolladığı kartpostalı deseni elle çizerek kendisi tasarlamış. Bu ilk kartpostalın hikâyesi de, bence kartpostalların kendisi kadar ilginç... Hook kartpostalı kendisine yolluyor! Çizdiği desen de posta hizmetleri çalışanlarının bir karikatürü! Tahmin edilen o ki; küçük bir şaka yapmak istiyor. Bu kartpostal 2002'de, 31,750 Pound'a satılıyor.² Ancak iletişim teknolojileri geliştikçe, kartpostallar unutulmaya yüz tutup koleksiyoncuların ilgi alanıyla sınırlı kalıyor.

Yine de belli ki, sosyal medyanın o sınırları kaldırdıkça aslında bir yandan da insanlar arasında mesafe koyan tarafı insanları tatmin etmemiş olacak ki; farklı platformlar ortaya çıkıyor. Postcrossing de klasik kartpostal geleneğinin yerini hiçbir şey dolduramaz diyen bir platform... Fikir Paulo Magalhães'e ait. O ve arkadaşı Ana Campos, 14 Temmuz 2005'de bir internet sayfası kurarak projeyi hayata geçiriyorlar. Amaçları, din, dil, yaş vb.den bağımsız olarak, insanları kartpostallar aracılığıyla bir araya getirmek... Sınırları tanımayan kartpostallarla, insanların birbirlerinin hayatına dokunmasına olanak tanımak...

Postcrossing üzerinden Rusya'dan bana yollanan bir kartpostal.

Who Invented Postcards? <https://www.prunrunner.com/blog/who-invented-postcards/>

Postcrossing'in bu eşitlikçi mantığı internet sayfasının kullanımına da yansıyor. Sisteme erişim ücretsiz... Sitenin kullanımı da oldukça basit... Siteye girip ücretsiz olarak üye oluyorsunuz. Kendinize bir profil fotoğrafı seçip bir hesap oluşturuyorsunuz. Kendinizi kısaca anlatan bir tanıtım yazısı yazıyorsunuz. Ve sonra, ilk kartpostalınızı yollamak için rastgele bir Postcard tanımlama numarası ve adres alıyorsunuz. Kimbilir, kim çıkacak karşınıza? Şimdi tek yapmanız gereken, tanımlama numarasını ve tabii adresi yazmayı unutmadan, kartı doldurup en yakın postaneye gidip atmak. Postcrossing sistemi geleneksel usulle işliyor. Kartpostalı zarfsız yolluyorsunuz. Bir de sistem olabildiğince farklı insanın birbiriyle temasını hedeflediğinden karta kendi adresinizi yazmıyorsunuz. Kartpostalı yolladığınız kişi kartpostal kendisine ulaşınca üzerindeki tanımlama numarasını sisteme kaydediyor. Böylece kartınızın ulaştığını görüyorsunuz ve kartpostal almaya hak kazanıyorsunuz!³

Postcrossing'in dünya genelinde, 210 farklı ülkeden 793,919 üyesi var. Türkiye'den 11,522 üye olsa da coğrafi dağılım içerisinde payı % 1,5... Sisteme en çok ilgiyi gösteren ülke sırayla Almanya, Rusya ve ABD...⁴ Her ne kadar 'touchnote' gibi cep telefonundan kart tasarlama ve gönderme uygulamaları popülerliğini korusa da, geleneksel kartpostallara ilgi Postcrossing aracılığıyla hiç de azımsanmayacak şekilde sürüyor. Platform üzerinden bugüne kadar 56.454.288 kartpostal, 286.086.950.478 km. yol kat ederek yollanmış. Diğer, bir deyişle bizim gezgin kartpostallarımız güneşe 956 kere gidiş-dönüş seyahat etmişler!⁵

Postcrossing bu ilgiyi sonuna kadar hak ediyor. Siteye her girdiğinizde, ana sayfada, sizi başka bir dilde yazılmış bir 'Merhaba' karşılıyor. Ben bu satırları yazarken, Vanakkam, Ömür yazısı karşıladı beni... Tamil dilinde 'Merhaba' demekmiş. Ne güzel! Bazen de posta kutunuza düşmüş bir kartpostal bu 'Merhaba' gibi

yüzünüzü güldürüyor. Mesela, bir akşam kötü bir günün ardından eve geldiğimde, tam da benim gibi hayvanları çok seven, 11 yaşında bir kız çocuğundan aldığım kartpostal günümü aydınlatmıştı.

Aslında, Postcrossing aracılığıyla ne kadar da tek bir coğrafyaya değil, dünyaya ait olduğumuzu tekrar keşfettim. Senelerdir doğum günlerinde, yılbaşlarında vs. sevdiğime kartpostallar atarım. Ama hiç tanımadığım biriyle, kartpostallar aracılığıyla kurduğum temasın sunduğu 'dünyalı' olma hissi bir başka güzel... Kartpostalların dünyasına açılan bu kapı, benim açımdan başka şeylere de ilham oldu. Bu yaz çocuklarla beraber gerçekleştirdiğimiz kartpostal atölyelerinde kendi kartpostalımızı tasarladık. Ve sevdiğimizimize hediye ettik. Aslında kartpostal tasarlamak tahmin edilenden daha yaygın... Siz de kendi kartpostalınızı tasarlayabileceğiniz gibi, başka tasarım kartpostallara da birçok yerden ulaşabilirsiniz. Çeşitli kafeler, müzeler, sanat merkezleri... Kartpostallara meraklıysanız, ayrıca Ulus'taki PTT Pul Müzesi'ni ziyaret ederek filateli dünyasına misafir olmanızı öneririm.

Bu dönemde salgın nedeniyle pek çok ülkeye kartpostal yollanamıyor ve alınamıyor. Ama bu günler geçene kadar Postcrossing sitesini ziyaret ederek forumlara katılabilir, her ay farklı bir teması olan blog'da yazabilirsiniz. Kartpostallarınız şimdilik sizinle evde kalsın, bir sonraki dünya turlarına kadar!

¹ Kartpostalları, hayvanları çok seviyor. ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi'nde doktora öğrencisi...

² "Postcard", https://en.wikipedia.org/wiki/Postcard#Historical_overview

³ <https://www.postcrossing.com/>, erişim tarihi: 7 Nisan 2020.

⁴ Statistics, <https://www.postcrossing.com/stats/users>, <https://www.postcrossing.com/stats/postcards>, erişim tarihi: 7 Nisan 2020.

⁵ Countries and territories in Postcrossing, <https://www.postcrossing.com/explore/countries>, erişim tarihi: 7 Nisan 2020.

Konur, Kent, Çatalhöyük

Deniz Nazım

Ankara da diğer her yer gibiydi. Eskiye duyulan özlem her geçen gün artıyordu. Koronavirüs, sokakları boşaltmadan önce zaten sokaklar elimizden kayıp gitmiş, değişimin simgesel halleri ortaya çıkmıştı. Bu hal elbette Konur'dan izlenebiliyordu. Salgından önce sokağın hangi kafesine gitsem, eski dostlardan kiminle sohbet etsem özlem hep aynıydı; heykel çevresinde dost beklemenin, Mülkiye önünde bağdaş kurmanın, eski kitapçının kaldırımında sohbet etmenin keyfi.

Gazeteci Selman Güzelyüz'ün "Konur Sokağın yeni yüzü: kitap değil bıçak satıyor" haberi, "ne günlerdi" dedirten dönüşümü çok iyi özetliyor. Artan yoksulluk ve çatışma süreçleri, ölümler, değişimi kaçılmaz kılıyor. Üzerine bir de bu salgın eklendi.

Şeylerin salt fotoğrafını çekmek onların seyrini anlamamıza yetmiyor. Sokağın değişiminin, aynı doğrultuda zihinlerimizde bir değişime sebep verip vermediği bu anlamı ortaya çıkartabilir. Konuru izleyen "gözetleme kulesi" yer değiştirip -bir adım geri iki adım öne misali- çarpıcı şekilde ilkokul önüne yerleşirken, sokağın insanların, evlerinde, işinde, gücünde, sınıf ve kimlik karmaşasında kendini bulması -salgından önce olduğu ya da sonrasında da olacağı gibi- can yakıcı. Bu yanık hali, geçmişe özlemi beraberinde getiriyor. Tabi, sokağın eski durumu öyle geçmişe tutkunluk yaratacak gibi değildi ama deneyimleyen herkes hatırlar ki, sokağın yarattığı ruh birlikteliği ve tartışmalara zemin hazırlayan niteliğiyle insanları diri tutan bir güce sahipti.

Konur'da, sıradan bir günde, stantlar açılmış, müzikler çalıyordu. Rahattık, her konu konuşulabilirdi. 2014'ün bahar ayları, hareketliydi. Mülkiyelerin önünde duran bir grup genç, kentlerin kökeni üzerine tartışıyordu.

"Ekonomi, güvenlik ve teknoloji" diye özetlemişti bir genç, kentlerin ortaya çıkışının kökenlerine işaret etmek maksadıyla. Hâkim batı paradigmasına göre tarım toplumuna geçişle birlikte, alet kullanımı daha fazla teknolojiye neden olmuş, böylelikle artı-değer ortaya çıkmış, göçebe topluluklar ve diğer kentlerden korunması gereken birikim, güvenlik ihtiyacını doğurmuştu.

Bu bakış açısı her ne kadar içinde temel doğrular barındırsa da günümüzün egemenleri tarafından kullanışlı bir araç halinde. Ve sanki başka bir yol yokmuş gibi söyleniyor. Bu fikrin güncel kullanımı, geçmiş bugünden anlamamızı ve böylelikle bugünün tüm insan ve doğa karşıtı politikalarının meşrulaştırılmasını ifade ediyor. Mesela, salgın günlerinde gündemden düşse de Ankara'nın Şam ile olan ilişkisi... Korunması gereken sınırlar, paylaşılmaması gereken birikimler, savaş sanayinde gelişen teknoloji, silah satışlarının

yarattığı iç ve dış pazar... Hepsi onlara göre kentlerin kurulmasındaki ana nedenler! Meşru güvenlik kaygısı, yerli ve milli silahlar, onları satan akrabalar...

Bunun üzerine, başka bir genç "Çatalhöyük" dedi. Ona göre sihirli kelimeydi. Bundan 9 bin yıl önce kurulan, 6 bin nüfuslu ve neden kurulduğunu cevapladığımız anda hâkim paradigmayı sorgulamamıza yol açan bir kent. Belli ki, Kentsiz Kentleşme kitabı, elindeki bildirileri bitirme derdinde olan gencin referansıydı.

Çatalhöyük'te saban ve evcil hayvan izlerine rastlanmadı, kadınlar kent kültüründe sıklıkla temsil edildi ve Ana Tanrıça sembolleri bulundu. Evlerin büyüklüğü birbirine eşitti, kentte açık bir pazara işaret edilmedi, açık bir yıkım, surlar ya da şiddet belirtisi de bulunmamıştı. Bu unsurlar kentte hiyerarşi ve savaşın toplumsal yaşamın belirleyicisi olmadığını gösteriyordu. Ve dünyanın ilk kentinin, hâkim kent paradigmasının iddia ettiği gibi değil, dinsel uygulamaların, toplumsallaşmanın, iletişimin ve eşitliğin desteğiyle yaratılan ruhun, kent kurulmasında öncü olduğunun işaretini veriyordu.

Mülkiye önündeki tartışma kendi seyrinde sürdü, konuşan, dinleyen herkese bir faydası dokundu ama bir daha Mülkiye önünde stantlar açılmadı, tartışmalar nihayete varmadı. Daha sonra Konur'un ruhu değişti, işte kitap yerine bıçak satılır oldu.

Karantina günlerinde olmasaydık ve bugün Mülkiye önünde bir kez daha stantlar açabilseydik ve de tekrardan kenti konuşabilseydik, muhtemelen 2019 yılının en önemli arkeolojik

keşfi içinde yer alan Çatalhöyük'te bulunan şiddet izlerinden bahsederdik. Yine muhtemeldir ki genç kadına, bu şiddet izleri, kentin eşitlikçi, şiddetsiz, toplumsallığa önem veren anlamını ve gerçekliğini değiştirdiği üzerinden sorular yöneltilirdi.

Geçen yıl, Çatalhöyük'te yeni arkeolojik keşifler yapıldı ve ortaya çıkan makaleye göre ilk kez şiddet izlerine rastlandı, evet. Kentlerin oluşumundaki güvenlik, ekonomi ve teknolojiyi yadsımak gerçeği tamamıyla görmezden gelmek olabilir, ona da evet. Ama Çatalhöyük'te salt şiddet izlerinin ortaya çıkması tek başına anlam içermiyor. Önemli olan bu arkeolojik kanıtların hangi kültürel çıkarımlara neden olacağı. Şiddet izleri, neden, nasıl ve ne için soruları olmaksızın, Çatalhöyük'ün batı endekli kent paradigmasına karşı durduğu zemini kayganlaştırmıyor. Keza, Nil kıyısında kurulun, sadece tarım yapmadan aynı zamanda avcı-toplayıcılığı da içerisinde barındıran Wadi Kubanna gibi birçok arkaik ve antik kent, hâkim paradigmayı hâlâ sorgulatabiliyor.

Kenti, iktidarı, devleti ve tüm bunların kökenlerini konuşmak, Mülkiye önünde sohbetlere konu etmek değerliydi. Nihayetinde 60'lar ve 70'ler Ankara'sının bize bıraktığı mirasta; Ankara'yı izleyen bir ağaç dibinde, fakülte kantinlerinde ve Kurtuluş'un sokaklarında kurulan fikirler, bugünlerde devletli zihniyetin ve onun tüm ürünlerinin baş belası halinde. Bu yüzden Ankara sokaklarına özlem, sadece nostaljik, kısa bir ara; Ankara'nın yakın tarihten gelen fikri, duyguları ve pratiği, bizi geleceğe, bağrında devleti barındırmayan Çatalhöyük gibi kentlerin işaret ettiği eşitlikçi ve toplumsal bir dünya hayaline yaklaştırmaya devam ediyor. Ortaya çıkan arkeolojik kanıtlar ise bize tartışmak için sadece daha fazla alan sağlıyor ve "devlet denilen organizasyon toplumların mutlak kaderi değildir" fikrini sonlandıramıyor, aksine daha da güçlendiriyor.

Eğer, Korona günlerinde, eldivenlerimiz ve yüzümüzde maskelerle, sistemin ifadesi gibi "sosyal" değil fiziki mesafemizi koruyarak, Mülkiye önünde bir araya gelseydik, kent, devlet ve toplumsal kanserleşmeyi konuşurduk. Kentlerin, yine hâkim paradigmanın iddiası gibi, kır ve ekoloji karşıtı bir yerde değil, kır ile iç içe olduğunu birbirimize anlatır, içinde bulunduğumuz durumun ekolojik ve sistemsel bir hastalık olduğu noktasında kafa yorardık. Toplumsal alanın inşasında ekolojik özgürlükçü paradigmadan bahseder, sözü yine dönüp dolaştırır Ankara kökenlilere getirmek zorunda kalırdık.

Ve herkesi buna ikna ederdik; "Sistem bindiği dalı keserken, Ankara kökenliler alternatifi sunmaya devam ediyor..."

Çiçek Hastalığı

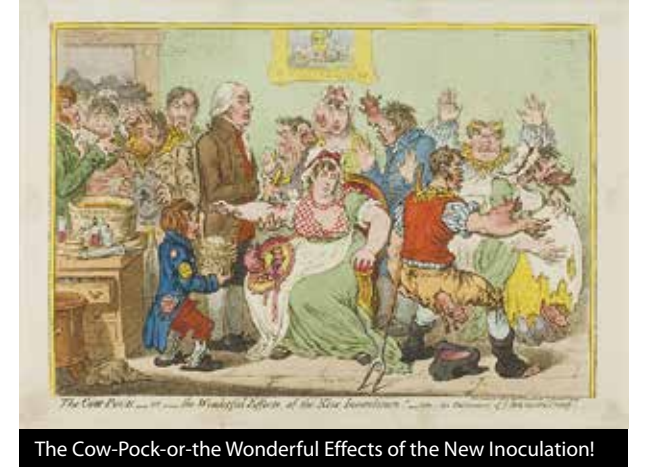
Oya Özgün Özder

Çiçek hastalığı aşı çalışmaları yürütülürken Louis Pasteur'un mikrop teorisi ve Joseph Lister'in 'antisepsi' ve 'asepsi' üzerine çalışmalarında önemli ölçüde ilham alınmıştır. Bunun yanında süt üreticilerinin çiçek hastalığına karşı bağışıklıkları olduğu gözlemi aşının üreticisi Edward Jenner'a ilham vermiştir. Şöyle ki, ineklerde görülen sığır çiçeği hastalığına yakalanan insanların çiçek hastalığına yakalanmadığı gözlemlenmişti. Bir kez aşılandığında insanlarda bu hastalığa karşı vücudun bağışıklık kazanmasına yol açan antikolar üremeye başlıyordu.

Tabii dönemin entelijansiyası kendisiyle dalga geçiyor ve ona kuşkuyla bakıyordu. Dönemin ünlü karikatüristi James Gillray, onun bu aşı

karşısındaki çabasına ve insanlar üzerindeki olası etkisini 1802 yılında "The Cow-Pock-or-the Wonderful Effects of the New Inoculation!" başlıklı karikatüründe tiye almıştı.

Ancak tarih o ve onun gibilerini susturacaktı. İngiliz süt üreticisi Sarah Nelmesi ineklerini bu malum hastalık sarınca soluğu henüz deneysel aşı üreticisi olan Jenner'ın yanında aldı (<https://www.immunology.org/horn-blossom-the-cow-1796>). Fırsat bu fırsat Edward Jenner, çiçek hastalığına yakalanmış bahçıvanının sekiz yaşındaki oğlu James Phipps'i Sarah'nın elindeki sığır çiçeği lezyonlarından alınan materyalle aşıladı. Hafif ateş ve birkaç lezyondan sonra oğlan iyileşmişti. İki ay sonra Jenner

çocuğu bu sefer iki kolundan birden aşıladı. Bu sefer sonuç enfesti; çocuk tamamen iyileşmişti.

Günümüze gelecek olursak, belki de yaşadığımız pandeminin çözüm ipuçları da burada yatıyor olabilir. Plazma çalışmaları ve bağışıklık ilişkisi bize yeni bir dünyanın kapısını aralayabilir. Tüm çağlar boyunca evrenin en zorlu dönemlerinden birinde tüm dünyayı esir almış bir salgını yani çiçek hastalığını seneler seneler önce yenmiş bir dünya var karşımızda ve şu anda sene 2020. İnanıyorum ki araştırma sonuçları bir an önce neticelenecek ve WHO dünya çapında tamamen alt edilen ilk pandemi olan çiçek hastalığının yanına COVID-19'u da ekleyecek.

Evin Salonu 'Bekleme Odası', Sinema Salonu 'Muhteşem Güzellik'tir

İrfan Demirkol

Koronavirüs sinema sektörünü de derinden etkiledi. Üretim durdu. Setler, stüdyolar, sinema salonları kapandı. Film ve dizi çekimlerine paydos. Senarist, yönetmen, oyuncu, yapımcı, dağıtımçı, kameraman, kurgucu, sesçi, set çalışanı, stüdyo çalışanı, altyazıcı, gişeci, büfeci, makinist, reklamcı, sosyal medyacı bir milyona yakın, belki de daha fazla sinema sanatçısı/çalışanı işsiz kaldı.

Krizle birlikte vizyon tarihleri belirsiz ertelenen sinema filmleri, sinemaların açılacağı günü bekliyorlar. ABD, Çin, Fransa gibi ülkelerde yapımcılar, bu süreçte en çok etkilenecek sinema salonlarının yaralarını hafifletmek için çareler arıyorlar. Yeni filmlerini 'sinema salonlarından' önce 'dijital platformlara' özellikle vermiyorlar. Kendi ayaklarına kurşun sıkmıyorlar. Arşivlerindeki filmler onlara yetiyor zaten.

Gönüllü ya da sokağa çıkma yasaklarıyla #EvdeKal'an sinemaseverler günlerini TV ve dijital platformlarda 'sinemalarda vizyonunu tamamlamış' istedikleri filmleri seyrediyorlar.

Vizyon filmlerinin kablo, uydu, karasal, internet ve diğer ortamlarda ne zaman yayınlanacağına yapımcı, dağıtımçı ve sinema salonları birlikte

karar verirler. Bu yasalarla düzenlenmiştir. Bu süreler Türkiye'de; ücretli yayın yapılanlarda 5 ay, ücretsiz yayın yapılanlarda 6 aydır. Ki, bu süreler dünyadaki en kısa sürelerdendir. Bu süreler geçmeden filmler dijital ortamlarda yayınlanamaz ve umuma iletilemez. (22.10.2019 /30926 sayılı yasa)

Sinemalar kapandıktan sonra, bazı yapımcı ve dağıtımçıları koronavirüs salgınına gerekçe göstererek SİSAY-Sinema Salonu Yatırımcıları Derneği'nden bu 5/6 aylık sürelerin öne alınmasını ya da vizyon tarihleri açıklanmış filmlerin direkt dijital platformlarda yayınlanmalarını talep ettiler.

Bu durumun hem yasal hem de etik olmadığını gerekçeleri ile anlattık. Böcek Yapım ve BKM anlayış gösterdi. Ama ne yazık ki, Başka Sinema ısrarla yayını savundu.

Başka Sinema, sinema salonlarında mart, nisan, mayıs aylarında göstereceği filmleri iptal ederek, #BaşkaSinemaSalonda ismiyle BluTV'de tek filmi 19.99 TL'den göstermeye karar verdi. Ertesi gün korsanının çıkacağını bile bile. Salonlara faydadan çok zarar vereceğini bile bile. Salonların, açıldığında bu filmleri göstereceğini bildiği halde.

Ne kadar öldürücü olsa da sosyal devlet anlayışını, dayanışmayı bizlere hatırlatan koronavirüs yok olacak. Sinema salonları 'Bir Gün Mutlaka' açılacaktır. Sinemaseverler arkadaşlarıyla, dostlarıyla, aileleriyle el ele, kol kola sinemaları dolduracaklardır.

Bekleme Odası, Zeki Demirkubuz (2003)

Muhteşem Güzellik, Paolo Sorrentino (2013)

Bir Gün Mutlaka, Bilge Olgaç (1975)

"Ne kadar öldürücü olsa da sosyal devlet anlayışını, dayanışmayı bizlere hatırlatan koronavirüs yok olacak."